

ੴ ਸ਼੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

© ਲੇਖਕ

ਸ੍ਰੀ

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੈਧ

(ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)

ਲੇਖਕ-

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ
ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :-

ਭਾਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ISBN : 978-93-80323-79-4

gfjhbh n?vhFB-ngq?b 2010

GAK L 100-00

ggekFeL-

ਭਾਚਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

p}ko wkjh ;/tK, nzfwqs;o. (fJzvhnk)

c'B L 91-183-2542346, 2547974, 5011003

c?e; L 91-183-5017488

E.Mail : cjsales@hotmail.com

cjspurchase@yahoo.com

cjsexports@vsnl.com

Web site : www.csjs.com

(Printed in India)

ਪ੍ਰਿੰਟਰ : ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਫੋਨ : 2705003, 5095774

ਸਮਰਪਣ

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਾਤੇ, ਮਹਾਨ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਵੀ, ਬੀਰ ਰਸ
ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ
ਨੂੰ ਅਤੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ, ਬਾਣੀ ਨੂੰ
ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰਕੇ, ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੇ
ਮਹਾਨ ਸੁਰਵੀਰ ਯੋਧੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ
ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ।

— ਲੇਖਕ

ਇਸ ਕਲਮ ਤੋਂ :

੧. ਗੁਰ ਸਾਗਰ ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ
੨. ਸਕਲ ਧਰਮ ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ
੩. ਗੁਰਵਾਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬੋਧ
੪. ਗੁਰਵਾਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬੋਧ (ਦੂਜਾ ਭਾਗ)
੫. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਬੋਧ
੬. ਦਸ ਗੁਰ ਜੌਤਿ — ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਸ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀਆਂ
੭. ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਜਾਣੀਐ
੮. ਮੁਖਵਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)
੯. ਮੁਖਵਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)
੧੦. ਕਬਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਗਰ
੧੧. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)
੧੨. ਬਾਰਹ ਮਾਹਾ ਕਬਾ ਪ੍ਰਮਾਣ

ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਛਪਣ ਯੋਗ ਪੁਸਤਕਾਂ :-

੧. ਮੁਖਵਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਭਾਗ ਤੀਜਾ)
੨. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)

ਤਤਕਰਾ

੧. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	7
੨. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ	8
੩. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ	10
੪. ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ	11
੫. ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ	13
੬. ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ	14
੭. ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ	15
੮. ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ	17
੯. ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰੂਢ ਰੀਡਰ	19
੧੦. ਆਦਿ ਕਥਨ	21
੧੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ	25
੧੨. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ	31
੧੩. ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਦਾਤੇ ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ	38
੧੪. ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ	58
੧੫. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ	67
੧੬. ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਅਰਦਾਸ	72
੧੭. ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਲਤਾ	78
੧੮. ਚਰਿਤ੍ਰੋ ਪਖਜਾਨ	82
੧੯. ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ	95

Dasam
(3)

੨੦. ਕਿੱਸਾ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ	107
੨੧. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀਆ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ	127
੨੨. ਮੁਖਵਾਕ ਤੇ ਕੀਰਤਨ	140
੨੩. ਸਹਾਇਤਾ ਸੂਚੀ ਪੁਸਤਕਾਂ	143

☆☆☆

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਉਸ ਤੋਂ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਹੁਣ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੋਜ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਦਮ ਬਖਸ਼ਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਗਿਆਨ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਗਿ: ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚ ਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

Dasam
(4)

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਗੋਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਇ।
ਔਰ ਵਾਸ਼ਨਾ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਧਰਮ ਯੁਧ ਕੇ ਚਾਇ।

ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੇ ਦਾਤੇ ਪੰਥ-ਵਾਲੀ ਸਰਬਸ ਦਾਨੀ ਕਲਰੀਧਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਜੀ ਜਿੱਥੇ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਧਨੀ ਸਨ ਉਥੇ ਆਪ ਜੀ ਕਲਮ ਦੇ ਵੀ ਧਨੀ ਸਨ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਜੰਗਾਂ ਲੜੀਆਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ, ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਆਪ ਜੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨ।

ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕਰਦਿਆਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਭੰਡਾਰ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਜਨਮ ਦੀ ਕਥਾ ਜੰਗਾਂ ਜੁੱਧਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਵੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਉਲਥਾ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ।

ਵਾਰ ਭਗੋਤੀ ਜੀ ਕੀ ਜੋ ਪੰਥ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ, ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਰਸਾਏ ਹਨ, ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਤਾ ਤ੍ਰੇਯ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਬਾਰੇ, (ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਾਖਿਆਨ) ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਮੀ ਪੁਰਖਾਂ ਤੇ ਐਰਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ (ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਰਾਜੇ, ਦਾ ਸੰਬਾਦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ (ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿੱਤ ਬਡਯਹੁ) ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ (ਵੇਖ ਪਗਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਮਾਂਵਾ ਭੈਣਾਂ ਧੀਆਂ ਜਾਣੈ ॥) ਆਖਰ ਵਿਚ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਹਕਾਇਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਾਂ (ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ) ਛਤਹ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਮੇਲਕ ਖੜਾਨਾ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਾਖੰਡ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਤੋਂ ਤੇ ਵਹਿਮਾਂ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੇਲੋੜਾ ਵਿਵਾਦ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੈਸੀ ਦਿੜਾਈ ਤੈਸੀ ਸਿੜਾਈ, ਦੇ ਅਖਾਣ ਮੁਤਾਬਕ ਚੰਗੀ ਦਿੜਾਈ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਛ

ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਮੰਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਮੰਦ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਅਸ਼ਲੀਲ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਦਿਸ਼ਟੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ੧੯੯੯ ਈ: ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਸਮੇਂ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਗੁਰਸਿੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਛਤਹ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਉਠਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਬੇਅੰਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਇਸੇ ਲੜੀ ਤਹਿਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੱਖ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੋ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਛੱਪ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਵੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਛਪੇਗਾ।

ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਹਨ।

ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਮੱਲ ਸਿੱਖ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੇਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ।

ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲਾਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਜੀ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਗਿ : ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ
ਗ੍ਰੰਥੀ, ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ।
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

Dasam
(5)

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਧਰਮ ਹੈ ਔਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਡੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਦੇਸ਼ਾਂ ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਸਮੇਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਬੋਲ ਕੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਪਧਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਤੋਗਦਿਆਂ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਸੰਕੇਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸਾਡੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਲਿਖਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਇਸੇ ਕੜੀ ਤਹਿਤ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਦੋ ਟਕਸਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਇਸ ਕੜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਗੀਆ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਜਬੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਲੇਖੀਨੀਜ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਣੇ ਅਖੌਤੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਸਤਕ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੇ ਯੋਗ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਉਸੇ ਲੜੀ ਤਹਿਤ ਮੇਰੇ ਅੜੀਜ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਣੇ ਭਲਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਦਸਤ ਪੰਜਾ ਲੈਣ ਦਾ “ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ” ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਫਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਭੰਨਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹੀਣ।

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਅਤੇ ਕਬਾਵਾਚਕ ਸ੍ਰੀ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਕਹਤੇ ਪਵਿੰਦ੍ਰ ਸੁਣਤੇ ਸਾਡੇ ਧੰਨੁ ਲਿਖਤੀ ਕੁਲੁ ਤਾਰਿਆ ਜੀਉ॥ ੮੧॥

ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਅਪਾਰ ਬਖਸ਼ਸ਼ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ।

ਧੰਨ ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹਿਤ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਪੂਜਨੀਕ ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ, ਚਹੁੰ ਸਾਹੁੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਬੰਸ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬੇਜੋੜ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕੋਈ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਧਰਮ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ 'ਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ॥

ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ॥

ਜਹਾਂ ਭਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਵਾਰੋ॥

ਦੁਸਟ ਦੱਖਜਨਿ ਪਕੀਰ ਪਛਾਰੋ॥

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਜਾਤ ਪਾਤ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰੋਲ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਚਨ ਕਹੇ :-

ਪੰਥ ਵਸੈ ਮੈ ਉਜੜਾਂ ਮਨ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ।

ਇਨ ਪੁਤਰਨ ਕੇ ਸੀਸ ਪਰ ਵਾਰ ਦੀਏ ਸੁਭ ਚਾਰ।

ਚਾਰ ਮੁਏ ਤਉ ਕਿਆ ਭਾਇਆ ਜੀਵਤ ਕਈ ਹਜਾਰ।

Dasam

(6)

ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਰਬੰਸ ਕੁਰਬਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੈਰਸਿੱਖ ਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨ ਕਹੁੰ ਅਥ ਕੀ ਨ ਕਹੁੰ ਤਬ ਕੀ।

ਅਗਰ ਨ ਹੋਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸੁਨਤ ਹੋਤੀ ਸਭ ਕੀ।

ਐਸੇ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਥਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਖਤ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖ ਜੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਦਾਸ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਅਣਬੱਕ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਦਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਨਿਰੋਲ ਤੇ ਨਿਗਰ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਤੇ ਹਸਤ ਪੁਨੀਤ ਪਵਿੰਦ੍ਰ ਹਹਿ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ

ਜੋ ਹਰਿ ਜਸੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਲੇਖਹਿ ਰਾਮ॥ ੫੪੦॥

ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਿਮਾਣਾ ਸੇਵਕ

ਦਾਸ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ

ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜੋ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਨ ਵਾਸਤੇ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ :-

“ਔਰ ਵਾਸਨਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਧਰਮ ਯੁਧ ਕੇ ਚਾਈ॥”

ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਗ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਨੇ “ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ” ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖ ਕੇ, ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਆਸੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਰਬ ਪੱਖ ਤੋਂ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇਖਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਣ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ
ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ
ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ

Dasam
(7)

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਧੰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ 1699 ਦੀ ਵਿਸਾਥੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਚੌਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ। ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ “ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸਰ” ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਕਕਰਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਤੇ ਬਾਣੀ ਬਾਣੇ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤੇ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ, ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ “ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ” ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਖੇਜ ਕਰਕੇ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਧਾ ਸਵੱਈਏ, ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਅੰਕਿਤ ਹਨ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀ “ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ” ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਲੇਖਣੀ ਦੁਆਰਾ ਪੰਥ ਦੀ ਵਡਮੁੱਲੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਗੁਰਸਾਗਰ ਰਤਨੀ ਭਰਪੂਰੇ, ਸਕਲ ਧਰਮ ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਿਸਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ, ਗੁਰਵਾਕ ਵਿਸ਼ਾ ਪ੍ਰਬੋਧ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੋ ਭਾਗ, ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗੁਰ ਜਾਣੀਐ, ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਬੋਧ, ਕਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਗਰ ਆਦਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਕਲਗੀਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੇਹਰ ਭਰਿਆ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ

ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਕੌਮ ਉਪਰ ਮਹਾਨ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੁਲਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜ਼ੀਰਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕੀਤਾ। ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਲੁਕਾਈ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਰਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਬਾਣਾ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਬਣਾਇਆ।

ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸੂਰੀਮਾਂ ਵਾਲੇ ਬੀਰ ਰਸੀ ਗੁਣ ਭਰਪੂਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਅਨਮੋਲ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਖੇਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੁੱਖੜਤ ਬੇਅਰਥ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣਾ ਘੋਰ ਅਗਿਆਨ ਜਾਹਿਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਮੂਹ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੂੰ ਦਾਸ ਦੀ ਸਨਿਮਰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਉਲ ਜਲੂਲ-ਕੂੜ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਬਿਬੇਕ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖਾਲਸਾ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਭ ਨੇ ਮੰਨਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜੋ ਤੱਥ ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਬੜੇ ਹੀ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਦਲੀਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਏ ਹੋਏ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ।

Dasam
(8)

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਆਏ ਸਨ। ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ, ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅਰੰਭਤਾ ਦੀ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ' (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ) ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੂਰਾ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਕਲਗੀਧਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਭਰਿਆ ਹੱਸਤ ਕਮਲ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰੱਖਣ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੇਖਣੀ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ

ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸੱਚ ਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ,
ਨਾਂਦੇੜ।

ਸ਼ੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ (ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਮਹਿਤਾ)

ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ, ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ, ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਵਨ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਉਚਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਰਚਨਾ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅੰਦਰ ਬੀਰ ਰਸ, ਸ਼ਾਂਤ ਰਸ, ਧਰਮ-ਯੁਧ ਨੀਤੀ, ਉਚੇ ਸੁਚੇ ਜੀਵਨ ਆਚਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮਹਾਨ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਹਾਨ ਦਾਤ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਆਪ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ੁਝ ਪਾਠ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਟਕਸਾਲ ਸੰਮਤ ੧੭੯੩ (੧੭੦੯ ਈਸਵੀ) ਨੂੰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁੱਖੀ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਧੰਨ ਧੰਨ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਸਮੂਹ ਮੁੱਖੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਰਚਨਾ ਜਾਣ ਕੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਕਾਰ ਅਦਬ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਅਰਥ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪੜਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਹੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਚੌਦਵੇਂ ਜਥੇਦਾਰ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨੂੰ ਕਾਇਰ ਅਤੇ ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਲੋਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਖੋਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਪਾ ਕੇ ਦੁਬਿਧਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਕਸਵੱਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਆਦਿ ਦੇ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ, ਵਿਦਵਤਾ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ, “ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ” ਨਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਾਹੀਂ ਤਸਲੀ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਕਠਨ ਘਾਲਣਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਦਸਮ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਲਈ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ

Dasam
(9)

ਰਹਿੰਦੀ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਗਿਆਰਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਇਸ ‘ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ’ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਪਾਏ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਕੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕਰਨ।

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸਨਿ ਦਾਸ
ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ
ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਕ
ਸੰਤ ਸਮਾਜ (ਰਜਿ:)

ਸੁਭ ਅਸੀਸਾਂ

ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਰੂਢ ਰੀਡਰ

ਸਿੱਧ ਧਰਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੁੱਢਲੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਸੂਲ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਅਖਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ, ਦਸੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਕੋ ਸਰੂਪ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਮੰਨਣਾ। ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸੋਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਮੰਨਿਦਾਅਂ ਆਪਣਾ ਪਰਤੱਖ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣਾ।

ਦੂਜਾ, ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ।
ਤੀਜਾ, ਪੰਜ ਕਕਾਰਾਂ ਦੇ ਧਰਨੀ ਹੋਣਾ।

ਦੌਥਾ, ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ (ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸਵਯੇ, ਚੌਪਈ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਆ ਦਾ ਨਿਤ ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਜਾਪ ਕਰਨਾ। ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਹੈ ਤੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸਵਯੇ ਤੇ ਚੌਪਈ ਇਹ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ੧੭੦੮ ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਦਸਮੇਂ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਖਤ ਸੱਖਰੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਵਿਖੇ ਗੁਰਤਾ-ਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਮੰਨਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਦੋ ਰਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਬਨਾਰਸ ਭੇਜਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਖੋਜ-ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਤਰਜਮੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਰਵਾਏ।

Dasam
(10)

ਬੜੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਬੰਧੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰੰਪਰਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਯੋਗ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰ-ਯੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਰੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਖੋਜ ਤੇ ਬੜੀ ਮੇਹਨਤ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਬੜਾ ਵਜ਼ਨ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਬਲ ਤੇ ਉੱਦਮ ਬਖਸਣ ਤਾਂ ਕਿ ਪੰਥ-ਵਿਰੋਧੀ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੋੜ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖੋਜ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਦਾਸ

ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ

ਐਲ-6, 986, ਗਲੀ ਨੰ: 3/2,
ਨਿਊ ਸ਼ਹੀਦ ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨਗਰ,

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

★☆★

੧੭ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਆਦਿ ਕਥਨ

ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਕਈ ਧਰਮ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰੋਲਿਤ ਹਨ। 'ਧਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੈ। 'ਧਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਵ, ਗੁਣ, ਮਰਯਾਦਾ, ਫਰਜ਼, ਨੇਕੀ, ਮੱਤ, ਮਜ਼ਹਬ। ਪਰ ਮੁਖ ਧਰਮ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਥੋੜੇ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ, ਈਸਾਈ ਧਰਮ, ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ, ਯਹੂਦੀ ਧਰਮ, ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਆਦਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਨੇ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਧਰਮ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਸ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਬਾਈਬਲ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਤੋਤੇ, ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ, ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਰਿਗਵੇਦ, ਸ਼ਾਮ, ਜੁਜਰ, ਅਥਰਵਣ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸਿੰਮੂਤੀਆਂ, ਗੀਤਾ ਆਦਿ ਹਨ। "ਸਿੱਖ ਧਰਮ" ਦੇ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤ ਦਸ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤੀ। ਇਸ ਧਰਮ ਦਾ ਹੋਰਾਂ ਧਰਮਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬਾਣੀ ਤੇ ਭਗਤਾਂ, ਭੱਟਾਂ, ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਵਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਥਾਤ ਸੱਚਖਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਖਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰਆਈ ਗੱਦੀ ਬਖਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਦੂਸਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ "ਸਿੱਖ ਧਰਮ" ਦਾ "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਜੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੱਕ ਸ਼ਾਂਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਛੇਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਜੰਗ ਜੁੱਧ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਹਾਲ ਭਾਈ ਜੀਤਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਭਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਜਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਬਚਨ ਕਹੇ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਬੇਅੰਤ ਬਾਣੀ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਗੁਰਦੇਵ

Dasam
(11)

ਨੇ ਦੌਸਿਆ ਹੈ ਧਰਮ ਯੁੱਧ, ਬੀਰ ਰਸ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਭਰਨਾ।

"ਔਰ ਬਸਨਾ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ, ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕੈ ਚਾਈ॥"

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਜੰਗ ਕੀਤੇ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜੀ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਪਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਭੰਗਾਣੀ ਦਾ ਯੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਫੇਰ ਨਦੋਣ ਦਾ ਜੰਗ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਦੇ ਕਠਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ, ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇ, ਪ੍ਰਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ। ਜੋ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਕਵੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਕਰਾਈ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪਿਆ ਸੀ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ। ਇਸ "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ" ਨਾਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੇ "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ" ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਹਿਤ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ "ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ" ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਹਿਤ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ" ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਾਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ, ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਦਾ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਕਲਗੀਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਕਾਵ ਰਚਨਾ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ੧੪-੧੫ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਜੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ, ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਚਨਾਂ ਸਿੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਕੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਾਹਿਤ ਕੁਝ ਕੁ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਚਰਿਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਪੂਰਾ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾ "ਭਗਉਤੀ ਮੰਡਨ" ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। "ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ" ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਸਤੀਆਂ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਕੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪਰਮ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ

(22) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਬਾ ਵਾਚਕ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਰਵੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ, ਨੰਦੇੜਾ। ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਥੇਦਾਰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸੰਤ ਗਿ: ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਖੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਿਕ, ਸੰਤ ਸਮਾਜ। ਗਿ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਤੁਫ਼ ਰੀਡਰ ਗੋਲਡਨ ਆਫਸੈਟ ਪ੍ਰੈਸ। ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਸਤੀਆਂ ਦਾ ਦਾਸ ਦੇ ਤਰਫੋਂ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਕੰਵਰ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਪੁਤਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ, ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇਣ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਗਿਆਨੀ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ. (Religion)ਕਬਾਵਾਚਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਗਾਂਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਸ਼੍ਰੋ: ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ) ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜੱਸਾ) ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਰੀਯਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਹੋਈਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦੀ ਖਿਮਾ ਕਰਨ। ਆਸ ਹੈ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾਸ ਦੀ ਤੁਛ ਬੁਧ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਗੀਆਂ।

Dasam

(12)

ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦਾ ਦਾਸ
ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ
ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

☆☆☆

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਪੰਚਮ ਗੁਰਦੇਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਨੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਪਾਵਨ ਧਰਤੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਰਾਮਸਰ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਲਗਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੯੮੯, ਭਾਦਰੋਂ ਸੁਦੀ ਏਕਮ ਨੂੰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਣੀਆ ਗਿਆ।

ਭੀਤਰ ਕਨਾਤ ਖਸ ਬੈਠ ਗੁਰੂ ਸੁਖ ਰਸ ਉਚਰੈ ਜੁ,
ਗੁਰਦਾਸ ਬਹਰਾਲਿਖਵਾਵਨੋ॥ ੨੨ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੧੯)

ਏਕ ਸਾਲ ਮੈਂ ਸੁਧਾਰ, ਕੀਨ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤਯਾਰ,
ਸੌਲਾਂ ਸੈਂ ਇਕਾਹਟੇ ਵਿਚਾਰ ਬਿਨ ਦੇਰ ਹੈ॥ ੨੩ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੧੯)

ਆਦਿ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਖਸ ਕੀਨੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰਿਮੰਦਰ ਮੈ,
ਸਿਖ ਰਸ ਭੇਟ ਤੇ ਚਚਾਵਤੇ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੧੯)

ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਥੋਂ ਕੀ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਲਗਾ ਕੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਲਿਖਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਨਾਲ ਲਿਖਵਾਈ ਸੀ।

ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੈ ਲਿਖਨ ਬਿਠਾਯੋ।
ਨਿਤ ਦੂਇ ਪਹਿਰ ਸੰਕੇਤ ਠਹਾਯੋ।
ਸਤਿਗੁਰ ਗਈ ਉਚਾਰਤ ਜੈਸੇ।
ਬਾਨੀ ਲਿਖੀ ਸਿਖ ਤਿਹ ਤੈਸੇ॥ ੫੫ ॥

Dasam
(13)

ਪੂਰਨ ਤੂਰਨ ਕਈ ਮਾਜ ਸੈ।
ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਥ ਤਯਾਰ ਤਾਸ ਸੈ॥ ੫੬ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੯੮)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਖੇ, ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ ਤਬੀ ਚਲਾਯੋ ਪੰਥ॥
ਸਭਿ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਯੋ ਗ੍ਰੰਥ॥ ੯੦ ॥
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨਯੋ ਪ੍ਰਗਟ ਗੁਰਾਂ ਕੀ ਦੇਹ॥
ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕੋ ਮਿਲਬੋ ਚਹੈ, ਖੇਜ ਸਬਦ ਸੈ ਲੇਹ॥ ੯੧ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੭੧)

ਇਹ ਅਟੱਲ ਸਚਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਗੱਦੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਵਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਗੁਰੂ ਹਨ। ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਹਰ ਗੁਰਸਿੱਖ ਮਾਈ ਭਾਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ, ਜਗਤ ਗੁਰੂ ਜਾਣ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਪਾਵਣ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ :-

ਨਿਜ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਜੁ ਰਨੀ।
ਸਰਸ ਸੁਜਾਤਿ ਸੁਖਿੱਤਨ ਜਰੀ।
ਜਮਕ ਦਮਕ ਤੂਸਨ ਯੁਤ ਤੂਸਤ।
ਕਾਬਯ ਕੋਸ ਅਨਸਾਰ ਅਦੂਸਤ॥ ੭੧ ॥
ਬਯੰਗ ਲੱਛਨਾ ਧੁਨੀ ਅਪਾਰੇ।
ਉਕਤ ਜੁਕਤਿ ਰਸ ਰਾਸਿ ਉਦਾਰੇ।
ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮਝਾਰੀ।
ਵਾਹਿ ਬਾਨੀ ਹੈ ਲੇਹੁ ਨਿਹਾਰੀ॥ ੭੨ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੯੮)

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਜੀ ਭੱਲਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : -

ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕੀਨਾ।
ਚਾਰ ਸੌ ਚਾਰ ਚਲਿੜ੍ਹ ਨਵੀਨਾ।
ਭਾਖਾ ਬਨਾਇ ਪ੍ਰਭ ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਾਈ।
ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨ ਭਾਈ॥ ੮॥

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਖੰਡ ੨, ਪੰਨਾ ੨੯੯)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ : -

ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਿਓ ਬਿਖਾਨ।
ਮੈ ਭਾਖਾ ਰਚੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਗਮ ਸੁਜਾਨ।
ਪੜ੍ਹਤੇ ਸਹੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮਨ ਉਕਤਾਇ।
ਭਾਖਾ ਪੜ੍ਹਤ ਚਿਤ ਲਗਾਇ॥ ੧੦॥

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਖੰਡ ੨, ਪੰਨਾ ੨੯੯)

ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ : -

ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਧਮਾ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ, ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨਾਮਾ।
ਸਾਹਿਬ ਢੁੰ ਸੀ ਪਿਆਰਾ ਅਪਣੀ ਹੱਥਿਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖਿਡਾਇਆ।
ਸਿੱਖਾਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ ਜੀ ! ਨਾਲਿ ਚਾਹੀਏ ਮਿਲਾਇਆ॥ ੨੨੩॥
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਉਹ, ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਹੈ ਖੇਡ।
ਨਾਲਿ ਨ ਮਿਲਾਇਆ, ਆਹਾ ਪਿਆਰਾ, ਕਉਨ ਜਾਨਹੀ ਭੇਦ॥ ੨੨੪॥

(ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ, ਚਰਣ ੧੪ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ,
ਪੁਸਤਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚੋਂ, ਪੰਨਾ ੨੫)

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖ ਕੇ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਿਲਦ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ

ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲਗੀਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ : -

Dasam
(14)

ਆਯੁ ਪੈਂਤੀ ਬਰਖ ਕੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੀ ਆਹਿ,
ਲਿਖੇ ਲਿਖਾਏ ਪੋਥੀਆ, ਮਨ ਮਹਿੰ ਬਹੁ ਉਤਸਾਹ॥ ੪੦॥

(ਸ਼ਹੀਦ ਬਿਲਾਸ, ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ, ਪੁਸਤਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ ਪੰਨਾ ੨੫)

ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਉਲੱਥੇ ਕਰਾਏ ਹੋਏ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਕੀਮਤੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕੁਝ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਰਸਾ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਕੁਝ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਇਆ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ : -

ਅਨੰਦ ਪੁਰਿ ਤੌਂ ਨਿਕਸੇ ਜਥੈ।
ਲੁਟੇ ਗਈ ਰੋਪੜ ਫਿਗ ਤਥੈ।
ਕੁਝ ਪਹਾੜੀਅਨ ਕੇ ਕਰ ਆਏ।
ਕੁਝ ਤੁਰਕਨ ਲੈ ਨਦੀ ਬਹਾਏ॥ ੭੮॥
ਜੈ ਕਿਤ ਕਿਤ ਸਿਖਨ ਕੇ ਪਾਸੈ।
ਗੁਰਿਗੇ ਥੇ ਪਿਖੀਅਤ ਸੋ ਖਾਸੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਮ ੯੯)

ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਮਰ ਭਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਭੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜੀ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਕਲਗੀਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਂ ਖਿਲਗੀ ਵੇਖੀ, ਤਾਂ ਜਗਤ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰ ਕੌਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਰ-ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ : -

ੴ॥ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਣ ਲਿਖਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ : -

(28) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਵੀਹ ਪੁਸਤਕ ਫਿਰ ਕਰਿ ਇਕ ਠੋਰੈ।
 ਵੀਹ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਬਾਂਧੀ ਗੋਰੈ॥ ੨੯॥
 ਜੋ ਅਥਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇਰਾ।
 ਕਹਿਲਾਵਤ ਮਧ ਪੰਥ ਉਚੇਰਾ।
 ਸਤ੍ਰਾਂ ਸੈ ਅਠੱਤੇ ਸਾਲੈ।
 ਰਚੀ ਬੀੜ ਇਸ ਕੇਰ ਬਿਸਾਲੈ॥ ੩੦॥
 ਤਾ ਕਾ ਭੋਗ ਹਕਾਯਤ ਪਰ ਹੈ।
 ਜਾਨਤ ਸਿੰਖ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਰ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਸ ੬੮)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬੀੜ ਲਿਖ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਇਆ ਹੈ :—

ਯਾਤੈ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੈ।
 ਦੂਤੀ ਬੀੜ ਪੁਨ ਰਚੀ ਮਹੀਦੈ।
 ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਚਾਰ ਮਛਾਰੇ।
 ਅੰਤ ਕਥਿੱਤ ਸਡੈਟਕ ਧਰੇ॥ ੯੨॥
 ਛੱਕੇ ਆਦਿਕ ਬਾਨੀ ਔਰੈ।
 ਲਿਖੀ ਤਾਂਹਿ ਤਿਸ ਮਾਂਹਿ ਸਗੋਰੈ।
 ਤੀਸਰ ਬੀੜ ਔਰ ਭੀ ਆਹੀ।
 ਪਟਨੇ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਰਚਾਈ॥ ੯੩॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਸ ੬੮)

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬੀੜਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :—

ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ, ਤੀਨ ਬੀੜ ਤੈ ਭਾਂਤਿ।
 ਪ੍ਰਗਟ ਸਾਡਾ ਠਾ ਪੇਖਿਅਤ, ਅਥਿ ਜਗ ਮੈਂ ਬਖਜਾਤ॥ ੯੪॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼੍ਵਾਸ ੬੮)

Dasam
(15)

ਜਿਸ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ, ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਸੂਰਬੀਰ ਯੋਧੇ, ਕਰਨੀ ਕਥਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਚੰਧ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ

੧੭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤੇ ਹੈ॥
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥ ਸਵੈਯਾ॥

ਜਗਤ ਜੋਤ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਸੁਰ, ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥
ਪੁਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੀ, ਬੁਤ ਗੈਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੂਲ ਨ ਮਾਨੈ॥
ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਾਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ, ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਨਹ ਏਕ ਪਛਾਨੈ॥
ਪੁਰਨ ਜੋਤ ਜਗੀ ਘਟ ਸੈ, ਤਬ ਖਾਲਸ ਤਾਹਿ ਨਖਾਲਸ ਜਾਨੈ॥ ੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੨)

ਚੌਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਸਰਬੰਸ ਦਾਨੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਾਤੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਸੰਨ ੧੯੮੮ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਤੀਜੀ ਬਾਣੀ ੧੦ ਸਵੱਧੇ (ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਵਾਲੇ) ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ ਅੰਗ ੧੩ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਅੰਗ ੧੫ 'ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਦੌਰੀ ਬਾਣੀ, ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ (ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ॥) ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੧੩੮੮ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ੧੩੮੮ 'ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ 'ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਿਆਨ' ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਪੰਜਵੀਂ ਬਾਣੀ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ੯੧੭ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਹੀ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ

Dasam
(16)

ਜਗਤ-ਮਾਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਤ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਸੀ। ਕਲਗੀਧਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਵੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ "ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ" ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੮-੨੯ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਜਪੁ, ਜਾਪੁ, ੧੦ ਸਵੱਧੇ (ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਵਾਲੇ), ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੇ ਰੱਛਾ॥ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਜੋ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੦ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ :-

੧੭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ॥
ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ॥੧੦॥

ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ

ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ :-

ਘਰ ਨਉ ਨਿਧਿ ਆਵੈ ਧਾਇ॥
ਸਭ ਬਾਈਂ ਹੋਇ ਸਹਾਇ॥ ੧॥

ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗ ੧੧੯ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ :-

“ਚੌਪਈ— ਸੱਤ੍ਰਾਂ ਸਦੇ ਛਿਪੰਜੇ ਸਾਲੈਂ।
ਬੈਸਾਖੀ ਸੰਕ੍ਰਾਂਤਿ ਨਿਹਾਲੈਂ।
ਤਿਸ ਦਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਭਾ ਮਝਾਰੀ।
ਗਜਤ ਬਸਵ ਸਮ ਸੁਖਕਾਰੀ॥ ੫੯॥
ਮਾਖੋਵਾਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਜਹਾਂ।
ਕਰਤ ਨਿਵਾਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਤਹਾਂ।

ਦੇਸ ਦੇਸ ਕੀ ਸੰਗਤ ਭਾਰੀ।

ਜੁਗੀ ਗੁਰੂ ਫਿਗ ਆਨਿ ਅਪਾਰੀ॥ ੫੭॥
ਪਾਮ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਅਧਿਕ ਸੁਹਾਵਨਾ।
ਅਥਿ ਲੈਂ ਜਹਿਂ ਨਰ ਮਾਥ ਝੁਕਾਵਨਾ।
ਪਚ ਸਿੱਖ ਤਥਿ ਗੁਰੂ ਬੁਲਾਏ।
ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਥੇ ਗੁਰੂ ਅਜ਼ਮਾਏ॥ ੫੮॥
ਪੁਰਬ ਸਿਦਕ ਸੁਨਾਏ ਜਿਨ ਕੇ।
ਨਾਮ ਭਲੇ ਸੁਨ ਲਿਹੁ ਅਥਿ ਤਿਨ ਕੇ।
ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਇਕ ਖੱਡੀ ਜਾਤੀ।
ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਵਰ ਜੱਟ ਬਖਯਤੀ॥ ੫੯॥
ਮੁਹਕਮ ਸਿੰਘ ਤੀਸਰੋ ਛੀਪਾ।
ਨਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਗੁਨੀਪਾ।
ਪੰਚਮ ਹਿੰਮਤ ਸਿੰਘ ਕਹਾਰੈ॥ ੬੦॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੫੭੪)

ਜਪੁ ਜੀ ਔ ਜਾਪੁ ਜੀ ਕੋ,
ਦਸਹੂੰ ਸ੍ਰੇਈ ਪੁਨ ਚੌਪਈ ਅਲਗਾਇ ਕੈ।
ਆਨੰਦ ਉਚਾਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਿ ਕੈ ਸੁਧਾਰ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਗੁਰੂ ਐਸ ਬਿਧਿ ਕੀਨੋ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੫੭੫)

ਕਲਗੀਪਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜੂਰ ਅਖਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ (ਨੰਦੇੜ) ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ (ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜ ਸਿੱਖ ਮੁੱਖੀ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ਸੰਮਤ ੨੪੦ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ “ਗੁਰ ਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼”। ਇਸ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਕਵਿ ਸੰਤ ਰੇਣ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੰਦਾ ਬੰਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਦਰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣ ਦਾ

Dasam
(17)

ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਇਆ ਹੈ :-

ਪੰਚਨ ਕੌ ਕਰ ਖਰੇ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ।
ਕਰਯੋ ਵਹਿਗੁਰੂ ਕਰੋ ਰਸਾਲਾ।
ਰਰਨ ਲਗੇ ਗੁਰ ਕੌ ਕਰ ਧਯਾਨ।
ਗੁਰ ਜੁਗ ਖੰਡ ਲੇ ਪਾਨ॥ ੧੭॥
ਬਾਸਨ ਸਾਰ ਸਰਲ ਭ੍ਰਮਾਯੋ।
ਲੋਚਨ ਤਾਰ ਅੰਭ ਮਹੀਂ ਲਾਯੋ।
ਜਲ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਬੇ ਕਾਰਨ।
ਪ੍ਰਿਥਮਾਹੀ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁ ਕੀਨ ਉਚਾਰਨ॥ ੧੮॥
ਜਾਪ ਪਾਠ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਸਾਰੇ।
ਪੁਨਹਿ ਚੁਪਾਈ ਕੀਨ ਉਚਾਰੇ।
ਅਸ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਠ ਗਾਇ ਸਵੱਯੋ।
ਸ੍ਰਾਵਗ ਸੁੱਧ ਅਖਲ ਦਸ ਕਹੀਯੇ॥ ੧੯॥
ਪੁਨਹਿ ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਪਠ ਲੀਨ।
ਜਿਹ ਤੇ ਭਾ ਅਨੰਦ ਅਤ ਪੀਨ।
ਗਿਰਾ ਪੰਚ ਅਸ ਪਾਠ ਕਰਾਇ।
ਪੁਨਹਿ ਬੇਨਤੀ ਨੀਕ ਸੁਧਾਇ॥ ੨੦॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗਵੰਤ ਨਵੈਂ ਗੁਰ ਸਾਰੇ।
ਕਿਪਾ ਆਪ ਤੇ ਸੁਧਾ ਤਿਆਰੇ।
ਛਕਹਿ ਪੰਥ ਤੁਹਿ ਦਿਹੁ ਨਿਜ ਰੰਗਾ।
ਪੁਨ ਦਸਮੇ ਗੁਰ ਧਾਰ ਉਮੰਗਾ॥ ੨੧॥

(ਗੁਰ ਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੬੫੮)

ਅਸ ਬਿਧ ਪੰਚ ਬੇਰ ਮੁਖ ਪਾਯੋ।
ਨੈਨਨ ਮਹੀਂ ਛੱਟੇ ਪੰਜ ਲਾਯੋ।
ਪੰਚ ਬੇਰ ਕੇਸਨ ਮਹੀਂ ਡਾਰਾ।
ਛਤਰ ਦੁਵੱਲੀ ਕੀਨ ਉਚਾਰਾ॥ ੨੨॥

(ਗੁਰ ਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ ੧੬੫੯)

(34) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੯ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਇਹ ਹਨ : ਜਪੁ, ਜਾਪੁ, ੧੦ ਸਵੱਧੇ (ਸ਼੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ, ਵਾਲੇ) ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ (ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ" ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਲੇਹੁ ਬਚਾਈ' ਤੱਕ, ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ। ਜਪੁ ਤੇ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਇਹ ਦੋ ਬਾਣੀਆਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ੧੦ ਸਵੱਧੇ ਤੇ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੰਨ ੧੯੯੯ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ : ਪ੍ਰਸੀਪਲ ਸਤਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ, "ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ" (ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੪੦ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਜਲ ਨੂੰ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਜਪੁ ਜੀ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਸੁਧਾ ਸਵੱਈਏ, ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਅਤੇ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹਿਆ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੀਵਨ-ਬਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੧੪ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਇਕ ਬਾਟੇ ਵਿਚ ਜਲ ਤੇ ਪਤਾਸੇ ਪਾ ਕੇ ਜਪੁ, ਜਾਪੁ, ਸਵੱਈਏ, ਚੌਪਈ, ਅਨੰਦ, ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ "ਅੰਮ੍ਰਿਤ" ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ— ਉਹ ਹਨ-ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ, ਸਵੱਈ, ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ। (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੧੯੨)।

ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਢਾਡੀ ਜੱਥਾ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੯੯੯ 'ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ— ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਦਸ ਸਵੱਈਏ (ਸ਼੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਵਾਲੇ) ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ "ਹਮਰੀ ਕਰੋ ਹਾਥ ਦੈ ਰੱਛਾ" ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੁਸਟ ਦੋਖ ਤੇ ਲੇਹੁ ਬਚਾਈ ਤੱਕ) ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ। ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਪੰਨਾ ੨੮ ਤੇ ੨੯ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਡਾਕਟਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ "ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ" ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੮ 'ਤੇ ਜਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਦਸ ਸਵੱਧੇ, ਬੇਨਤੀ ਚੌਪਈ ਤੇ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਇਹ

Dasam
(18)

ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਦਰਸ਼ਨ, ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਆਏ ਹੋਏ ਕਠਨ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਤਾ :- ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਪੰਥ ਰਤਨ ਵਿਦਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਰਤੰਡ ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੇਥੀ ਪੰਨਾ ੪੯ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :— ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਖ ਕੇ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਨਾਉਣ ਵਕਤ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਫੇਰ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਏਹਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੇ ਤਤਸਤੀ ਲੱਛਣ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਹਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਵੱਧੇ, ਵੈਰਾਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਪਖੰਡ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰਾਵਗ ਸੁਧ ਵਾਲੇ ਦਸ ਸਵੱਧੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਚੌਪਈ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜੋ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਫੇਰ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਾਠ ੪੦ ਪਉੜੀਆਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜੋ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਬਾਂਦੀਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਵਾਂ 'ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛਕਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਸਭ ਬਾਂਦੀਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਕੇ ਕੋਟ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਨੇ ਨਿਉਤਾ ਮਨਾਵਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਿਆਂ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੋ ਖਾਲਸਾ ਸਜੋ, ਤਦ ਨਿਉਤਾ ਮੰਨਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਪੁ, ਜਾਪੁ, ਚੌਪਈ, ਸ੍ਰੈਝੇ, ਅਨੰਦੁ ਪੰਜੇ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਪਹਿਲੇ ਰੰਗੀ, ਘੁੰਮੀ ਸੇ, ਫੇਰ ਰੰਗੀ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮੀ ਸਿੰਘ ਰੱਖੇ। (ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਨਾ ੧੦੯੧) ਇਹੋ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕੀਤੇ ਜ਼ਿਕਰ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ੧੯੯੯ ਈ. ੧ ਵੈਸਾਖ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਕੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਭਿਲਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਬਾਣੀਆਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਕਲਰੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ

(36) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚੋਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧੩ ਤੋਂ ਸਵੈਯੋ ਅਤੇ ਅੰਗ ੧੩੮੯ ਤੋਂ ੧੩੯੯ ਤੱਕ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਿਆਨ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੋਂ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨਾਲ ਗੁੜਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਬਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਆਪਸੀ ਗੁੜਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੱਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣੇ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਫਰਮਾਨ ਹੈ :-

ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਝਹੁ ਗੁਰੁ ਨਹੀਂ ਕੋਈ
ਨਿਗਰੇ ਕਾ ਹੈ ਨਾਉ ਬੁਰਾ ॥

(અંગ ૪૩૫)

三

Dasam
(19)

ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਦਾਤੇ ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ

ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ, ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਰਦ ਅਗੰਮੜੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਾਤੇ, ਕਲਮ ਅਤੇ ਤੇਗ ਦੇ ਧਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਅਤੇ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਸੰਪੂਰਨ ਹਨ: ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ, ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ, ਜਗਤ ਜੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ- ਕਰਤਾ, ਮਹਾਬਲੀ ਜੋਧੇ, ਪੂਰਨ ਨੀਤੀਵੇਤਾ, ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ, ਸਰਬ ਗਿਆਨ ਗਿਆਤਾ, ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮੁਜੱਸਮੇ, ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਤੇ ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ ਆਦਿਕ।

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਗੁਰੂ ਪਦ' ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਅਵਤਾਰ ਤੇ ਪੈਗੰਬਰ ਆਏ, ਉਹ ਗੁਰ-ਜੋਤੀ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਆਏ। ਅੰਤ ਕਲਯੁਗ ਵਿਚ ਜਯੋਤੀ ਅਵਤਰਨ ਹੋਈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਦਸਾਂ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇਂਦੀ ਰਹੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਸਰੂਪ ਪੂਰਨ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਪਿਆਰਾ ਸੱਚਖੰਡ ਤੋਂ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਵਤਰੇ। ਐਸੇ ਆਵਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਸੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾ ਦੇਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸੇ, ਪੂਰਨ ਅਵਤਾਰ ਸੇ, ਐਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿਰੋਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਦਾਤੇ ਸੇ। ਸੌ ਆਪ ਐਸਾ ਤਰੀਕਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਬਣੇ। ਆਪ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਐਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਲਟਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਆਪ ਐਸੇ ਜੋਧੇ ਹਨ। ਦੀਨ, ਦੁਖੀਆਂ, ਸ਼ਰਨਾਗਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ, ਜ਼ਾਲਮ ਅਤੇ ਜ਼ਲਮ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਧਰਮ ਯੁਧ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੱਚ ਅਰ ਸੱਚੀ ਦਾਨਾਈ ਪਰ ਸੀ। ਉੱਚੀ ਅਕਲ, ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਝੀ, ਦਿਮਾਗਾਂ ਕਮਾਲ, ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ, "ਸ਼ਾਹਿ ਸ਼ਹਨਸ਼ਾਹ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ" ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਤਮ ਤਤ ਵੇਤਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਸਰਬ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ।

ਡਾਕਟਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ “ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਉਤ੍ਤਰਾਧਿ” ਦੇ ਪੰਨਾ ੫੧੩ ਉੱਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਂਕਵੀ, ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ— ‘ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਦੁਆਰਾ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਜੋਸ਼ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਰ ਹੱਥ ਕਬਜ਼ੀਆਂ ਪੁਰ ਜਾ ਟਿਕਦੇ ਹਨ। ਐਸੀ ਕੜਾਕੇਦਾਰ ਰਚਨਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦੇ ਵਿਚ ਬਲ ਭਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਲੰਕਾਰਾਂ, ਰੂਪਕਾਂ, ਬੰਜਨਾਂ, ਧੁਨੀਆਂ, ਲੱਛਣਾਂ ਨਾਲ ਐਸੀ ਪੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੇਵਲ ਰਚਨਾ ਹੀ ਲਈ ਜਾਏ ਤਦ ਵੀ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਾਵੰਨਤਾ, ਰਸ, ਮਿਠਾਸ, ਆਦਿ ਗੁਣ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਭ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਹਨ। ਪਦਾਂ ਪਰ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਗੋਂਦ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮ ਹੈ। ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਖਾਸ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਸਫ਼ਾਈ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਪ ਦਾ ਜੀਅ ਰੁਆਉਣ 'ਤੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਤਦ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਨਾਲ ਨੇਤਰ ਭਰ ਹੀ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਬੀਰਤਾ ਵੱਲ ਕਲਮ ਮੁੜੀ ਹੈ, ਤਦ ਤਲਵਾਰ ਧੂਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੱਲ ਆਏ ਹਨ ਤਦ ਸਮਾਧੀ ਸਥਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਰੂਪਕ ਬਧੇ ਹਨ ਤਦ ਕਾਲੀਦਾਸ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਨੀਤੀ ਕਹੀ ਹੈ ਤਦ ਅਸਲ। ਜੇ ਰਤੀ ਭਾਵ ਦੇ ਕਟਾਖਜ ਕਰੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਬਿਰਹਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਤਦ ਭੁੱਬਾਂ ਕਢਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਕੈਸਾ ਅਸਚਰਜ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸੰਕਟ ਹਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾਚਾਰ ਸਿਖਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਕਦਰਦਾਨ ਤੇ ਗੁਣੀਆਂ ਦੀ ਸਭਾ ਨੂੰ ਸੋਭਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਕਾਵਿਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਾਵਿਤਾ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਅਰ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਕਾਵਿਤਾ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਨਵੇਂ ਛੰਦਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਰਤਾ ਸਾਬਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਏ ਜੀ ‘ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ’ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੦੪ ਉੱਪਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ— ਇਕੋ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਮਿਲਣੇ ਅਸੰਭਵ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਕਾਬਿਲ ਹਨ। ਉੱਚ-ਕੋਈ ਦੇ ਕਵੀ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ, ਧਰਮ-ਸੁਧਾਰਕ ਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਕ ਸਿਪਾਹ-ਸਾਲਾਰ, ਭਾਵ ਫੌਜੀ ਜਨਰੈਲ ਹਨ। ਕਵੀ ਵੀ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇ ਵਸਤੂ ਤੇ ਵਲਵਲੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ। ਬੜੀ ਸੂਝ ਤੇ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਵਾਲੇ ਰੀਫਾਰਮਰ ਹਨ ਜੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨੂੰ ਹੀ ਪਛਾਣਦੇ ਤੇ ਪਕੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਹੀ ਉਖਾੜਦੇ ਹਨ। ਅਨੰਤ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲੇ, ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਸਮਰੱਥ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, “ਦਸਮੇਸ਼ ਬਾਣੀ” ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਕਰੋ ਜੀ।

ਭੂਤਕਾਲ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਚਿਤ ਸੰਪਾਦਕ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਨੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰ ਗੱਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਆਦਿ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਰਸਾਈ ਹੈ :-

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਖੰਡ-੨ ਦੇ ਲੇਖਕ ਬਾਬਾ ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ, ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਨੌਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਰਚਨ ਕਾਲ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰੀ ੧੯੩੩ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅੰਦਰ ਦਸਿਆ ਹੈ। (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੯੩੯) “ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼” ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :-

**ਚੌਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕੀਨਾ।
ਚਾਰ ਸੌ ਚਾਰ ਚਲਿਤ੍ਰ ਨਵੀਨਾ।
ਭਾਖਾ ਬਨਾਇ ਪ੍ਰਤ ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਾਈ।
ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਤਿਗੁਰ ਮਨ ਭਾਈ॥੮॥**

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਖੰਡ-੨, ਪੰਨਾ ੯੩੯)

ਅੱਗੇ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭਾਖਾ ਵਿਚ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦਸਿਆ ਹੈ:-

**ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਿਓ ਬਿਖਾਨ।
ਮੈਂ ਭਾਖਾ ਰਚੀ ਪੜ੍ਹੇ ਸੁਗਮ ਸੁਜਾਨ।
ਪੜਤੇ ਸਹੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮਨ ਉਕਤਾਇ।
ਭਾਖਾ ਪੜਤ ਚਿਤ ਲਗਾਇ॥੧੦॥**
ਦੋਹਰਾ-

ਭਾਖਾ ਰਚੀ ਦਿਆਲ ਗੁਰ ਸਭ ਮਨ ਭਏ ਅਨੰਦਾ।
ਦੁਰਗਮ ਸੁਗਮ ਭਏ ਸਕਲ ਪਤਿ ਸਿਖਨ ਹੋਇ ਭੰਗ॥੧੧॥

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਖੰਡ-੨, ਪੰਨਾ ੯੩੯)

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਖੰਡ-2, ਪੰਨਾ ੮੦੭ ਤੋਂ ਲੈ
ਕੇ ਪੰਨਾ ੮੪੧ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਣ ਇਥੇ ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ : -
੯੮੭ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਅਥ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗਿਰੰਥ ਲਿਖਯਤੇ -

ਤੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥
ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ॥੧੦॥
ਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤ॥

ਦੋਹਰਾ

ਨਮਸਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਖੜਗ ਕੌ ਕਰੈ ਸੁਹਿਤ ਚਿਤ ਲਾਈ।
ਪੂਰਨ ਕਰੈ ਗਿਰੰਥ ਇਹ ਤੁਮ ਮੁਹਿ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੩੯)

ਬਚਿੱਤਰ ਨਾਟਕ ਚੌਪਈ

ਅਥ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਕਥਾ ਬਖਾਨੋ।
ਤਪ ਸਾਧਤ ਜਿਹ ਬਿਧਿ ਮੁਹਿ ਆਨੋ।
ਹੇਮ ਕੁੰਟ ਪਰਬਤ ਹੈ ਜਹਾਂ।
ਸਪਤ ਸਿੰਗ ਸੋਭਿਤ ਹੈ ਤਹਾਂ॥੧॥
ਸਪਤ ਸਿੰਗ ਤਿਹ ਨਾਮ ਕਹਾਵਾ।
ਪੰਡ ਰਾਜ ਜਹ ਜੋਗ ਕਮਾਵਾ।
ਤਹ ਹਮ ਅਧਿਕ ਤਪੌਸਿਆ ਸਾਧੀ।
ਮਹਾਕਾਲ ਕਾਲਕਾ ਅਗਾਧੀ॥੨॥
ਇਹ ਬਿਧਿ ਕਰਤ ਤਪੌਸਿਆ ਭਯੋ।
ਦਵੈ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਗਯੋ।
ਤਾਤ ਮਾਤ ਮੁਰ ਅਲਖ ਅਗਾਧਾ।

Dasam

(21)

ਬੁਹ ਬਿਧਿ ਜੋਗ ਸਾਧਨਾ ਸਾਧਾ॥੩॥
ਤਿਨ ਜੋ ਕਰੀ ਅਲਖ ਕੀ ਸੇਵਾ।
ਤਾਤੇ ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਗੁਰਦੇਵਾ।
ਤਿਨ ਪ੍ਰਭ ਜਬ ਆਇਸ ਮੁਹਿ ਦੀਆ।
ਤਬ ਹਮ ਜਨਮ ਕਲ੍ਹ ਮਹਿ ਲੀਆ॥੪॥
ਚਿਤ ਨ ਭਯੋ ਹਮਰੋ ਆਵਨ ਕਹ।
ਚੁਭੀ ਰਹੀ ਸੁਰਤਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚਰਨਨ ਮਹ।
ਜਿਉ ਤਿਉ ਪ੍ਰਭ ਹਮ ਕੈ ਸਮਝਾਯੋ।
ਦਿਮ ਕਹਿਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ॥੫॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਗ ੫੪-੫੫)

ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਯੋ।
ਨਖ ਸਿਖ ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ।
ਛੋਰ ਕਥਾ ਤਬ ਪ੍ਰਥਮ ਸੁਨਾਈ।
ਅਥ ਚਾਹਤ ਫਿਰਿ ਕਰ ਬਡਾਈ।

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਬਚਿੱਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗਰੰਥ ਸਰਬ ਕਾਲ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਬਰਨਨੰ ਨਾਮ
ਚੋਦਸਮੇ ਧਿਆਇ ਸਮਾਪਤ ਮਸਤੁ ਸੁਭ ਮਸਤੁ॥੧੪॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੧੩)

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਬਾਚ ਇਸ ਕੀਟ ਪ੍ਰਤਿ।
ਚੌਪਈ

ਜਬ ਪਹਿਲੇ ਹਮ ਸਿ੍ਰਸਟਿ ਬਨਾਈ।
ਚਈਤ ਰਚੇ ਦੁਸਟ ਦੁਖਦਾਈ।
ਤੇ ਭੁਜ ਬਲ ਬਵਰੇ ਹੈਵ ਗਏ।
ਪੂਜਤ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਰਹਿ ਗਏ॥੬॥
ਤੇ ਹਮ ਤਮਕ ਤਨਕ ਮੈ ਖਾਪੇ।
ਤਿਨਕੀ ਠਉਰ ਦੇਵਤਾ ਬਾਪੇ।
ਤੇ ਬਲ ਪੂਜਾ ਉਰਜਾਏ।
ਆਪਨ ਹੀ ਪਰਮੇਸਰ ਕਹਾਏ॥੭॥

ਮਹਾਦੇਵ	ਅਖੁਤ	ਕਹਾਯੋ।
ਬਿਸਨ	ਆਪ	ਹੀ ਕੌ ਠਹਿਰਾਯੋ।
ਬ੍ਰਹਮ	ਆਪ	ਪਾਰਥ੍ਰਭੁਮ
ਪਤ	ਕੌ	ਪੜ੍ਹ ਨ ਕਿਨਹੁੰ ਜਾਨਾ॥੮॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :- ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹਨ ਚੁੜਾਮਣਿ ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਮਹਾਂ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੯੯ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਛੰਦਾ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੯੦੦ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਪੋਥੀ ਨੰਬਰ ੧੨, ਟੁੱਤ ਦੂਜੀ, ਅੰਸੂ ੫੦, ਪੋਥੀ ਪੰਨਾ ੪੯੧੧ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ :-

ਬਾਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਆਪ ਬਨਾਵੈ।
 ਚੰਡਿ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ ਗਨ ਭਾਵੈ।
 ਰਿਦੇ ਬਿਚਾਰਹਿ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ।
 ਜਹੈ ਰਖਨਿ ਕੌ ਪੰਥ ਬਿਸਾਲਾ॥ ੧੫ ॥

(ਗਰੁਪਤਾਪ ਸ਼ਬਦ ਗੰਥ, ਵੱਡ 3, ਅੰਸ 40)

ਰਚਹਿੰ ਅਨਿਕ ਛੰਦਨ ਕੀ ਬਾਨੀ।
 ਸੁੰਦਰ ਰਸ ਸਿੰਗਾਰ ਕੇ ਸਾਨੀ॥ ੨੪ ॥
 ਬਰਣਨ ਕਰੈਂ ਬਹੁਤ ਰਸ ਬੀਰ।
 ਬਿਚ ਸੰਗਰਾਮ ਧਰਨ ਭਟ ਧੀਰ।
 ਆਧਿਕ ਰੋਦ੍ਵ ਪੁਰਖਾਰਥ ਜੋਧਾ।
 ਲਗਹਿ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਜਿਮ ਬਢ ਹੈ ਕੌਣ॥ ੨੫ ॥
 ਜਿਸਤੇ ਬਕਤਾ ਅਤੁ ਸ੍ਰੋਤਾਨ।
 ਵਹੈ ਬੀਰਤਾ ਮਨ ਮਹਿੰ ਆਨ।

ਵਿੰਦੀਆ ਦੇ ਦਾਤੇ ਕਲਮ ਦੇ ਧਨੀ (43)

Dasam

(22)

ਕੈ ਅਸ ਕਾਇਰ ਹੈ ਜਗ ਮਾਹੀ।
 ਸੁਨਿ ਪਠਿ ਹੈ ਉਤਸਾਹ ਨ ਜਾਂਹੀ॥ ੨੬॥
 ਰਣ ਮਹਿਮਾ ਕੈ ਕਹੈ ਮਹਾਨੀ।
 ਚਹਿਬੈ ਸਭਿ ਨਰ ਆਯੁ ਪਾਨੀ।

(ਗੁਰਪੁਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗੰਬ, ਰੁੱਤ 2, ਅੰਸ਼ 40)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਖਲਸਾ ਪੰਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਛੰਦਾ ਬੰਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੀ ਦਸਮ ਗੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਪੁਨਾ ਗੁਰ ਐਂਡ ਰੀਤਿ ਧਾਰੀ ਸੁਖਕਾਰੀ ਭਿੰਨ,
 ਜਮਨਾ ਕੇ ਤਟ ਪੈ ਕਨਾਤ ਠਟਵਾਏ ਹੈ।
 ਬੈਠ ਕੈ ਇਕੰਤ ਸਵਾ ਜਾਮ ਲੋ ਸੁਤੰਤ ਨੀਤ,
 ਕਵਿਤਾ ਕਰੰਤ ਭਗਵੰਤ ਗੁਨ ਗਾਏ ਹੈ॥ ੨੩ ॥
 ਬਿਖਿਆ ਸੁਛੰਦ ਛੰਦ ਗੱਚਿਤ ਅਮੰਦ,
 ਪਰਬੰਧ ਦਸਮੋ ਸਕੰਧ ਭਾਗਵਤ ਕੀਨ ਹੈ।
 ਰਸ ਕੋ ਬਿਹਾਰ ਰਚਯੋ ਗੁਚਿਰ ਉਦਾਰ ਅਤਿ,
 ਉਕਤਿ ਅਨੂਠੀ ਸੁਠ ਯੁਕਤ ਨਵੀਨ ਹੈ।
 ਉਪਮਨ ਉਪਮੇਜ ਲਛਨਾ ਬਾਂਗ ਧੁਨਿ,
 ਯਮਕ ਦਮਕ ਰਸ ਅਲੰਲਾਰ ਪੀਨ ਹੈ।
 ਰੋਬੀ ਅਵਤਾਰਨ ਕੀ ਗਾਥ ਹੈ ਉਚਾਰਨ ਕੀ,
 ਆਦਿ ਮੈਂ ਕਕਾਰ ਔ ਝਕਾਰ ਅੰਤ ਦੀਨ ਹੈ॥ ੨੪ ॥
 ਜਾਪੁ ਜੀ ਅਕਾਲ ਜੂ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਨ,
 ਉਪਦੇਸ ਹੈ ਵਿਸ਼ਮ ਜਾ ਮੈਂ ਦਾਇਕ ਕਲਯਾਨ ਸੌ।

(ਸੀ ਗਰ ਪੰਥ ਪਕਾਸ਼, ਪਰਬਾਰਧ ਬਿਸਾਮ ੫੨)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੰਬਦ ਦੀ ਪਾਵਣ ਬਾਣੀ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਅਾ ਹੈ :-

ଶୁଣେ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖି ପାଇଁ ଶୁଣେ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖି ଶୁଣେ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖି ଶୁଣେ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖି ଶୁଣେ କ୍ଷେତ୍ର ଦେଖି

ਕਵੀ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਕਵੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ ਉੱਚੀ ਮਹਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕੁਲ ੩੨ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅੰਦਰ ਇਤਨੀਆਂ ਮਹਾਨ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚਣੀਆਂ ਇਕ ਕਰਗਮਾਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਉਪਰੰਤ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਵਿਚ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਗਈਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੀ ਕਠਿਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਸਨ। 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਮਰ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਆਖਰੀ ਪੈਗੰਬਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਆਤਮ-ਕਥਾ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਤਮ-ਕਥਾ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ। ਇਹ ਪਹਿਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਈ ਜੰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

"ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ" ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਠਕ ਵਿਚ ਬੀਰਤਾ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। "ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ", ਕਾਵੀ-ਕਲਾ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਲਾਸਾਨੀ ਵਾਰ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਅਲੰਕਾਰ, ਤਸ਼ਬੀਹਾਂ ਐਸੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਉੱਠ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਵਾਕਫ਼ੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਪਰਬੋਧ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਇਕ ਐਸੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਨਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ, ਨਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੇ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਵਿੱਚੋਂ। ਕਬਿੰਤ, ਸਵੱਈਏ ਆਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹਨ। 'ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਿਆਨ' ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦੁਰਾਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਵੱਲ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। "ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ" ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਅਮਰ ਛਾਰਸੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ, ਸਾਰੇ ਰਸ, ਸਾਰੇ ਵਰਨ, ਸਾਰੇ ਪਦ, ਸਾਰੇ ਸੁਹਾਗ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਅਲੰਕਾਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਮਾਲ ਨਾਲ ਜਲਾਲ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਝਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਕੁਦਰਤ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਤਾਂ ਟੀਸੀ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਣੀ ਚਿਤਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਨੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜਿਤਨੇ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਤੇ ਅਪ੍ਰਚੱਲਤ ਛੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਜਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਨੂੰ ਵਰਤਣੇ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਝ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਦਗੀ ਰੱਖਣੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਗੁਣ ਹੈ।

ਬੋਲੀਆਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ (Linguist) : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਰੇ ਬੋਲੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਵੀ ਸਨ। ਅਰਥੀ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪੂਰਨਤਾ ਤਕ

Dasam
(24)

ਪ੍ਰੋਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਛਾਰਸੀ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ-ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਛਾਰਸੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹਾਦਿਲੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ। ਬਿਹਾਰੀ, ਬਿਜ-ਭਾਸ਼ਾ, ਮਾਝੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੁੰਅਂ 'ਤੇ ਸਨ। ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਣ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਹੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਿੰਨ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਤੇ ਨਿਭਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕੋਈ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮਾਹਿਰ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹੀ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਸੇ ਨੂੰ ਬਿਜ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਰਲੀ ਮਿਲੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ। ਛਾਰਸੀ ਵਿਚ ਰਚੀ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਤ ਛਡਹਨਮਾ ਤੇ ਜਫਰਨਮਾ ਕਿਸੇ ਕਠੋਰ ਤੋਂ ਕਠੋਰ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਹਲੂਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ੯੩੫ ਉਪਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ੮੫ ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਵਾਦ ਇਹ ਕਿ ਕੁਗਾਨ ਮਜ਼ੀਦ ਦੀਆਂ ਉਪਮਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖ। ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣਾ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੀ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਰੂਹਾਨੀ ਆਗੂ : ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਉਹ ਦਸਵੇਂ ਰੂਹਾਨੀ ਗੁਰੂ ਸਨ। ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਸਭ ਏਕੋ ਏਕੋ ਏਕਨਾ।

ਨਹੀਂ ਭੇਦ ਨ ਕਢ ਭੀ ਪੇਖਣਾ।

ਕੁੱਖੀਆਂ ਤੇ ਤ੍ਰਿਹਾਈਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੀਆਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਮੁਜਸ਼ਮਾ ਸਨ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਸਤਰ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਉਥੇ ਨੇਮ ਨਾਲ ਨਿੱਤ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵੀ ਕੀਤੀ। 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰੂਹਾਨੀ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। 'ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ', ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਰੰਗਤ ਵਿਚ ਰੰਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰੀ ਲਿਖਦੇ-ਲਿਖਾਂਦੇ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਫੇ, ਉਹ "ਤੂ ਹੀ, ਤੂ ਹੀ, ਤੂ ਹੀ" ਲਿਖੀ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੀ "ਤੇਰਾ.....ਤੇਰਾ" ਵਾਲੀ ਸਾਖੀ ਇਹ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰੂਹਾਨੀ ਆਗੂ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਾਖੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ ਦੋ ਕੁੱਜੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। (ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਦ੍ਰਿੜਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਸੀ।) ਭੀਖਣ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੁੱਧ ਦਾ ਭਾਵ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਦੋਵਾਂ ਕੁੱਜਿਆਂ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਡੋਲੁ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਨਿਰੋਲ ਧਰਮ ਦਾ ਜੈਕਾਰ ਕਰਨ ਆਏ ਸਨ। ਫਿਰ

ਜਦ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ- ਸਮੀਰਾ, ਲਖਮੀਰਾ ਤੇ ਤੁਖਤ ਮੱਲ-ਨੂੰ ਸਖਤ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ : “ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੈਗੰਬਰਾਂ ਤੇ ਮੁਰਸ਼ਦਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ, ਸੋਵੰਦੇ ਹੋ, ਤਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਭੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਪੂਜਾ, ਇਸ਼ਟ ਜਾਣ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੀਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਸਾਥੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ !” ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾ ਜਾਣ ਬਾਅਦ ਜਦ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਆਇਦ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਗੱਸੇ ਵਿਚ ਰੋਕਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਦੀਨੀ ਸਰਬਰਾਹ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵ-ਆਗੂ : ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ, ਪ੍ਰਾਤਿ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਆਗੂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਤਿਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ਗੋਬਲ ਚੰਦ ਨਾਰੰਗ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਮ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਧਰਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ ਸਭ ਦਾ ਇਹ ਹੀ ਮੰਨੀ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕਹੀ ਜਾਣਾ ਅਯੋਗ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਧੁਰਾ ‘ਸਰਬੱਤ’ ਹੀ ਸੀ। ‘ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ’ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਕਿ	ਸਰਬੱਤ੍ਰ	ਭਾਨੈ।
ਕਿ	ਸਰਬੱਤ੍ਰ	ਮਾਨੈ।
ਕਿ	ਸਰਬੱਤ੍ਰ	ਇਦੈ।
ਕਿ	ਸਰਬੱਤ੍ਰ	ਚੰਦੈ॥੧੧੯॥

ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਿਤਨੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਦੇ ਕਬਿੱਤਾਂ ੨੫੪, ੨੫੫ ਤੇ ੨੫੬ ਤੋਂ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਬਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਤਕ ਸਭ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਨਸਲਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੁਟਿਆ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਜ਼ਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ, ਦਿੱਲੀ, ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ, ਮਹਾਂਗ਼ਾਸ਼ਟਰ, ਦੱਖਣ, ਤਿਲੰਗਾਨਾ, ਉੜੀਸਾ, ਬੰਗਾਲ, ਆਸਾਮ, (ਕਾਮਰੂਪ) ਭੁਟਾਨ, ਸਿੱਕਮ, ਫਿਰੰਗੀ ਤੇ ਸਭ ਟਾਪੂਆਂ ਨੂੰ ਟੱਪ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਕਬਿੱਤ ਤਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜਨ ਵਾਲੇ ਹਨ :—

ਬੰਗ ਕੇ ਬੰਗਾਲੀ, ਫਿਰਹੰਗ ਕੇ ਫਿਰੰਗਾ ਵਾਲੀ,
ਦਿੱਲੀ ਕੇ ਦਿੱਲਵਾਲੀ, ਤੇਰੀ ਅਗਯਾ ਮੈਂ ਚਲਤ ਹੈ।

Dasam
(25)

ਰੋਹ ਕੇ ਰੁਹੈਲੋ, ਮਾਝਾ ਦੇਸ ਕੇ ਮਧੇਲੇ ਬੀਰ,
 ਬੰਗਸ਼ੀ ਬੁੰਦੇਲੇ, ਪਾਪ ਪੁੰਜ ਕੌ ਮਲਤ ਹੈਂ।
 ਗੋਖਾ ਗੁਨ ਗਾਵੈ, ਚੀਨ ਮਚੀਨ ਕੇ ਸੀਸ ਨਯਾਵੈ,
 'ਤਿਬਤੀ' ਧਿਆਇ, ਦੇਖ ਦੇਹ ਕੌ ਦਲਤ ਹੈਂ।
 ਤਿਨੈ ਤੋਹਿ ਧਿਆਇਓ, ਤਿਨੈ ਪੁਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਪਾਇਓ,
 ਸਰਬ ਧਨ ਨਾਮ, ਛਲ ਛਲ ਸੋ ਛਲਤ ਹੈਂ॥ ੩॥ ੨੫੪॥

ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਕਬਿੱਤ ਵਿਚ :-

‘ਛਰਾ ਸੀ ਫਿਰੰਗੀ ਛਰਾਸੀਸ ਕੇ ਦੁਰੰਗੀ,
 ਮਕਰਾਨ’ ਕੇ ਮ੍ਰਿਦੰਗੀ ਤੇਰੇ ਗੀਤ ਗਾਈਅਤੁ ਹੈਂ।
 ਭੱਖੰਗੀ ਕੰਧਾਰੀ, ਗੌਰਿ ਗਖਰੀ ਗਰਦੇਜਾ ਚਾਰੀ,
 ਪਉਨ ਕੇ ਅਹਾਰੀ ਤੇਰੋ, ਨਾਮੁ ਧਯਾਈਅਤੁ ਹੈਂ।
 ਪੁਰਬ ‘ਪਲਾਉ’ ਕਾਮਰੂਪ ਅਉ ਕਮਾਊ,
 ਸਰਬ ਠਉਰ ਮੈ ਬਿਰਾਜੈ, ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਜਾਈਅਤੁ ਹੈਂ।
 ਪੁਰਨ ਪ੍ਰਤਾਪੀ, ਜੰਕੁ ਮੰਦ੍ਰ ਕੇ ਅਤਾਪੀ ਨਾਥ,
 ਕੀਰਤ ਤਿਹਾਰੀ ਕੋ ਨ ਪਾਰ ਪਾਈਅਤੁ ਹੈਂ॥ ੧੪॥ ੨੯੬॥

ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ, ਪੁਸਤਕ ਜੀਵਨੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਚਰਨ ਵੀ ਨੀਵੀਂ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਛੁਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਐਸੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਚਰਨ-ਉਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ‘ਪਾਰਸ ਨਾਥ’ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਿਬੇਕੀ ਅਤੇ ਸਾਕਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਵਿਕਾਰੀਆਂ, ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਇਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮ, ਕਲਹ, ਆਲਸ, ਦਿੜੁਰ, ਭਰਮ, ਤਿ੍ਰਸਨਾ, ਅਪਮਾਨ, ਗੁਮਾਨ, ਨਿੰਦਾ, ਅਨਰਥ, ਧਰੋਹ, ਝੂਠ, ਚਿੰਤਾ, ਹਿੰਸਾ, ਹੰਕਾਰ, ਈਰਖਾ, ਸੰਕਾ, ਅਸੰਤੋਸ਼, ਅਸੋਭਾ, ਅਪਾਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਲੱਜਿਆ ਤੇ ਗਿਲਾਨੀ ਆਦਿ ਨਾਲ ਭਰੇ ਦਰਸਾਏ। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਢੂਜੇ ਪਾਸੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਐਸੀ ਫੌਜ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸੰਜਮ, ਪ੍ਰੇਮ, ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਲਾਜ, ਸੁਲਜ, ਨਿਰਹੰਕਾਰ, ਉਦਮ, ਉਪਕਾਰ, ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ, ਸਤਿਸੰਗ, ਪ੍ਰੀਤੀ, ਪ੍ਰਬੋਧ, ਵਿਦਿਆ, ਨਾਮ, ਦਾਨ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ। ‘ਚਿਰਿਤਰੋ ਪਖਜਾਨ’ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਯੱਥ ਵਿਚ ਜੁਝਣ

ਵਾਲੇ ਆਚਰਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਗਇਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਯੋਧੇ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਐਰਤਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵੀ ਦਰਸਾਈ ਗਈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਚਰਿੱਤਰ ੧੯੫ ਵਿਚ ਮਾਰਵਾੜ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਮਾਨਮਤੀ ਤੇ ਬਿਤਨ ਪ੍ਰੋਤੋਂ ਨੂੰ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਛੋਜ ਨਾਲ ਗਹਿਗਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਿੱਤਰ ੨੦੮ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੈਲਾਸ਼ ਮਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਲੜਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਬੀਰ ਦੱਤ ਕੂਚ-ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਣੀ ਮੁਸ਼ਕਮਤੀ ਨੂੰ ਅਕਬਰ ਦੀ ਛੋਜ ਦੇ ਛੱਕੇ ਛੁੱਝਾਉਂਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਐਰਤ ਨੂੰ ਨਾਇਕਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਦੇ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ, ਕਦੇ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ, ਕਦੇ ਅਕਬਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਮੰਤਵ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਐਰਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਮਰਦਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ੨੨੭ ਛੰਦ ਲਿਖੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਪਉੜੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ। ਨਾਂ ਅਤੇ 'ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਜੀ' ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਢਾਡੀ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੌਂਦਰੂ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਹੀ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਨ ਦੇ 'ਦਸਮ ਸਕੰਧ' ਦੀ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਕਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਲਿਖਿਆ। ਸ਼ਸਤਰਨਾਮਾ ਮਾਲਾ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਚੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਦਾ ਗੁਣ ਦਰਸਾ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੜਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜੂਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (ਪੁਰਖ ਭਰੰਵਤ ਪੰਨਾ ੮੪) ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਲਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਭਾਵ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ :

ਸੁਨਹੁ ਸਿੰਘ ਇਕ ਬਚਨ ਹਮਾਰਾ।
 ਪ੍ਰਭਮੇ ਹਮ ਨੇ ਜਾਪ ਉਚਾਰਾ।
 ਪੁਨ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਜੋ ਕਹੀ।
 ਬੇਦ ਸਮਾਨ ਪਾਠ ਜੋ ਅਹੀ।
 ਪੁਨ ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ ਬਨਵਾਯੋ।
 ਸੌਢ ਬੰਸ ਜਹ ਕਥਾ ਸੁਹਾਯੋ।
 ਪੁਨ ਦੋ ਚੰਡੀ ਚਰਿਕ ਬਣਾਏ।

(26)

ਅੰਤਰ ਕੇ ਸਭ ਕਥਿ ਮਨ ਭਾਈ।
ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਬੋਧ ਬੋਧ ਹਮ ਕਹਾ।
ਜਸ ਪਾਠ ਕਰ ਹੋਰਿ ਪਦ ਲਹਾ।
ਪੁਨ ਚੌਥੀਸਿ ਅਵਤਾਰ ਕਹਾਨੀ।
ਬਰਨਨ ਕਰਾ ਸਮੜੀ ਸਭ ਗਯਾਨੀ।
ਦਤਾਤ੍ਰੋਯਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸੁਨਾਏ।
ਪੁਨ ਬਚਿਤਰ ਬਖ਼ਯਾਨ ਬਨਾਏ।
ਤਿਨ ਕੋ ਭੀ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਖਾਨਾ।
ਪੜ੍ਹੇ ਮੁੜ ਸੋ ਹੋਏ ਸਜਾਨਾ।
ਸਬਦ ਹਜ਼ਾਰ ਕੇ ਸੁਖਦਾਈ।
ਸਥੈ ਨਿਘਨ ਕੀ ਕਥਾ ਸੁਨਾਈ।
ਸੋ ਮੈ ਹਿਤ ਕੀਰਿ ਬਰਨ ਸਵਾਨੀ।
ਪੁਨ ਕਹ ਗਹਿਤ ਨ ਕਹੂੰ ਉਚਾਰੀ।
ਚਾਰ ਸੈ ਚਾਰ ਚਿਰਤ੍ਰ ਬਨਾਏ।
ਜਹਾਂ ਜੁਵਾਤਿਨ ਕੇ ਛਲ ਦਿਖਗਾਏ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ, ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਮਿੱਤ ਢਾਡੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ, ਮਨੁਖਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੫੩ ਤੋਂ ੧੫੮ ਤੱਕ ਲਿਖਿਆ ਅਸੀਂ ਹੁ-ਬ-ਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰਦੇਵ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਨ। ਜੰਗਾਂ ਯੁੱਧਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਵਿਹਲ ਮਿਲਦਾ, ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਏਸ ਮਿਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਬੜੀ ਸੁਚੱਜੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਾਣੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਰਚੀ। ਕਈ ਉੱਥੇ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤੇ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗ੍ਰੰਥ 'ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ' ਵੀ ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਰਚਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਚੇ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਬਿਆਨੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਰਚਨ ਕਾਲ ਏਹੋ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹੀਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੜਜ਼ਮ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਪਰ ਪੰਥ ਸਾਜਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਦੇ ਅੱਖੀਰ 'ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :-

ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਯੋ।
ਨਖ ਸਿਖ ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਭਾਖ ਸੁਨਾਯੋ।
ਛੌਰ ਕਬਾ ਤਬ ਪ੍ਰਸ਼ਮ ਸੁਨਾਈ।
ਅਥ ਰਾਹਤ ਫਿਰੀ ਕਰੋ ਬਭਾਈ।

ਭਾਵ-ਅਰਥ : 'ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ' (ਦੋਵੇਂ ਹਿੱਸੇ) ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ 'ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ' ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ।

'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ', 'ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੋਧ' ਆਦਿ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਏਸੇ ਸਮੇਂ ਰਚੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਮਹਾਰਾਜ਼ 'ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ' ਪਰਬਤ ਦੀ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਵੀ ਰਹੇ। 'ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ' ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਏਥੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਰਚਨ-ਕਾਲ ਤੇ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਸੰਮਤੀ ਸੱਕ੍ਰਿਹ ਸਹਸ ਪਚਾਵਨਾ।
ਹਾੜ ਵਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੁਖਦਾਵਨਾ।
ਤਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ।
ਕੁਲ ਪਰੀ ਲਹੁ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ।
ਨੇਤ੍ਰੁ ਤੁੰਗ ਕੇ ਚਰਨ ਤਰ ਸੱਤਦ੍ਵ ਤੀਰ ਤਰੰਗ।
ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤ ਪੁਰਨ ਕੀਯੋ ਰਘੁਬਰ ਕਬਾ ਪ੍ਰਸੰਗ।

(ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਕਬਾ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ, 'ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ' ਦੀ ਢਲਵਾਨ ਵਿਚ, ਸਤਲੁਜ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ, ਹਾੜ ਸੁਦੀ ਪਹਿਲੀ, ਸੰਮਤ ੧੭੫੫ ਬਿ. ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ।)

ਪਹਾੜੀ ਦੇ ਨਾਮ 'ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ' ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ ਤੋਂ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਕੇ (ਜਾਂ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਗਿਣ ਮਿਥ ਕੇ) ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਵੀ ਪੂਜਣ ਹੋਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨ-ਘੜਤ ਕਹਾਣੀ ਘੜ ਲਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਕਦੇ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, (ਦਿਖਾਵੇ ਮਾਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ) ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਵਾਸਤੇ ਹੋਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਦਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਰਮ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਦਿੜ੍ਹ ਇਗਾਦੇ ਦੇ ਮਾਲਕ ਗੁਰਦੇਵ ਆਪਣੇ 'ਇਸ਼ਟ' ਬਾਰੇ ਤੇ 'ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ' ਬਾਰੇ, ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

'ਜਾਪੁ' ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੇਵ ਦੀ 'ਨਿੱਤ-ਨੇਮ' ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਛੰਦ ਵਿਚ

Dasam
(27)

ਹਜ਼ੂਰ ਆਪਣੇ 'ਇਸ਼ਟ-ਨਿਰੰਕਾਰ' ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਚੱਕੁ ਚਿਹਨ ਅਰੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਰੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ॥
ਕੁਪ ਰੰਗ ਅਰੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਈ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ॥
ਅਚਲ ਮੁਗਤਿ ਅਨੁਭਵ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਮਿਤੋਜ ਕਹਿਜੈ॥
ਕੌਟੀ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣ ਸਾਹ ਸਾਹਾਣ ਗਾਣਜੈ॥
ਕਿਵੁਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਬਨ ਕਿਵਣ ਕਹਤ॥
ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ॥੧॥

ਇਹ ਹੈ ਗੁਰਦੇਵ ਦਾ 'ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ' ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਕੁਪ ਰੰਗ ਜਾਂ ਚੱਕੁ ਚਿਹਨ ਨਹੀਂ, ਨਿਰਾਕਾਰ, ਅਚਲ, ਅਜਨਮਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਅਗਲੇ ਛੰਦ ਵਿਚ ਗੁਰਦੇਵ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

ਨਮਸਤੰ ਅਕਾਲੇ॥ ਨਮਸਤੰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੇ॥

ਕਿਰਪਾਨਿਧ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਮਹਾਰਾਜ਼ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ' ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਹੈ :-

ਅਕਾਲੁ ਪੁਰਖੁ ਕੀ ਰੱਛਾ ਹਮਨੈ॥

ਫਿਰ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ (ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ) ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਅਨਹਦੁ ਕੁਪੁ ਅਨਾਹਦੁ ਬਾਨੀ॥

ਚਰਨ ਸ਼ਰਨ ਜਿਹ ਬਸਤ ਭਵਾਨੀ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨ, ਅੰਤੁ ਨਹੀਂ ਪਾਇਓ॥

ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਮੁਖ ਚਾਰ ਬਤਾਇਓ॥੧੫॥

ਤਾਤ ਮਾਤ ਜਿਹ ਜਾਤ ਨ ਪਾਤਾ॥

ਏਕ ਰੰਗ ਕਾਹੁ ਨਹੀਂ ਰਾਤਾ॥

ਸਰਬ ਜੋਤ ਕੇ ਬੀਚ ਸਮਾਨਾ॥

ਸਥਵੁ ਸਰਬ ਠੋਰ ਪਹਿਚਾਨਾ॥

ਜੋ ਸਰਬ ਜੋਤ ਹਰ ਵਿਚ ਸਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ (ਜਨਮ ਰਹਿਤ ਹੈ)। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਆਦਿ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਭਵਾਨੀ (ਦੇਵੀ, ਦੁਰਗਾ) ਜਿਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੀ ਹੈ। (ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ ਗੁਰੂ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਟ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।)

ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਮਹਾਰਾਜ ਬੜੇ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਜਿਤੇ ਰਾਮ ਹੁਏ। ਸਭੇ ਅੰਤ ਮੂਏ।
ਜਿਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ ਹੈ। ਸਭੇ ਅੰਤ ਜੈ ਹੈ। ੧੦।
ਜਿਤੇ ਦੇਵ ਹੋਸੀ। ਸਬੈ ਅੰਤ ਜਾਸੀ।
ਜਿਤੇ ਬੋਧ ਹੈ ਹੈ। ਸਥੈ ਅੰਤ ਛੈ ਹੈ। ੧੧।

'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਮੈਂ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਭਮ ਮਨਾਉਂ।
ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਕਬਹੂੰ ਨਹਿ ਧਿਆਉਂ।
ਕਾਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿਚਾਨ ਨ ਤਿਨ ਸੋ।
ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਮੌਰੀ ਪਗ ਇਨ ਸੋ।

ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਫਿਰ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਇਹ ਕਥਾਵਾਂ (ਰਾਮ ਅਵਤਾਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਆਦਿ) ਲਿਖੀਆਂ ਕਿਉਂ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਹਜ਼ੂਰ ਆਪ ਹੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :-

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਰੋਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਹੀ ਬਨਾਇ।
ਅਵਰ ਵਾਸਨਾ ਨਾਹਿ ਪੜ੍ਹ, ਧਰਮਯ ਕੇ ਚਾਇ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਯੋਧਿਆਂ (National Heroes) ਦੀ ਘਾਟ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਰ-ਹਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਦੇਵ ਕਿਸ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ (ਪੂਜਾ) ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ? ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਸੁਣੋ।

ਜਾਗਤ ਜੋਤਿ ਜਪੈ ਨਿਸ ਬਾਸੁਰ ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਮਨ ਨੈਕ ਨ ਆਨੈ॥
ਪੁਰਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸਜੈ ਬ੍ਰਤ ਗੈਰ ਮੜੀ ਮਟ ਭੁਲ ਨ ਮਾਨੈ॥
ਤੀਰਥ ਦਾਨ ਦਇਆ ਤਪ ਸੰਜਮ, ਏਕ ਬਿਨਾਂ ਨਹਿ ਏਕ ਪਛਾਨੈ॥
ਪੁਰਨ ਜੋਤ ਜਗੈ ਘਟ ਮੈ, ਭਥ ਖਾਲਸਾ ਭਾਹਿ ਨਖਾਲਸ ਜਾਨੈ॥

ਹਜ਼ੂਰ 'ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ' ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :-

ਸਭ ਕਰਮ ਛੋਕਟ ਜਾਨ॥
ਸਭ ਧਰਮ ਨਿਹਵਲ ਮਾਨ॥
ਬਿਨ ਏਕ ਨਾਮ ਅਧਾਰ॥
ਸਭ ਕਰਮ ਭਰਮ ਬਿਚਾਰ॥੨੦॥

ਇਸ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਚਨਾਹਾਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ (ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ) ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਪੂਜਣ ਵਾਲਾ ਦੱਸਣਾ ਅਗਿਆਨਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਦੇਵੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਉਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਦੇਵ ਇਕ ਢੂੰਘੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਹਜ਼ੂਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਾਈ ਲੱਖੀ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਨੌਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਵੇਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਵੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੰਗਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, 'ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਆਵੋ।' ਪਰ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਵੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨੀ ਵੀ ਅੱਖੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ (ਖਾਸ ਕਰ ਪੰਜਾਬੀ) ਕੇਸ ਦਾੜੀਆਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸਭ ਦੀ ਇਕੋ ਜੇਹੀ ਪੁਸ਼ਟ ਤੇ ਰਹਿਣੀ ਬਹਿਣੀ ਸੀ। (ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਲਾਹੌਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ੧੭੧੨ ਈ। ਵਿਚ, ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦਾੜੀ ਮੁਨਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਫਰਖਸ਼ੀਅਰ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬੜਾ ਸਖਤ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਭ ਹਿੰਦੂ ਕੇਸ ਦਾੜੀ ਮੁਨਾਇਆ ਕਰਨਾ।) ਸੋ, ਸਿੱਖ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਲੁੱਕ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਗੁਰਦੇਵ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਰੂਪ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਲੁਕਾਇਆਂ ਨਾ ਲੁਕੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਧਰਮ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਤੇ 'ਨਿਆਰਾ' ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਹ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ 'ਸਿੰਘ' ਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵੀ 'ਕਬੀਰ ਪੰਜਿਆਂ' ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਅੱਜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੱਖਰਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਦਵੀ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸੰਤਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕ ਗੁਰੂ-ਕਹਿੰਦੇ ਪਰ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ 'ਨਾਮਦੇਵ' ਜਾਂ 'ਰਵਿਦਾਸ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਤੇ ਵੱਖਰਾ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਤੇ ਨਿਆਰਾ 'ਪੰਥ' ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਏਸੇ ਸਦਕਾ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਬਗਬਾਰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਖਾਸ ਅਸਥਾਨ

ਮਿਲ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਪੂਜਯ ਨੂੰ ਉਚਾ ਉਸ ਦੇ ਪੂਜਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਦਾ ਬਾਨੀ ਉਨਾ ਹੀ ਉੱਚਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨੀ ਉੱਚੀ ਉਸ ਦੀ ਸਾਜੀ ਕੌਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਏਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਛੁਰਮਾਇਆ ਸੀ :

**ਇਨ੍ਹੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੈਂ
ਨਹੀਂ ਮੇਂ ਸੇ ਗਰੀਬ ਕਰੋ ਪਰੇ॥**

ਨਵਾਂ ਪੰਥ ਸਾਜਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਜ਼ੂਰ ਤਾਂ ਛੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, 'ਸਾਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਹੀ ਏਸੇ ਸ਼ੁਭ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ ਸੀ।'

**ਤਪ ਸਾਧਤ ਹਰਿ ਮੌਹਿ ਬੁਲਾਯੋ॥
ਇਮ ਕਹਿ ਕੈ ਇਹ ਲੋਕ ਪਠਾਯੋ॥੨੯॥
ਮੈਂ ਅਪਨਾ ਸੁਤ ਤੋਹਿ ਨਿਵਾਜਾ॥
ਪੰਥ ਪ੍ਰਭੁਰ ਕਰਥੇ ਕਹੁ ਸਾਜਾ॥
ਜਾਹਿ ਤਹਾਂ ਤੈ ਧਰਮ ਚਲਾਇ॥
ਕਬੂਲਿ ਕਰਨ ਤੇ ਲੋਕ ਹਟਾਇ॥੨੯॥**

ਗੁਰਦੇਵ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, 'ਅਸਾਂ ਅੱਗੋਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ :-

**ਠਾਢ ਭਯੋ ਮੈ ਜੋਰਿ ਕਰਿ, ਬਚਨ ਕਹਾ ਸਿਰ ਨਯਾਇ॥
ਪੰਥ ਚਲੈ ਤਬ ਜਗਤ ਮੈ, ਜਥੁ ਤੁਮ ਕਰਹੁ ਸਹਾਇ॥੩੦॥**

ਉਪਰਲੇ ਕਥਨ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫ਼ੁਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਰਾਜ ਹੋਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

**ਚੈਪਈ—ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੈ ਆਏ।
ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ।
ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਥਾਰੋ।
ਦੁਸਟ ਦੋਖਿਯਾਨਿ ਪਕਾਰਿ ਪਛਾਰੋ॥੪੨॥
ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੀ॥
ਸਮਝਿ ਲੇਹੁ ਸਾਧੁ ਸਭ ਮਨਮੀ॥
ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ॥
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ॥੪੩॥**

ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੁਸਤਕ ਪੰਨਾ 158 ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਲਿਆ ਹੈ।

Dasam

(29)

ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ

ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਛੰਦਾ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦੀ ਰਚਨੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਿਕ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ, ਪਾਵਨ ਰਚਨਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਭਾਵ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ : ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪ ਮਹਾਨ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਮਾਇਆ ਅਨੰਦਪੁਰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿੰਨਾ ਕੁਛ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਉਹ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਬੀੜ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਾ ਗ੍ਰੰਥ' ਜਾਂ 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਸਤਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ, ਦੋ ਸੌ, ਸਾਡੇ ਤਿਰਵੰਜਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਉਂ ਹੈ :

1. ਜਾਪੁ-੧੯੯੯, 2. ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ-੨੭੧ ਤੇ ਇਕ ਅੱਧਾ ਛੰਦ, 3. ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ-੪੭੧, 4. ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੋਵੈ-੪੯੫, 5. ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ-੫੫, ੬. ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਤਵੰਤ, ੭. ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰ-੪੩੭੦, ੮. ਮੀਰ ਮਹਿੰਦੀ-੧੧, ੯. ਉਪ ਅਵਤਾਰ (ਬ੍ਰਹਮਾ-੩੪੫ ਤੇ ਰੁਦ੍ਰ ਦੇ ੮੫੮)। ੧੦. ਸ਼ਬਦ ਰਾਗਾਂ ਕੇ ਤੇ ਸਵੱਈਏ-੪੧, ੧੧. ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ-੧੪੧੮, ੧੨. ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਜਾਨ-੨੫੫੮, ੧੩. ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿਤ ਸੱਵਯੋ-੫੭, ੧੪. ਸੱਦ, ਖਿਆਲ, ਤੇ ਮਾਝ, ੧੫. ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ।

ਇਸ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਪਾਸ ਬਵੰਜਾ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਵਿਚ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਉਤਰੇ ਕਰਾਏ ਸਨ, ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

**ਕਵੀ ਗੁਰੂ ਛਿਗ ਹੁਤੇ ਬਵੰਜਾ।
ਗਹਿਤੇ ਬਾਨੀ ਰਚਿਤ ਅਭੰਜਾ।**

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

(58) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੈਂਧ

ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਹੁ ਬਨਵਾਏ।
 ਜਾਨੋ ਜਿਤਕ ਨਾਮ ਦੇਹੁ ਗਾਏ॥ ੨੩ ॥
 ਪਰਬ ਅਠਾਰਾਂ ਭਾਰਬ ਕੇਰੇ।
 ਭਾਖਾ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਬਿਨ ਦੇਰੇ।
 (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਾਮ ੯੮)

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ :-

ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਖਾਰੀ ਨਿਕਟ ਬੁਲਾਏ।
 ਤਾਕੈ ਸਭ ਬਿਧ ਦਈ ਬੁਝਾਏ।
 ਕਰ ਭਾਖਾ ਲਿਖੋ ਗੁਰਮੁਖੀ ਭਾਇ।
 ਪੁਨ ਮੌਕੇ ਦੇਹੁ ਕਥਾ ਸੁਨਾਇ॥ ੫॥.....
 ਸਭ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਖਾ ਕਰੀ।
 ਬਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ ਪਰ ਚੜੀ।
 ਬਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਭਏ ਤਿਆਰ।
 ਕਛ ਸੋਭਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਰਵਾਰ॥ ੬॥

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ ੨੯੯)

ਚੂੜਮਣਿ ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਦਰ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

‘ਤਿਨ ਕਵਿਯਨ ਬਾਣੀ ਰਚੀ, ਲਿਖ ਕਾਗਦ ਤੁਲਵਾਇ।
 ਨੇ ਮਣ ਹੋਇ ਤੱਲ ਮਹਿ, ਸੁਖਮ ਲਿਖਤ ਲਿਖਾਇ॥ ੨॥
 ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਤਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੌ, ਨਾਮ ਧਰਯੋ ਕਰ ਪ੍ਰੀਤਿ।
 ਨਾਨਾ ਬਿਦ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ, ਰਖਿ ਰਖਿ ਨੇ ਰਸ ਰੀਤਿ॥ ੩॥

(ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰੁਤ ੫, ਅੰਸੂ ੫੨)

ਕਰੈ ਖਾਲਸਾ ਕੇ ਹਿਤ ਬਾਨੀ। ਹਮ ਭੀ ਕੋਤਿਕ ਕਰਹਿ ਬਖਾਨੀ।
 ਆਦਿ ਮਹਾ ਭਾਰਤ ਜੇ ਆਨਾ। ਭਾਖਾ ਸਭ ਕੀ ਕਰਤ ਸੁਜਾਨ॥ ੪੭ ॥
 ਸੋ ਹਮ ਪੰਥ ਹੇਤ ਕਰਿਵਾਵੋ। ਪਠਹਿ ਆਪ ਸਭਹੂੰਨ ਸੁਨਾਵੋ।
 ਹੁਤੇ ਬਵੰਜਾ ਕਵਿ ਗੁਰ ਪਾਸ। ਸਭਿ ਹੀ ਬਾਨੀ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ੪੯ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਸਭਿ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਵਾਵੈ। ਪਤਰੇ ਦੀਰਘ ਪਰ ਲਿਖਵਾਵੈ।

Dasam
(30)

ਨਾਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕੌ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ। ਰਾਖਨ ਕੀਨੋ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਭ ਨਾਗਰ॥ ੪੮ ॥

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰੁਤ ੩, ਅੰਸੂ ੫੧)

ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਿਕ ਨਿਰਣਾ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ’ ਦੇ ਪੰਨਾ ੮੭ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ :

ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਕੇਵਲ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕਦਰਦਾਨ ਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮੀ ਘਾਲ ਦੇ ਸਿਟੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹਨ।

‘ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ’ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਨਕ-ਭਾਂਤੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਹੈ ਅਤੇ ‘ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ’ ਆਪ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ-ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ੧੭੫੫ ਬਿ. ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਜੰਗਾਂ ਜੁਧਾਂ ਕਾਰਣ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਾਹਿਤ-ਸ਼ਤਰੂਆਂ ਦੀ ਕੌਪੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ‘ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ’ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਯਤਨ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ੫੦ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ, ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ੧੮ ਪਰਬ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਈ ਹਿੰਦੀ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਪਿ ਅੰਤਰ ਵੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਅਮੇਲਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੰਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀ। ਹਾਂ, ਬਿੰਡੀ ਪੁੰਡੀ ਰਚਨਾ ਕਾਢੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਦਸੰਬਰ ੧੯੪੪ ਈ. ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ ਸਿੰਘ ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਲਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਸੋਢੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ‘ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ’ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ੫੦-੬੦ ਪੱਤਰੇ ਤੱਕੇ ਸਨ। ਹਰ ਪੱਤਰੇ ਉੱਤੇ ਚਾਲੀ ਸਤਰਾਂ ਸਨ ਤੇ ਸਫ਼ਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਲੱਗ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਸਿੱਖ ਰੈਫਰੈਂਸ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿਚ ੧੭੫੩ ਬਿ. ਦੇ ਲਿਖੇ ਕੁਝ ਵੱਡੇ ਆਕਾਰ ਦੇ ਖਰੜੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਫ਼ੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਤੇ ਲੱਗ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਲਿਖਾਰੀ ਬਾਲਗੋਬਿੰਦ, ਫਤਿਹ ਚੰਦ ਦੇ ਦਸਖਤ ਵੀ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਹੀ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਪੰਜ ਸੋ ਸਾਖੀ’ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ-ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਨੋਂ ਮਣ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਅਨੁਮਾਨ

ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ 'ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ' ਯਾ 'ਵਿਦਿਆ ਸਰ' ਵਿਚ ਕਿਤਨੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਚਨਾ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਤਿਨ ਕਵਿਯਨ ਬਾਣੀ ਰਚੀ, ਲਿਖ ਕਾਗਦ ਤੁਲਵਾਇ।
ਨੌ ਮਣ ਹੋਏ ਤੌਲ ਮਹਿੰ, ਸੁਖਮ ਲਿਖਤ ਲਿਖਾਇ।
'ਵਿਦਿਆ ਸਰ' ਤਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੈ, ਨਾਮ ਧਰਯੋ ਕਰ ਪ੍ਰੀਤਿ।
ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕਵਿਤਾ ਰਚੀ, ਰਖਿ ਰਖਿ ਨੌ ਰਸ ਗੀਤਿ।
ਮਚਯੋ ਜੰਗ ਗੁਰ ਸੰਗਿ ਬਡ, ਰਹਯੋ ਗ੍ਰੰਥ ਸੋ ਬੀਚ।
ਨਿਕਸੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤਜਯੋ, ਲੁਟਯੋ ਪੁਨ ਮੀਲ ਨੀਚ।
ਪ੍ਰਿਥਕ ਪ੍ਰਿਥਕ ਪੱਕੇ ਹੁਤੇ, ਲੁਟਯੋ ਸੁ ਗ੍ਰੰਥ ਬਿਖੇਰ।
ਇਕ ਬਲ ਰਹਯੋ ਨ ਇਮ ਗਯੋ, ਜਿਸਤੇ ਮਿਲਯੋ ਨ ਫੇਰਿ॥ ੮ ॥

(ਗੁਰਪੁਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਰੁਤ ੫, ਅੰਸੂ ੫੨)

'ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਫਾਰਸੀ ਤੋਂ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਾ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਰਚਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਪੜ੍ਹ ਸਮਝ ਸਕਣ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪਾ ਸਕਣ :—

ਸਭੈ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਖਾ ਕਰੀ, 'ਵਿਦਿਆਸਾਗਰ' ਗ੍ਰੰਥ ਪਰ ਚੜੀ।
ਵਿਦਿਆਸਾਗਰ' ਭਏ ਤਿਆਰ, ਕਛੂ ਸੋਭਾ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਰਾਵਾਰ॥ ੯ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਕਹਯੋ ਬਖਾਨ- ਅੰਤੇ ਭਾਖਾ ਰਚੀ ਪੜ੍ਹੈ ਸੁਗਮ ਸੁਜਾਨ।
ਪੜ੍ਹਤੇ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤ ਮਨ ਉਕਤਾਇ। ਭਾਖਾ ਪਛਤੇ ਚਿਤ ਲਗਾਇ॥ ੧੦ ॥

(ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁੱਝ ਸੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇਖਣ 'ਤੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਸਾਮਰੀ ਹੁਣ ਵੀ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਥਾਂ ਖਿੱਲਰੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਿਤ ਖਰੜਿਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਝਲਕ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮਿਸਾਲ ਲਈ ਪੰਜਾਹ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਦਾਰਾ ਸ਼ਿਕਿਹ ਵਾਲੇ ਫਾਰਸੀ ਤਰਜਮੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਡੇ ਅੱਡ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ ੧੮ ਦੇ ੧੮ ਪਰਬ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜਿਵੇਂ ਹਿਤੋਪਦੇਸ਼, ਪੰਚਤੰਤ੍ਰ, ਚਾਣਕਾ ਨੀਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹਵਿਆਰਾਂ ਬਾਰੇ, ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਨਵਰਾਂ—ਹਾਬੀ, ਘੋੜਿਆਂ, ਬਾਜ਼ਾਂ, ਕੁਤਿਆਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਰੋਗਾਂ ਦੇ ਇਲਾਜ ਸੰਬੰਧੀ ਬਾਜ਼ਨਾਮਾ, ਅਸਪਨਾਮਾ,

Dasam
(31)

ਛੀਲਨਾਮਾ ਤੇ ਸੁਆਲਨਾਮਾ ਆਦਿ ਕਈ ਉਪਯੋਗੀ ਗ੍ਰੰਥ ਵੀ ਲਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਆਖਿਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਿੱਥੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ 'ਸਿੰਘ' ਸਜਾ ਕੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰਧਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੰਗ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਮਹਾਨ ਯੋਜਨਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਲਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਆਨ-ਸਾਮਰੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਨਾਲ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਅੱਸੀ ਨੱਥੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ੩੬ ਲਿਖਾਰੀ ਯਾ ਖੁਸ਼-ਨਵੀਸ ਵੀ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਨਵੇਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਨਕਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤ-ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਢੂਰ-ਢੂਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਕਈ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਖਰੜੇ ਕਾਬਲ, ਸਿੰਘ, ਬਿਹਾਰ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਈ ਅਨਮੇਲ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਿਚਿਤ ਕੀਤਾ। ਅਜੇਹੇ ਦਰਜਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਉਤਾਰੇ ਅੱਜ ਵੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ।

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਸਾਮਰੀ ਤੋਂ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮਹੱਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ—

ਖੰਡਰ ਬਤਾ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਕਿ ਇਮਾਰਤ ਅੜੀਮ ਥੀ।

ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਿਉਗ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਅੱਗੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਰਚੀ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਆਖਿਰ 'ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ' ਵਿਚ ਕਿਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਕੁੱਝ ਸੀ :—

੧. ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਰਾਇ— ੫੦ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ।
੨. ਲੱਖਣ ਰਾਇ— ਹਿਤੋਪਦੇਸ਼, ਗੁਰਚਰਿਤਾਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਕੁੱਝ ਪਰਬਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ।
੩. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਇ ਲਾਹੌਰੀ— ਸਭਾ ਪਰਬ, ਚਿੜ੍ਹ ਬਿਲਾਸ, ਰਸ ਰਤਨਾਕਰ।
੪. ਹੰਸ ਰਾਮ ਬਾਜਪੇਈ— ਕਰਣ ਪਰਬ, ਛੁਟਕਲ ਛੰਦ।
੫. ਮੰਗਲ— ਸ਼ਲਾਘ ਪਰਬ, ਛੁਟਕਲ ਛੰਦ।
੬. ਕੁਵਰੇਸ਼— ਦ੍ਰੋਣ ਪਰਬ।
੭. ਟਹਿਕਨ— ਅਸ਼ਮੇਧ ਪਰਬ, ਰਤਨ ਦਾਮ (ਅਮਰ ਕੋਸ਼), ਸ਼ਬਦ।

੮. ਚੰਦ੍ਰ ਸੈਨ ਸੈਨਾਪਤਿ—ਚਾਣਕਯ ਨੀਤਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸੋਭਾ, ਕੜਖਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ
ਸਿੰਘ, ਸੁਖਚੈਨ ਗ੍ਰੰਥ।

੯. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ—ਪਾਂਡਵ ਗੀਤਾ, ਪਰਸਰਾਮ ਸੰਵਾਦ।

੧੦. ਦੇਵੀਦਾਸ—ਰਾਜਨੀਤਿ, ਸਿੰਘ ਗਊ ਦੀ ਕਥਾ।

੧੧. ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਾਮ—ਭਾਗਵਤ ਦ੍ਵਾਦਸ਼ ਸਕੰਧ।

੧੨. ਤਨਸੁਖ ਲਾਹੌਰੀ—ਰਾਜਨੀਤਿ ਗ੍ਰੰਥ।

੧੩. ਅਣੀ ਰਾਇ—ਜੰਗਨਾਮਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।

੧੪. ਸੁਖਦੇਵ—ਅਧਯਾਤਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਛੰਦ ਵਿਚਾਰ।

੧੫. ਗੋਪਾਲ—ਅਨਭਉ ਉਲਾਸ।

੧੬. ਜਗਨ ਨਾਥ—ਗੁਰੂ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਮੋਹ ਮਰਦ ਰਾਜੇ ਕੀ ਕਥਾ।

੧੭. ਭਗਵਾਨ ਦਾਸ ਨਿਰੰਜਨੀ—ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰਾ,
ਸਰਘ ਪਰਘ ਕੀ ਕਥਾ (ਗੱਦ)

੧੮. ਅਨੰਦ ਰਾਮ ਗੁਨਕਾਰੀ—ਭਗਵਤ ਗੀਤਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਬੋਧ, ਮਾਝਾਂ।

੧੯. ਸਾਗਰ—ਸ੍ਰੀ ਸਹਸ੍ਰਨਾਮ।

੨੦. ਬਿੰਦ੍ਰ—ਬਿੰਦ੍ਰ ਸਤਸਈ, ਭਾਵ ਪੰਚਾਨਿਕਾ।

੨੧. ਗਿਰਧਰ ਚੰਦ੍ਰ—ਇਸ਼ਟਪਚੀਸੀ।

੨੨. ਗਿਰਧਰ ਲਾਲ—ਪਿੰਗਲਸਾਰ।

੨੩. ਕਪੂਰ ਚੰਦ੍ਰ ਤ੍ਰਿਖਾ—ਰਾਮਾਯਣ, ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ।

੨੪. ਨੰਦ ਰਾਮ—ਨੰਦ ਰਾਮ ਪਚੀਸੀ, ਕੜਖਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ।

੨੫. ਗੁਰਦਾਸ ਗੁਣੀ—ਕਥਾ ਹੀਰ ਰਾਂਝਨ ਕੀ, ਸਾਖੀ ਹੀਰਾ ਘਾਟ ਕੀ।

੨੬. ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ—ਵਾਰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਕੀ, ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਕਾ।

੨੭. ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ—ਕਥਾ ਨਾਲ ਦਮਯੰਤੀ ਕੀ।

੨੮. ਦਾਨਾ—ਕਥਾ ਕਾਨੂ ਗੂਜਰੀ ਕੀ, ਮੂਰਖ ਨਾਮਾ।

੨੯. ਕੇਸ਼ਵ ਦਾਸ—ਬੁਧੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਰਪਣ, ਪ੍ਰੇਮ ਪਚੀਸੀ, ਬਾਰਾਂਮਾਹ।

੩੦. ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ—ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਹਜ਼ਰੀ

Dasam

(32)

੩੧.	ਨਨੂਆ ਵੈਰਾਗੀ— ਛੁਟਕਲ ਬਾਣੀ।	
੩੨.	ਦੀਵਾਨਿ ਗੋਯਾ, ਜਿੰਦਗੀਨਾਮਾ, ਗੰਜਨਾਮਾ, ਤੌਸੀਫੋਸਨਾ ਜੋਤਿ ਬਿਗਾਸ, ਇਨਸ਼ਾ ਦਸਤੂਰ, ਅਰਜੂਲ ਇਲਫਾਜ਼ (ਛਾਰਸੀ) ਤੇ ਜੋਤਿ ਬਿਗਾਸ (ਹਿੰਦੀ)	
੩੩.	ਭਾ. ਮਨੀ ਸਿੰਘ—	ਛੁਟਕਲ ਛੰਦ
੩੪.	ਹੀਰ ਭੱਟ	"
੩੫.	ਸੁੰਦਰ	"
੩੬.	ਸ਼ਾਰਦਾ	"
੩੭.	ਆਲਮ ਸ਼ਾਹ	"
੩੮.	ਸ਼ੇਖ ਸਾਈਂ	"
੩੯.	ਸੁਦਾਮਾ—	ਛੁਟਕਲ ਛੰਦ
੪੦.	ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ	"
੪੧.	ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ	"
੪੨.	ਚੰਦਨ	"
੪੩.	ਪੰ. ਨੰਦ ਲਾਲ	"
੪੪.	ਪੰ. ਬਿਜ ਲਾਲ	"
੪੫.	ਰਾਇ ਸਿੰਘ—	ਛੁਟਕਲ ਛੰਦ
੪੬.	ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ	"
੪੭.	ਬਿਹਾਰੀ	"
੪੮.	ਜਾਦੋਰਾਇ	"
੪੯.	ਆਢਾ	"
੫੦.	ਲਾਲ ਖਿਆਲੀ	ਛੁਟਕਲ ਛੰਦ
੫੧.	ਭਗਤੂ	
ਕੇਵਲ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ :-		
੫੩.	ਮਾਨ ਦਾਸ	੫੪. ਉਦੇ ਰਾਇ
੫੫.	ਈਸ਼ਰ ਦਾਸ	੫੬. ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ
੫੭.	ਭੋਜਰਾਜ	੫੮. ਮੱਲ ਭੱਟ
੫੯.	ਨਿਹਚਲ ਫਕੀਰ	੬੦. ਬ੍ਰਹਮ ਭੱਟ

ੴ੧. ਮਦਨ ਗਿਰਿ	ੴ੨. ਮਦਨ ਸਿੰਘ
ੴ੩. ਮਾਲਾ ਸਿੰਘ	ੴ੪. ਹਰਿਜਸ ਰਾਇ ਹਜ਼ੂਰੀ
ੴ੫. ਕਲੂਆ	ੴ੬. ਵੱਲਭ
ੴ੭. ਮਥਰਾ ਦਾਸ	ੴ੮. ਠਾਕੁਰ
ੴ੯. ਪਿੰਡੀ ਲਾਲ	੭੦. ਰਾਮ ਦਾਸ
੭੧. ਖਾਨ ਚੰਦ	੭੨. ਮਧੂ
੭੩. ਰਾਵਲ	੭੪. ਸੁਖੀਆ
੭੫. ਬਿਧੀ ਚੰਦ	੭੬. ਬਿਖਾ
੭੭. ਪੰ. ਰਘੂਨਾਥ	੭੮. ਪੰ. ਮਿਠੂ
੭੯. ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਰਹਿਤਨਾਮੀਆ	੮੦. ਮੀਰ ਛਬੀਲਾ
੮੧. ਮੀਰ ਮੁਸ਼ਕੀ	੮੨. ਮੀਰ ਗਾਹੀਆ
੮੩. ਕੇਸੋ ਸਿੰਘ ਭੱਟ	੮੪. ਦੇਸੂ ਸਿੰਘ ਭੱਟ
੮੫. ਨਰਬਦ ਸਿੰਘ ਭੱਟ	੮੬. ਪ੍ਰੇਮ ਅੰਬੋਧ ਦਾ ਕਰਤਾ

ਇਹ ਪੰਜਾਹ ਤੋਂ ਉਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਨੰਦਪੁਰ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਕਿਰਤ — “ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ” ਕਾਫੀ ਤਕੜੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੌਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਉਹ ਕਈ ਵਿਸ਼ਾਵਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।

ਪੰਨਵਾਦ ਸਾਹਿਤ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ‘ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ “ਸ੍ਰੀ ਕਲਰੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ, ਉਤਾਰਾਰਧ” ਪੰਨਾ ੪੯੧ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ‘ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ’ ਵਿਦਯਾ ਆਦਿ ਨਾਮਾ ਨਾਲ ਪਕਾਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

(ਕਲਰੀਧਰ ਚਮਤਕਾਤ ਪੰਨਾ ੮੯੭)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬੈਧ

ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਮਰਦ ਅਗੰਸ਼ੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਦਾਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਪ ਐਸੇ ਪਹਿਲੇ ਜੋਥੇ ਜਨਰੈਲ ਹਨ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਵੀ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਹੱਦ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕਾਰ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਏਨੇ ਰੁਕੇਵੇਂ ਭਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਇਤਨਾ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ ਹਜ਼ੂਰ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਲਹਿਰ ਇਤਨਾ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਪਕੜਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਅੱਧਾ ਕਾਰਜ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕਲਮੀ ਕਰਿਸ਼ਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਧਾ ਫਿਰ ਸੰਸਤ ੧੭੫੯, ਸੰਨ ੧੮੮੯ ਦੀ ਵੈਸਾਥੀ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਪੂਹ ਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿਖਾਇਆ। ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਹਾਂਕਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਭੁੰਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਨਿਤਾਣੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਮੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਵੀ ਮਹਾਂਕਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਰੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦੇਵ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ, ਛਾਰਸੀ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਰਚਨਾ “ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ” ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਜੰਗੀ ਬਿਗਲ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਧੁਨ ਦੇ ਬੀਰ ਰਸ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋਏ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਲਾਡਲੀਆਂ ਛੌਜਾਂ, ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਰਹਿਤ ਦੇ ਪੂਰਨ ਧਾਰਨੀ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰੂ ਕੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ, ਟਕਸਾਲਾਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭੂਤਕਾਲ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਕਾਂ ਅਤੇ ਪੰਥ-ਦੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਪਛਾੜਨ ਲਈ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ, ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ, ਸਾਹਿਤ ਸਾਧਨਾ ਦਾ ਉੱਤਮ ਫਲ ਦੋ ਗੰਥ ਹਨ— ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ :- ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ਼ ਦੀ

ਅਦਭੁਤ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਰਚਨਾ ਹਿੰਦੀ, ਛਾਰਸੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਵ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੯੫੫ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ। ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦੇ ਕਰਤਾ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛਿੱਬਰ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :-

**ਛੋਟਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਭਸ਼ਾਹ ਕੇ ਧਾਮ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ, ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨਾਮ।
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੀ ਪਿਆਰਾ, ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖਿਡਾਇਆ।
ਸਿੱਖਾਂ ਕੀਤੀ ਅਰਦਾਸ, ਜੀ ਨਾਲਿ ਚਾਹੀਏ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ੨੨੩ ॥
ਬਚਨ ਕੀਤਾ, 'ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਉਹੁ, ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਹੈ ਬੇਡਾ।'
ਨਾਲਿ ਨ ਮਿਲਾਇਆ, ਆਹਾ ਪਿਆਰ, ਕਉਨ ਜਾਨਹਿ ਭੇਦ ॥ ੨੨੪ ॥**

(ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ)

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਟੀਕ ਅਮੀਰ ਭੰਡਾਰ ਪਹਿਲੀ ਪੋਥੀ ਪੰਨਾ ਪਵਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਸੱਚਖੰਡ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਦਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ” ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੨ 'ਤੇ ਅੰਕਿਤ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਮੁਗਲ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਮਲਿਆਂ ਸਮੇਂ ਲੁਪਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲੁੱਟ ਸਮੇਂ ਲੁਟਿਆ ਗਿਆ ਜਾਂ ਸਰਸਾ ਨਦੀ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੋੜੇ ਸਮੇਂ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਮਰ ਭਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਾਕਿਆ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੱਖਿਂ ਡਿਠਿਆ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਸਨ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਤਲਖੰਡੀ ਸਾਬੋ ਕੀ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਕਲਰੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਕੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਾਵਨ ਸਰੂਪ ਦੇ ਚਾਰ ਉਤਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦੁਬਾਰਾ ਸੰਕਲਨ ਭਾਵ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਅਥਵਾ ਸੰਪਾਦਨ ਬਾਰੇ

Dasam
(34)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਕ ਮਹਾਂਕਵੀ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ। ਦੂਸਰੀ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਤੀਜ਼ਰੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਗਿਮੰਦਰ ਜੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਨ, ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਇਆ ਹੈ :-

**ਇਕ ਦਿਨ ਆਗਿਆ ਪੰਥ ਕੀ, ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਇ।
ਬਾਣੀ ਦਸਮੋਂ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰ ਯਹਿ ਭਾਈ।
ਏਕ ਜ਼ਿਲਦ ਮੌਂ ਦੀਨੀ ਕਰਹੈ।
ਤਿਸ ਕਾ ਭੋਗ ਹਕਾਯਤ ਪਰ ਹੈ।
ਦੂਸਰ ਬੀੜ ਦਮਦਮੇ ਭਈ, ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਰਚਈ।
ਸੰਮਤ ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਚਾਰ ਮੱਧ ਕਰਯੋ ਉਨ ਯਹ ਉਪਕਾਰ।
ਭੋਗ ਸਫੋਟਕ ਬਖਿੱਤਨ ਪਰ ਹੈ, ਯਹੈ ਪਛਾਨ ਸਥਾਨੇ ਰਰ ਹੈ।
ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ ਐਂਗ, ਰਚੀ ਬੀੜ ਪਟਨੇ ਮੌਂ ਗੈਰ।
ਅਠਾਰਾਂ ਸੈ ਬੱਤੀ ਮਾਹੇ, ਰਖਿਓ ਸੁਖਮਨਾ ਛਕੇ ਵਾ ਹੈ।
ਅੰਕਪਲੀ ਲੌਂ ਆਨੰਕ ਪ੍ਰਸੰਗ, ਰਾਖੇ ਓਨ ਅਪਨੇ ਢੰਗ।
ਭੋਗ ਛੱਕਯੋਂ ਪਰ ਪਾਯੋਂ ਤਾਂਹਿ। ਤਿਨ ਬੀੜ ਹੋਈ ਬਿਧਿ ਯਾਹਿ।**

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ੩੯੮ਵਾਂ ਨਿਵਾਸ, ਪੰਨਾ ੨੮੭)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਆਧਾਰਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

- (੧) ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ : ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਗ ੧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੦ ਤੱਕ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ੧੯੯੯ ਹਨ। ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਦੂਸਰੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।
- (੨) ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ : ਇਹ ਬਾਣੀ ਅੰਗ ੧੧ ਤੋਂ ੩੮ ਤੱਕ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਅੰਗ ੧੩-੧੪ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਤੀਜ਼ਰੀ ਬਾਣੀ ਸੁਧਾ ਸਵੈਯੇ ੧੦ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ੨੭੧ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਧੀ ਪਉੜੀ ਹੈ।
- (੩) ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ : ਇਹ ਬਾਣੀ ਅੰਗ ੩੯ ਤੋਂ ੭੩ ਤੱਕ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ੪੭੧ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
- (੪੪) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਕਬਾਲ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਤੇ ਨਦੋਣ ਆਦਿ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ ਆਦਿ ਦਾ ਜ਼ਿੱਕਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :-

- (੪) ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ : ਪਹਿਲਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਗ ੧੪ ਤੋਂ ੯੯ ਤੱਕ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ੨੩੩ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਗ ੧੦੦ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਅੰਗ ੧੧੯ 'ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ੨੯੨ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ।

(੫) ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ : ਅੰਗ ੧੧੯ ਤੋਂ ੧੨੭ ਤੱਕ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ੫੪ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਰ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਦੀ ਪਉੜੀ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅੰਗ ਹੈ।

(੬) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ : ਅੰਗ ੧੨੭ ਤੋਂ ੧੫੫ ਤੱਕ ਦਰਜ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ੩੩੯ ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਪੁਰਾਤਨ ਗਜ਼ਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵਰਣਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਗਿਆਨ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ।

(੭) ਚੌਬੀਸਾਂ ਅਵਤਾਰ : ਅੰਗ ੧੫੫ ਤੋਂ ੨੦੯ ਤੱਕ ਚੌਵੀ ਅਵਤਾਰਾਂ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਤੇ ਰੁਦ੍ਰ ਆਦਿ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(੮) ਰਾਮਕਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ : ੨੦੯ ਤੋਂ ੨੧੨ ਅੰਗ ਤੱਕ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਕਰਕੇ ਗੁਟਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਹੈ।

(੯) ਸਵੈਯੋ ਜਾਗਤ ਜੋਤੀ : ਅੰਗ ੨੧੨ ਤੋਂ ੨੧੯ ਤੱਕ ਜੋ ੩੩ ਸਵੈਯੋ ਕਰਕੇ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ।

(੧੦) ਜੋ ਕਿਛੁ ਲੇਖ ਲਿਖਿਓ : ੨੧੯-੨੨ ਅੰਗ 'ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਭਰਪੂਰ 'ਜੁੱਧ ਜਿਤੇ ਇਨਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਅਥਵਾ 'ਸੇਵ ਕਰੀ ਇਨਹੀ ਕੀ ਭਾਵਤ' ਆਦਿ ਸਵੈਯੋ ਅੰਕਿਤ ਹਨ।

(੧੧) ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ : ਅੰਗ ੨੧੯ ਤੋਂ ੮੦੯ ਤੱਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਦਭੂਤ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕਲਰੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

(੧੨) ਪਖਜਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ : ਅੰਗ ੮੦੯ ਤੋਂ ੧੩੮੮ ਤੱਕ ਚਰਿਤ੍ਰੋਂ ਪਖਜਾਨ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰੋਂ ਪਖਜਾਨ ਇਖਲਾਕ ਤੋਂ ਗਿਰੇ ਰਾਜੇ, ਚਿਰੱਤ੍ਵੀਣ ਐਰਤਾਂ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਲਿਖਾਸ ਧਾਰੀ, ਵਿਭਚਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਵਿਭਚਾਰੀ ਐਰਤਾਂ ਦੇ ਛਲ ਬਲ ਨਾਲ ਛਲੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਬਹਾਦਰ ਐਰਤਾਂ ਤੇ ਮਹਾਬਲੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਆਦਿ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਬਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੌਬੀ ਬਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(35)

(੧੩) ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ : ੧੩੮੯ ਤੋਂ ੧੪੨੮ ਅੰਗ ਤੱਕ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਬਾਰਵੀਂ ਹਕਾਜਤ ਤੱਕ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਸਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਅਸਫੋਟਕ ਕਬਿੱਤ ਸਵੈਯੇ ਅਤੇ 'ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਖਾਲਸਾ' ਮੁਖਵਾਕ ਪਾ: ੧੦ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਰਜ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾ: ੧੦ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹੈ :-

੧੮ ਵਾਹਿਗਰ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹੀ ੧੦

ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਸਿੱਖੀ ਪੰਜ ਹਰਛ ਅਸਤ ਕਾਡ॥

ਹਰਿਗੜ ਨ ਬਾਸਦ ਅਜੀ ਪੰਜ ਮਾਛ॥ ੧॥

ਕੜਾ ਕਾਰਦੋ ਕੱਛ ਕੰਪੇ ਬਿਦਾਂ ॥

ਬਿਲਾ ਕੇਸ ਹੇਠ ਅਸਤ ਜਮਲੋਂ ਨਿਸ਼ਾਂ ॥ ੩ ॥

ਹਰਵ ਹਕਾਇਤ ਅਸਤ ਅਜੀ ਪੰਜ ਕਾਛ॥

ਬਿਦਾਨੰਦ ਬਾਵਰਨ ਗੋਯਮ ਖਿਲਾਫ਼॥ ੩॥

ਹਕਾ ਹਜ਼ਾਮੜ੍ਹ ਹਲਾਲੈ ਹਰਾਮੁ ||

ਬਾਰੀਸੇ ਧਿਨਾਂ ਭਰਦ ਕ ਸਿਆਹ ਛਾਅ॥੪॥

ਭਤ ਸ਼ਬਦ 'ਗਰਿਬਾਈ ਪਾਨੁ ਦਰਸਨ' ਪੇਖੀ ਦੇ ਪੰ

ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਦਰਸ਼ਨ' ਪੇਖੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੬੧-੬੨ ਅਤੇ ੬੭ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਰਜ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਰਚਨ ਕਾਲ ਦਸਮੇਸ਼ ਕਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੭੪੩, ਸਥਾਨ ਪਾਊਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ੧੭੫੫ ਸਥਾਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤਕ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਦੇਵੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇ ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਚੌਵੀਸ ਅਵਤਾਰ ਆਦਿ, ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀ ਤੇ ੩੩ ਸਵੱਧੇ, ਸਸਤ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਯਾਨ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਲਿਖੀਆ ਜਾ ਚੁੱਕੀਆ ਸਨ। (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਦਸਮੇਸ਼ ਕਿਤ੍ਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਪੰਨਾ ੫੫ ਤੋਂ ੫੭ ਤਕ) ਖਾਲਸਾ ਮਹਿਮਾ ਵਾਲੇ ਸਵੱਧੇ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਮਗਰੋਂ ਉਚਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਣ ਪਿਛੋਂ ਦੀਨੇ ਕਾਂਗੜ ਵਿਖੇ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਕਬਨ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਮਤ ਬਿਖਿਆਂ ਵਿਖੇ ਲਿਖ ਕੇ ਬੀਜ਼ ਬੰਨੀ ਗਈ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜ਼ ਜਫਰਨਾਮਾ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਮਹਿਮਾ ਵਾਲੇ ਸਵਈਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲਿਖ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਗਰੁ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਬਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਦੇ ਲਿਖਣ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰੀ ੧੭੭੮ ਵਿਚ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ ਇਸ ਉਪਰਤ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸੰਮਤ ਬਿਕ੍ਰੀ ੧੮੦੫ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਨ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆ ਉਸ ਉਪਰ ਸਾਡੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨਾ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਿਰਲੇਖ ਇਕ ਦਰਪਣ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹੋ ਹੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੜਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਸਤਰਨਾਮ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਸਤਰਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਜਾਨ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਉਸਤਰਿ ਵਿਚੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਸਤਰੀ ਸੰਬੰਧੀ ਭਰਪੂਰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ‘ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੁਗਤਨ ਬੀੜਾਂ ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਦਮ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ” ਦੇ ਪੰਨਾ ੨੯-੨੮ ’ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਨ :-
- (੧) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ ਬੀੜ (ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਮੇਤ) ਇਸ ਵਿਚ ਈ ਖਾਸ ਪੱਤਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ ੧੦੯੬ ਹਨ।
 - (੨) ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮੌਤੀ ਬਾਗ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸਥਿਤ। ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ ੫੦੧ ਅਤੇ ਸੱਤ ਖਾਸ ਪੱਤਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।
 - (੩) ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਿਸਲ ਪਟਨਾ ਜੀ ਦੀ ਨਕਲ ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ ੬੨੬ ਹਨ।
 - (੪) ਦੀਵਾਨਖਾਨਾ ਸੰਗਰੂਰ (੬੦੧ ਤੋਂ ੧੧੬੬ ਪੱਤਰੇ ਤੱਕ) ਕੁਲ ਪੰਦੰਦ ਪੱਤਰੇ ਹਨ।
 - (੫) ਤੋਸ਼ਾਖਾਨਾ ਤਖਤ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ (ਕਈ ਖਾਸ ਪੱਤਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ) ਕੁਲ ੭੧੩ ਪੱਤਰੇ ਹਨ।
 - (੬) ਪਟਨੇ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਸੁੱਖਾ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਖਾਸ ਬੀੜ, ਪਟਨਾ।
 - (੭) ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਬੀੜ, ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਕੁਲ ਪੱਤਰੇ ੬੭੧ ਹਨ।
 - (੮) ਅਨੰਦਪੁਰੀ ਬੀੜ (੮ ਦਸਖਤੀ ਪੱਤਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ)।

Dasam
(36)

ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਅਰਦਾਸ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਲੇਵਾ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ, ਸਮੂਹ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਖਾਲਸਾ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕਿਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਇਹ ਆਰੰਭਤਾ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਗੁਰਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਗਤੀ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :-

੧ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥
ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਕੀ ॥
ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥

ਅਰਥ :- (ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੇ) ਸਿਰਜਨਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਅਦੁੱਤੀ (ਇਕੋ ਇਕ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ (ਸਦੀਵ ਕਾਲ) ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਉਹ ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਭਗਵੰਤ (ਭਗਵਾਨ) ਜੀ ਦੀ ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ (ਮੈਨੂੰ) ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ।

ਸਰਬ ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਭਗਵੰਤ (ਭਗਵਾਨ) ਦੀ ਅਕਲ-ਕਲਾ ਭਾਵ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਾਰ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ ਦੀ (ਇਹ) ਰਚਨਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰਿ ਕੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ ॥

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਮੈਂ) ਉਸ ਭਗਵੰਤ (ਭਗਵਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਅਕਲ-ਕਲਾ (ਭਾਵ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ) ਨੂੰ ਸਿਮਰਿ ਕੇ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ) ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਧਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਆਉ, ਇਸ ਵਿਚ ਆਏ ‘ਭਗੋਤੀ’ ਪਦ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਕੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਟੀਕਾਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਆਏ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(72) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਵਿਚ ਵੀਚਾਈਏ।

ਪ੍ਰਿਯਮ ਭਰੋਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ

ਭਰੋਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ “ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼” ਅੰਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

1. ਪੂਜਾ ਯੋਗ, ਆਦਰ ਯੋਗ, ਭਗਵਾਨ।

2. ਇਕ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਵੈਸ਼ਨਵ, ਜੋ ਭਗਵਤ ਪਰਾਇਣ ਹੋਵੇ। ਯਥਾ-

ਸੌ ਭਗਉਤੀ ਜ੍ਰੋ ਭਗਵੰਤੈ ਜਾਣੈ॥

(ਅੰਗ ੮੮)

3. ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼, ਅੰਗ ੪੯੭ ਤੇ ੪੯੮)

2. ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਆਏ ਪਦ, ਭਗਵਤ ਪਰਾਇਣ ਹੋਵੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਰਾਇਣ ਹੋਵੇ।
“ਭਗਵਤ”

1. ਆਦਰ ਯੋਗ, ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ।

2. ਭਗਵਾਨ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼, ਅੰਗ ੪੯੯)

ਭਾਈ ਕਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅੰਦਰ “ਭਰੋਤੀ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ :

‘ਭਰੋਤੀ’-ਭਗਵਤ—ਭਗਤ, ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਉਪਾਸਕ’

ਸੌ ਭਗਉਤੀ ਜ੍ਰੋ ਭਗਵੰਤੈ ਜਾਣੈ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਆਪੁ ਪਛਾਣੈ॥

(ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਅੰਗ ੯੦੧)

ਪ੍ਰੋ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ’ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਈਂ ਆਏ ਭਗਉਤੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਭਗਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

ਸੌ ਭਗਉਤੀ ਜ੍ਰੋ ਭਗਵੰਤੈ ਜਾਣੈ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀਆਪੁ ਪਛਾਣੈ॥

(ਅੰਗ ੮੮)

ਅਰਥ :- ਭਗਉਤੀ (ਸੱਚਾ ਭਗਤ) ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ (ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਛੂੰਘੀ ਸਾਂਝ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ), ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਭਾਵ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਸਲੋਕ ਮ: ੩ ਵਿਚ ਆਈ ਅਖੀਰਲੀ ਪੰਗਤੀ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ-

ਐਸਾ ਭਗਉਤੀ ਉਤਮੁ ਹੋਇ॥ ਨਾਨਕ ਸਚਿ ਸਮਾਵੈ ਸੋਇ॥

(ਅੰਗ ੮੮)

ਅਰਥ :- ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਭਗਉਤੀ (ਭਗਤ) ਉਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਉਹ ਸਦਾ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਵਿਛੁੜਦਾ) ॥ ੨ ॥

**ਅੰਤਰਿ ਕਪਟ ਭਗਉਤੀ ਕਹਾਏ॥
ਪਾਖੰਡਿ ਪਾਰਥਹਮੁ ਕਦੇ ਨ ਪਾਏ॥**

(ਅੰਗ ੮੮)

ਅਰਥ :- ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬੋਟ ਰੱਖੇ (ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ) ਭਗਉਤੀ (ਸੱਚਾ ਭਗਤ) ਅਖਵਾਏ, ਉਹ ਇਸ ਪਖੰਡ ਨਾਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ, ਪੰਨਾ ੫੫੯-੫੬੦)

ਭਗਉਤੀ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਕਾ ਰੰਗ॥

ਅਰਥ :- ਭਗਵਾਨ ਦਾ (ਅਸਲੀ) ਉਪਾਸਕ (ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ) ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ।

ਸਾਧਸੰਗ ਪਾਪਾ ਮਲੁ ਬੋਵੈ॥ ਤਿਸੁ ਭਗਉਤੀ ਕੀ ਮਤਿ ਉਤਮ ਹੋਵੈ॥

(ਅੰਗ ੨੧੪)

ਅਰਥ :- ਉਸ ਭਗਉਤੀ ਦੀ ਮਤਿ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੈਲ (ਮਨ ਤੋਂ) ਢੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਨਕ ਐਸਾ ਭਗਉਤੀ ਭਗਵੰਤ ਕਉ ਪਾਵੈ॥ ੩॥

(ਅੰਗ ੨੧੪)

ਅਰਥ :- ਹੇ ਨਾਨਕ ! ਅਜਿਹਾ ਭਗਉਤੀ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੩।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, ਪੋਥੀ ਢੂਜੀ, ਪੰਨਾ ੬੨੪-੬੨੫)

ਕੋਈ ਕਹਤਉ ਅਨੰਨਿ ਭਗਉਤੀ॥

(ਅੰਗ ੬੪੨)

ਅਰਥ :- ਕੋਈ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਨਿੰਨ ਭਗਉਤੀ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਆਸਰੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭਗਤ ਹਾਂ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ, ਪੇਂਥੀ ਫੇਵੀਂ, ਪੰਨਾ ੬੪੧-੬੪੨)

ਭਾਈ ਕਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਜਿਥੇ ਕਰਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਇਸੇ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਖੜਗ, ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਤਲਵਾਰ “ਲਈ ਭਗਉਤੀ ਦੁਰਗਸਾਹਾ”।

“ਲਈ ਭਗਉਤੀ ਨਿਕਸ ਹੈ ਆਪ ਕਲੰਕੀ ਹਾਥ”

“ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ” ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਈ ਕਾਨੂੰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਆਏ “ਭਗੋਤੀ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਮਹਾਂਕਾਲ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ ੬੦੧)

ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਅਰਦਾਸ’ ਅੰਦਰ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:-

‘ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ’ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦਕ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗਲ ਕਾਮਨਾ ਸੂਚਕ ਵਾਕ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਾਸੋਂ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਚਲਿਆ ਆਇਆ ਹੈ। “ਭਗਉਤੀ” ਪਦ ਏਥੇ ਮਹਾਕਾਲ ਅਥਵਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਉਂ, ‘ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ’ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ।

“੭੯” ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਢਤਹ। ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ॥ ਵਿਚ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਇਕੇ ਵੇਲੇ ‘ਖੜਗ’ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ‘ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ’ ਵੀ। ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾਧਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ‘ਭਗਉਤੀ’ ਦਾ ਅਰਥ ਦੁਰਗਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੁਰਗਾ ਪਾਠ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦਾ ਮੰਗਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤ ਲਈ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਪਰਯਯਾਵਾਚੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ‘ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ’ ਦੇ ਮੰਗਲ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪਾਠ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਦਾ ਦੁਰਗਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਮੰਗਲ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਪ੍ਰਿਥਮ ਧਯਾਇ ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਬਰਨੋਂ ਤ੍ਰਿਜਾ ਪ੍ਰਸੰਗ।

(ਪੁਸਤਕ ਅਰਦਾਸ ਪੰਨਾ ੫੮)

ਪੰਡਿਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਖਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਭਗਉਤੀ ਮੰਡਨ’ ਵਿਚ ਪੰਚ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਪੰਚ ਖੰਡ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਭਗਉਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਮੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉੱਤਰ

Dasam
(38)

ਦਿੰਦਿਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਹੱਥੀਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਪੰਚ ਖੰਡੀਆਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਈ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੨੨ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਗਉਤੀ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹਨ ਜੋਗ ਹੈ। ਦਾਖਾ ਜੀ ਨੇ ‘ਭਗਉਤੀ’ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭਗਤ, ਤਲਵਾਰ, ਦੁਸ਼ਟ ਦਿਵਨਾਸ਼ਕਤਾ ਆਦਿ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- ‘ਨਾਉਂ ਭਗਉਤੀ ਲੋਹ ਘੜਾਇਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਤੁੱਕ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਹ ਘੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ (ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗਯ) ਖੜਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਭਗਉਤੀ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਲੋਹਾ ਭੀ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ‘ਭਗਉਤੀ ਪ੍ਰਬੰਧ’ ਦੇ ਲੇਖਕ ਪੰਨਾ ੩੦ ’ਤੇ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ — ‘ਭਾਵ ਘੜੇ ਹੋਏ ਲੋਹੇ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਲਾਖ ਦਾ ਨਾਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਆ— ਬੜੇ ਹੀ ਅਸਚਰਯ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਲਵਾਰ (ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਯਾ ਭਗਉਤੀ) ਨੂੰ ਪੰਜਵਾਂ ਕਕਾ ਭੀ ਆਪ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਜਾਨ ਤੋਂ ਪਿਆਰੀ ਭੀ ਲਿਖਦੇ ਹੋ ਫੇਰ ਉਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਲੋਹੇ ਦੀ ਸਲਾਖ। ‘ਅੰਨਾ ਜੁਲਾਹਾ ਮਾਂ ਨਾਲ ਮਸਖਰੀਆਂ।’

(ਭਗਉਤੀ ਮੰਡਨ, ਪੰਨਾ ੧੩-੧੪)

ਭਗਉਤੀ=ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਭਗਤ। ਭਾਗਵਤੀ=ਭਗਉਤੀ (ਟੁਕੜੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ) ਤਲਵਾਰ, ਭਗਉਤੀ ਲਾਕਸ਼ਣਕ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋ ਕੇ (ਦੁਸ਼ਟ ਦਿਵਨਾਸ਼ਕਤਾ ਆਦੀ)।

(ਭਗਉਤੀ ਮੰਡਨ, ਪੰਨਾ ੫੦)

“ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਟੀਕ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਹੰਗ ਮਹਿਰੈ ਵਾਲੇ ਪੰਨਾ ੨੩੯ ’ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। “ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰਕੈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ।

ਅਰਥ :- ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਦਿ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

“ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ” (ਪੇਂਥੀ ਪਹਿਲੀ) ਟੀਕਾਕਾਰ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਓਰਿਐਂਟਲ ਸਕਾਲਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ “ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰਕੈ” ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ- ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼੍ਰੁਤੀ ਵਿਚ ਕਾਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਚੇਤੇ ਕਰਕੇ। ਇਸੇ ਪੰਨੇ ’ਤੇ ਬੱਲੇ ਟਿਪਣੀ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ— ‘ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਨ ਜਾਗਤ ਜੋਤ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ।

ਉਪਰੋਕਤ ‘ਭਗਉਤੀ’ ਪਦ ਦੀ ਕੀਤੀ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪਦ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦਾ ਵਾਚਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਪਦ ‘ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗੋਤੀ ਸਿਮਰ ਕੈ’ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

(76) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਮੈਂ ਭਗਵੰਤ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੀ ਅਕਲ-ਕਲਾ (ਆਦਿ-ਸ਼ਕਤੀ) ਨੂੰ ਸਿਮਰ ਕੇ 'ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਲਈ ਧਿਆਇ' ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਧਿਆ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਪੰਕਤੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ।

Dasam
(39)

ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ

ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਾਇਆ ਬੜੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਗਿੜੀ ਮੁਨੀ ਤਪਸਵੀ ਛਲ ਲਏ ਹਨ। ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ :-

ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਉਪਰਿ ਨਹੀਂ ਬਲੀਆ॥
ਜਿਨੀਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਛਲੀਆ॥

(ਅੰਗ ੪੯੦)

ਤਿੰਨੇ ਮੁੱਖ ਦੇਵਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸਿਵਜੀ ਆਦਿ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਛਲ ਲਏ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ— ਕਾਮ ਐਸਾ ਬਲੀ ਹੈ। ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਪੰਜ ਤੀਰ ਲੈ ਕੇ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਰੂਪੀ ਤੋਪ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਕਾਮ ਬਲੀ ਸਰ ਪਾਂਚ ਲੀਏ ਕਰ,
ਤੋਪ ਤੀਆ ਧਰਿ ਦੇਤਿ ਉਡਾਏ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ੍ਤਮ ੧੨)

"ਕਿਸੁ ਕਿਥੱਸੁ ਕਰੀ ਜਿਹ ਨੈ,
ਛਲ ਕੈ ਬਲ ਕੈ ਝਲਕੈ ਦਿਖਰੈ ਕੈ।
ਮੋਹਿਤ ਹੈ ਪਰੇ ਜਿਹ ਹੈ ਸਥਿ,
ਚਾਹਤਿ ਪੇਖਨ ਕੁਪ ਨਿਸੈ ਕੈ।
ਤਾਂ ਬਲ ਨਾਹਿ ਚਲੈ ਗੁਰ ਹੈ,
ਹਾਵ ਕੁ ਭਾਵ ਰਹੀ ਬਹੁ ਕੈ ਦੈ।
ਸੰਕਤ ਯੋਂ ਢਿਗ ਆਵਤ ਨਾ,
ਮਤ ਐਸ ਕਹੈਂ ਦਰਸੀ ਨਹਿ ਐ ਕੈ॥ ੨੧॥
ਐਗ ਬਹੁ ਯਾ ਕੀ ਸੈਨ ਮਦ ਮਤਸਰ ਮੈਨ,
ਮੋਹ ਕੋਹ ਲੋਭ ਆਦਿ ਬਡੇ ਬੀਰ ਠੱਗ ਹੈਂ।
ਸਬਦ ਸਪ੍ਰਸ ਗੰਧ ਕੁਪ ਰਸ ਵਿਸੇ ਧੰਦਿ,

ਫੰਦ ਪਾਇ ਲਾਲਚ ਕਾ ਬੰਧ ਰਾਖਯੋ ਜੱਗ ਹੈ।
ਕਾਨਨ ਸਕਾਮ ਕ੍ਰਮ ਨਦੀ ਗਿਰ ਭੇਦ ਝੁਮ,
ਕੇਹਰ ਕਰੀ ਕੁਕੂਮ ਰੋਕ ਰਹੇ ਮੱਗ ਹੈ।
ਸੁਰਥੀ ਸਬੰਧੀ ਯਾਰ ਭੀਲ ਕੌਲ ਬਾਟ ਪਾਰ,
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਹਿਰਸ ਭਾਰ ਲਾਗ ਰਹੀ ਅੱਗ ਹੈ॥੨੫॥

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬਾਰਧ ਘਿਸ੍ਰਾਮ ੧੨)

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅੰਦਰ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਸੁਹਾਗਣ ਤੇ ਦੁਹਾਗਣ, ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਕੁਚੱਜੀ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ ਗੁਣਵੰਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੰਬਰਵਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਚੱਜੀ ਖੇਟੇ ਚੱਜ ਤੇ ਭੈੜੇ ਆਚਾਰ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਸੇ ਭੈੜੇ ਆਚਾਰ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਨਾਲ ਹਿੱਤ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਸੋਭਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ। ਐਸੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮਨਮੁਖ ਕੁਲਖਣੀ ਤੇ ਕੁਨਾਰੀ ਕਹਿ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰਿਆ ਹੈ:

ਮਨਮੁਖ ਮੈਲੀ ਕਾਮਣੀ ਕੁਲਖਣੀ ਕੁਨਾਰੀ॥
ਪਿਰੁ ਛੋਡਿਆ ਘਰਿ ਆਪਣਾ ਪਰ ਪੁਰਖੈ ਨਗਲੀ ਪਿਆਰੁ॥
ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਕਦੇ ਨ ਚੁਕਈ ਜਲਦੀ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਕੁਰੂਪਿ ਕੁਸੋਹਣੀ ਪਰਹਰਿ ਛੋਡੀ ਭਤਾਰੀ॥੧॥

(ਅੰਗ ੮੯)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਕਥਨ ਹੈ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ :-

ਲਜਾ-ਕੁਲ ਅੰਕਸੁ ਅਉ ਗੁਰ-ਜਨ ਸੀਲ ਭੀਲ,
ਕੁਲਾ-ਬਧੁ ਬ੍ਰਤਿ ਕੈ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਕਹਾਵਈ॥
ਦੁਸਟ ਸਭਾ ਸੰਜੋਗ ਅਧਮ ਅਸਾਧ ਸੰਗ,
ਬਹੁ ਬਿਖਿਚਾਰ ਧਾਰਿ ਗਨਿਕਾ ਬੁਲਾਵਈ॥
ਕੁਲਾ-ਬਧੁ ਸੁਤ ਕੋ ਬਖਾਨੀਅਤ ਗ੍ਰੋਤਾਚਾਰ,
ਗਨਿਕਾ ਸੁਅਨ ਪਿਤਾ ਨਾਮ ਕੋ ਬਤਾਵਈ॥
ਦੁਰਮਤਿ ਲਾਗਿ ਜੈਸੇ ਕਾਗ ਬਨ ਬਨ ਫਿਰੈ,
ਗੁਰਮਤਿ ਹੰਸ ਏਕ ਟੇਕ ਜਸੁ ਪਾਵਈ॥੧੯੪॥

Dasam

(40)

ਐਸੀ ਨਾਇਕਾ ਸੈ ਕੁਆਰ ਪਾੜ੍ਹ ਹੀ ਸੁਪਾੜ੍ਹ ਭਲੀ,
ਆਸ ਪਿਆਸੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਏਕੈ ਕਾਹ ਦੇਤ ਹੈ॥
ਐਸੀ ਨਾਇਕਾ ਸੈ ਦੀਨਤਾ ਕੈ ਦੁਹਾਗਨਿ ਭਲੀ,
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਪ੍ਰਿਆ ਪਾਇ ਲਾਇ ਲੇਤ ਹੈ॥
ਐਸੀ ਨਾਇਕਾ ਸੈ ਭਲੋ ਬਿਰਹਾ, ਬਿਉਗ ਸੋਗ,
ਲਗਨ ਸਗਨ ਸੋਧੇ ਸਰਧਾ ਸਹੇਤ ਹੈ॥
ਐਸੀ ਨਾਇਕਾ ਮਾਤ ਗਰਭ ਹੀ ਗਲੀ ਭਲੀ,
ਕਪਟ ਸਨੇਹ ਦੁਬਿਧਾ ਜਿਊ ਰਾਹੁ ਕੇਤੁ ਹੈ॥੪੫੦॥

(ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਜੇ ਭਾ: ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਮਹਲ ਕੁਚੱਜੀ ਮੜਵੜੀ ਕਾਲੀ ਮਨਹੁ ਕਸੁਧ॥
ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਨਿ ਤਾ ਪਿਰੁ ਰਵੈ ਨਾਨਕ ਅਵਗੁਣ ਮੁੰਧ॥੧॥

(ਅੰਗ ੧੦੮੮)

ਅਥਵਾ :-

ਕੁਚਿਲ ਕੁਰੂਪਿ ਕੁਨਾਰੀ ਕੁਲਖਨੀ ਪਿਰ ਕਾ ਸਹਜੁ ਨ ਜਾਨਿਆ॥

(ਅੰਗ ੧੧੯੭)

ਅਥਵਾ :-

ਦੋਹਾਗਣੀ ਕਿਆ ਨੀਸਾਣੀਆ॥ ਖਸਮਹੁ ਘੁਬਿਆ ਫਿਰਹਿ ਨਿਮਾਣੀਆ॥

ਮੈਲੇ ਵੇਸ ਤਿਨਾ ਕਾਮਣੀ ਦੁਖੀ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਇ ਜੀਊ॥੨॥

(ਅੰਗ ੧੨)

ਗਲੀ ਅਸੀ ਚੰਗੀਆ ਆਚਾਰੀ ਬੁਰੀਆਹ॥
ਮਨਹੁ ਕੁਸੁਧਾ ਕਾਲੀਆ ਬਾਹਰਿ ਚਿਟਵੀਆਹ॥
ਗੀਸਾ ਕਰਹਿ ਤਿਨਾੜੀਆ ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਦਰੁ ਖੜੀਆਹ॥
ਨਗਲੀ ਖਸਮੈ ਰਤੀਆ ਮਾਲਹਿ ਸੁਖਿ ਰਲੀਆਹ॥
ਹੋਦੈ ਤਾਣਿ ਨਿਤਾਣੀਆ ਰਹਹਿ ਨਿਮਾਨਣੀਆਹ॥
ਨਾਨਕ ਜਨਮੁ ਸਕਾਰਬਾ ਜੇ ਤਿਨ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਹ॥

(ਅੰਗ ੮੫)

ਪਰਮ ਕਿਰਪਾਲੂ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੰਗ ਕੀ ਵਾਰ ਅੰਦਰ ਸੁੰਦਰ

(80) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਫਰਮਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਰੰਨਾ ਹੋਈਆ ਬੋਧੀਆ ਪੁਰਸ ਹੋਏ ਸਈਆਦ॥
ਸੀਲੁ ਸੰਜਮੁ ਸੁਚ ਭੰਨੀ ਖਾਣਾ ਖਾਜੁ ਅਹਾਜੁ॥
ਸਰਮੁ ਗਇਆ ਘਰਿ ਆਪਣੈ ਪਤਿ ਉਠਿ ਚਲੀ ਨਾਲਿ॥
ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਅਉਤ੍ਰ ਨ ਸਚਾ ਭਾਲਿ॥ ੨॥

(ਅੰਗ ੧੨੪੩)

ਸੋਚੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਅੰਦਰ ਸੁੰਦਰ ਫਰਮਾਣ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :-

ਮਨਮੁਖਾ ਦੈ ਸਿਰਿ ਜੋਗ ਅਮਰੁ ਹੈ ਨਿਤ ਦੇਵਹਿ ਭਲਾ॥
ਜੋਗ ਦਾ ਆਖਿਆ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵਦੇ ਸੇ ਅਪਵਿਵਤ ਆਮੇਧ ਖਲਾ॥
ਕਾਮੀ ਵਿਆਪੇ ਕੁਸੁਧ ਨਰ ਸੇ ਜੋਗ ਪ੍ਰਥਿ ਚਲਾ॥

(ਅੰਗ ੩੦੪)

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਦੇਵੀ ਕੁਪ ਨਰ ਸਾਬਿ ਲਖੈ।
ਜੈਸੇ ਰਹੈ ਖੁਸੀ ਤਯੋਂ ਰਖੈ॥ ੨੩॥

ਦੇਹਰਾ॥

ਜਨਨ ਹੇਤ ਜਨਨੀ ਭਈ, ਭੋਗ ਹੇਤ ਭਈ ਨਾਰ।
ਪੁਜਨ ਹਿਤ ਭਗਨੀ ਸੁਭਾ, ਦੇਵੀ ਕੁਪ ਅਪਾਰ॥ ੨੪॥
ਤਾਂ ਪਰ ਗੁਰ ਯੋਂ ਗਿਰਾ ਉਚਾਰੀ।
ਅਹੋਂ ਛੋਡ ਨਰ, ਪੁਜਾਰਿ ਨਾਰੀ।
ਨਾਰ ਪੁਰਖ ਕਾ ਜੋੜਾ ਜੋਤੈ।
ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਉਪਾਯੋ ਤੇਤੈ॥ ੨੫॥
ਨਾਰੀ ਸਦਾ ਪੁਰਖ ਆਧੀਨਾ।
ਤਾਂਤੇ ਛਲ ਚਹੈਂ ਮੁਢ ਪ੍ਰਭੀਨਾ।
(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਾਮ ੯)

ਚੇਤਨ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਲਤਾ (81)

Dasam
(41)

ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਯਾਨ

ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ : ਕਰਨੀ, ਕਰਤੂਤ, ਆਚਾਰ, ਬਿਤਾਂਤ, ਹਾਲ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛਲ ਕਪਟ ਭਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਿਸ ਭਾਗ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ “ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਯਾਨ” ਸੰਗਿਆ ਹੈ। (ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੪੫੮)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ “ਚਰਿਤ੍ਰੇ” ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਭੀ ਕੀਤੇ ਹਨ—ਜੀਵਨ ਚਰਿਤ੍ਰੇ, ਆਦਤ, ਚਾਲ-ਚਲਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਦਾ ਅਰਥ ਕੌਤਕ ਭੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ :-

ਪਾਂਚ ਬਾਣ ਮਾਰੇ ਗੁਰ ਬਰਾ।
ਇਹ ਬਿਧ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਦਯਾਨਿਧ ਕਰਾ।

(ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾ: ੧੦ ਸੁੱਖ ਸਿੰਘ, ਪੰਨਾ ੨੭੫)

ਅਥਵਾ :-

ਸੁਨੋ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਵਿੜ੍ਹ ਗੁਰ, ਕਾਰਨ ਸੁਖ ਕਾਲਿਆਨ।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਾਮ ੮)

ਪਰ ਇਥੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ (ਚਰਿਤ੍ਰੇ) ਦਾ ਅਰਥ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਛਲ ਕਪਟ ਭਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪਖਯਾਨ. ਸੰ. ਉਪਾਖਯਾਨ. ਸੰਗਿਯ-ਕਥਾ, ਕਹਾਣੀ,

ਉਪਦੇਸੈ ਕਹਿ ਕਹਿ ਪਖਯਾਨ

(ਗੁ. ਪ. ਸੂ.)

(ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੧੩੧)

ਅਥਵਾ :- ‘ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਯਾਨ, ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹੈ—ਦਿਲਚਸਪ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਛਲੀਆ ਕਿੱਸੇ। (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ ੧੨੧)

ਅਸਲ ਵਿਚ “ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਯਾਨ” ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਿਰਜ ਕੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਵੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ

(82) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੰਬਰ ੧੯੫ ਵਿਚ ਅਤੇ ੨੦੪ ਵਿਚ ਕਥਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਚਰਿਤ੍ਰ੍ ਪਖਜਾਨ ਅੰਦਰ, ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਆਏ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ :-

ਸਾਹ ਜਹਾਨਾਬਾਦ ਮੈਂ ਏਕ ਤੁਰਕ ਕੀ ਨਾਗਰਿ॥
ਇਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅਤਿ ਤਿਨ ਕਿਯੇ ਸੋ ਤੁਹਿ ਕਰੋਂ ਸੁਧਾਰਿ॥ ੧॥
ਤ੍ਰਿਯ ਕੈ ਐਸੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਾਹਿ ਕੈ ਦਿਖਾਇ
ਜਾਰ ਆਪੁ ਟਰਿ ਗਯੋ ਮਹਾ ਮੁਰਖ ਕੈ ਟਾਰਿ ਕੈ॥ ੮॥
(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੱਤਵਾਂ)

ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਕੀ ਸੁਭਾ ਰਾਧਕਾ ਨਾਮ॥
ਹਰਿ ਸੋ ਕਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਿਹ ਦਿਨ ਕਹ ਦੇਖਤ ਬਾਮ॥ ੧॥
(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਾਰਵਾਂ)

ਕੈਸੇ ਹੀ ਬੁਧਜਨ ਕੋਊ, ਚਤੁਰ ਕੈਸਉ ਹੋਇ॥
ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਤੁਰਿਯਾ ਤ੍ਰਿਯਨ ਕੈ ਪਾਇ ਸਕਤ ਨਹਿ ਕੋਇ॥
(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇਰਵਾਂ)
ਜੰਕ੍ਰ ਮੰਦ੍ਰ ਰਹੀ ਹਾਰਿ ਕਰ ਰਾਇ ਮਿਲਯੋ ਨਹਿ ਆਇ॥
ਏਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤਬ ਤਿਨ ਕਿਯੋ ਬਸਿ ਕਰਬੇ ਕੇ ਭਾਇ॥ ੯॥
(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੋਲ੍ਹਵਾਂ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਅਸਲੀਅਤ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ, ਰੂੜ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਅਸਲੀਲ ਦਾ ਸਬੰਧ ਕਾਮ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤੇ ਹਨ :-

ਜਨਨ ਹੇਤ ਜਨਨੀ ਭਈ, ਭੋਗ ਹੇਤ ਭਈ ਨਾਰਾ।
ਪੁਜਨ ਹਿਤ ਭਗਨੀ ਸੁਭਾ, ਦੇਵੀ ਰੂਪ ਅਪਾਰਾ।
(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੂਰਬਾਰਧ ਬਿਸ਼ਾਮ ੯)

ਇਥੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਚਾਰ ਰੂਪ ਦੱਸੇ ਹਨ— ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮਾਂ, ਅਰਧ ਸਰੀਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ 'ਤੇ ਭੈਣ ਤੇ ਪੁੱਤਰੀ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗੁਰਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ :-

ਦੇਖ ਪਰਾਈਆ ਚੰਗੀਆ, ਮਾਵਾਂ ਭੈਣਾਂ ਧੀਆਂ ਜਾਣੈ।

Dasam

(42)

ਏਕਾ ਨਾਰੀ ਜਤੀ ਹੋਇ, ਪਰ ਨਾਰੀ ਧੀ ਭੈਣ ਵਖਾਣੈ।
ਅਥਵਾ :-

ਪਰ ਬੇਟੀ ਕਉ ਬੇਟੀ ਜਾਨੈ। ਪਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਉ ਮਾਤ ਬਖਾਨੈ।
ਅਪਨੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਿਉ ਗੰਤ ਹੋਈ। ਰਹਿਤਵਾਨ ਗੁਰ ਕਾ ਸਿੰਘ ਸੌਦੀ।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ)

ਸੁਧਿ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਾਏ ਹਮਾਰੇ॥
ਪੁਤ ਇਹੈ ਪ੍ਰਨ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਬਾਰੇ॥
ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੈਯਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜੈਯਹੁ॥ ੫੧॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਨੇ ਭਜੇ ਸਹਸ ਬਾਸਵ ਭਗ ਪਾਏ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਚੰਦ੍ਰ ਕਾਲੰਕ ਲਗਾਏ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਸ ਸੀਸ ਗਵਾਯੋ॥
ਹੋ ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਹੇਤ ਕਟਕ ਕਵਰਨ ਕੋ ਘਾਯੋ॥ ੫੨॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਸੋ ਨੇਹੁ ਛੁਗੀ ਪੈਨੀ ਕਰਿ ਜਾਨਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਰੀ ਕੇ ਭਜੇ ਕਾਲ ਬਯਾਪਯੋ ਤਨ ਮਾਨਹੁ॥
ਅੰਧਿਕ ਹਰੀਡੀ ਜਾਨਿ ਭੋਗ ਪਰ ਤ੍ਰਿਯ ਜੋ ਕਰਹੀ॥
ਹੋ ਅੰਤ ਸੂਨ ਕੀ ਮ੍ਰਿਤ ਹਾਥ ਲੰਡੀ ਕੇ ਮਰਹੀ॥ ੫੩॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗ ੮੪੨, ਚਰਿਤ੍ਰ ੨੧)

ਬਾਕੀ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਬੇਅੰਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ :-

ਗੋਤਮੁ ਤਪਾ ਅਹਿਲਿਆ ਇਸਤ੍ਰੀ,
ਤਿਸੁ ਦੇਖਿ ਇੰਦ੍ਰ ਲੁਭਾਇਆ॥
ਸਹਸ ਸਰੀਰ ਚਿਹਨ ਭਗ ਹੁਏ,
ਤਾ ਮਨਿ ਪਛੋਤਾਇਆ॥ ੧॥

(ਅੰਗ ੧੩੪੪)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਇਹ ਅੱਠ ਬੰਦਾਂ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਇਥੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ

(84) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬੰਦ ਦੇ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ :-

ਅਰਥ :- ਗੋਤਮ (ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ) ਤੱਪੀ (ਸੀ), ਆਹਿਲਿਆ (ਉਸ ਦੀ) ਇਸਤ੍ਰੀ (ਸੀ), ਉਸ ਦਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ (ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਅਖਵਾਂਦਾ) ਇੰਦਰ ਮਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। (ਗੋਤਮ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ) (ਉਸ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ) ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣ ਗਏ, ਤਦੋਂ ਇੰਦ੍ਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਉਸ ਕੁਕਰਮ ਤੇ) ਪਛਤਾਇਆ। ੧।

(ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਬਣ, ਪੇਖੀ ਨੌਵੀਂ, ਪੰਨਾ ੯੨੨)

ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅੰਦਰ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਕਿਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

ਪਰਮ ਸਰੂਪ ਅਹੱਲਯਾ ਨਾਰੀ।
ਮਨਹੁ ਨਿਪੁਨਤਾ ਦੁਹਨ ਦਿਖਾਰੀ।
ਜਿਹ ਬਿਲੋਕ ਸੁਰ ਨਰ ਭਰਮਾਏ।
ਜੋਗਨਿ ਜੈਗ ਰਿਦੈ ਬਿਸਰਾਏ॥ ੮੩ ॥
ਮਘਵਾ ਬਧਯੋ ਨੇਹ ਤਿਹ ਡੋਰੀ।
ਕਿਯੋ ਚਹਿਤ ਰਿਤ ਗੋਤਮ ਚੋਰੀ।
ਰਹਯੋ ਦੇਖ ਅਵਸਰ ਨਹੀ ਪਾਵੈ।
ਚਿਤਹਿ ਉਪਾਇ ਮਿਲਯਾ ਕਿਉ ਜਾਵੈ॥ ੮੪ ॥
ਮਿਲ ਮਯੰਕ ਸੰਗ ਘਾਤ ਬਿਚਾਰੀ।
ਗਮਨੈ ਅਰਧ ਰਾਤ੍ਰਿ ਛਲ ਧਾਰੀ।
ਅਗੁਨਚੂੜ ਕੌ ਤਨ ਸਮਿ ਭਯੋ।
ਜਾਇ ਸਮੀਪ ਸ਼ਬਦ ਨਿਜ ਕਯੋ॥ ੮੫ ॥
ਗੋਤਮ ਲਖੀ ਭਈ ਅਥ ਪ੍ਰਾਤਾ।
ਮੱਜਨ ਕਰਨ ਚਲਾ ਅਧਿਗਤਾ।
ਸੁਨਸੀਰ ਲਖ ਸੂਨ ਨਿਸੰਕਾ।
ਮਿਲਯੋ ਅਹੱਲਯਾ ਕੌ ਭਰ ਅੰਕਾ॥ ੮੬ ॥
ਹਰਖਯੋ ਅਧਿਕ ਕੇਲ ਕਰ ਲੀਨੋ।
ਮਦਅਨੰਗ ਕੌ ਮੋਚਨ ਕੀਨੋ।

(ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਧ ਪਿਆ ੨੩)

Dasam

(43)

ਕਾਵਯ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅੰਦਰ ਕਾਵਯ ਕਲਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨੌਂ ਰਸ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਹਿਤ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਨੌਂ ਰਸ ਕਾਵਯ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅੰਦਰ ਆਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਏ ਹਨ। ਨੌਂ ਰਸ — ਸਿੰਗਾਰ, ਹਾਸਯ, ਕਰੁਣਾ, ਰੋਦ੍ਵ, ਵੀਰ, ਭਯਾਨਕ, ਬੀਭਤਸ, ਅਦਭੁਤ ਅਤੇ ਸਾਂਤ ਹਨ।

(ਮਹਾਨ ਕੌਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਨਾ ੧੦੧੧-੧੨)

ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨੌਂ ਰਸ ਇਹ ਲਿਖੇ ਹਨ :-

੧. ਸਿੰਗਾਰ (ਇਸ਼ਕ), ੨. ਹਾਸਯ, ੩. ਕਰੁਣਾ (ਸ਼ੋਕ) ੪. ਬੀਰ (ਬਹਾਦਰੀ), ੫. ਰੋਦ੍ਵ (ਕ੍ਰੋਧ), ੬. ਭਯਾਨਕ (ਭੈ), ੦. ਬੀਭਤਸ (ਨਫਰਤ) ੮. ਅਦਭੁਤ, ਤੇ ੯. ਸਾਂਤ।

(ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਉਤਰਾਰਧ ਪੰਨਾ ੪੩੩)

ਕਵੀ ਜਨ ਰਸ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਚਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਰਸ ਦਾ ਕਬਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਰਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਖੇਲ੍ਹ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਕਾਵਯ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਨਾਗਨ ਸਮ ਲਟਕੀ ਲਟ ਜਾਂਕੀ। ਮਦਨ ਧਨੁਖ ਭਿੜਕੀ ਸੁਠ ਬਾਂਕੀ।

ਕੁੰਦ ਰਦਨ ਬਦਨ ਸਸਿਰਾਂਕਾ।
ਉਦਰ ਸਤ੍ਰ ਵਾਲਿ ਮਨੌਹਰ ਜਾਂਕਾ॥ ੧੪ ॥
ਰੰਤ ਰਤੀਕ ਵੈ ਜਿਹ ਦੁਤਿਦੇਖੀ।
ਤੀਛਨ ਬਾਨ ਕਟਾਛ ਬਿਸੇਖੀ।
ਕੁਚਾ ਬਨੇ ਸੁਗ ਕਾਮ ਨਗਾਰੇ।
ਸਭ ਜਗ ਜੀਤ ਉਲਟ ਜਨੁ ਡਾਰੇ॥ ੧੫ ॥
ਦੀਪ ਸਿਖਾ ਸੀ ਕੋਕਲ ਬੈਨੀ।
ਗਜ ਗਾਮਨਿ ਮ੍ਰਿਗ ਸਾਵਕ ਨੈਨੀ।
ਜਮਨ ਕੁਮਰੀ ਨਾਭ ਗੰਭੀਰਾ।
ਨਖਨ ਬਿਲੋਕਤ ਲਾਜਤ ਹੀਰਾ॥ ੧੬ ॥
ਬਹੁਰ ਗ੍ਰੀਵਕੀ ਗੁਚਿਰਤਾ ਮਨੁਹੁ ਉਤਾਈ ਭਾਏ।
ਰਿਬਕ ਸਯਾਮਤਾ ਗਹੁ ਦੁਰਯੋਸਸੀਮੈਅਏ॥ ੧੭ ॥

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਧ, ਪਿਆ ੨੪)

ਪੁਰਿ ਮੈ ਬਾਰਿਕੈ ਉਰ ਮੈ ਹਰਖਾ ਬਰ, ਹੋਗਤਿ ਨਾਰਨ ਕੁਪ ਅਪਾਰੈ।
ਤਰੁ ਪਾਤਰ ਮੂਲ ਉਖਾਰਨ ਕੌ ਕਰਨੀ ਸੀ, ਅਹੌਂ ਬਿਭਚਾਰ ਬਿਹਾਰੈ।

(੮੬) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਸਿਰ ਬਾਰ ਸਵਾਰਿ ਕੈ ਅੰਜਨ ਡਾਰਿ, ਸਿੰਗਾਰ ਸੁਧਾਰਿ, ਕਟਾਛ ਨਿਹਾਰੈਂ।
ਨਰ ਜੋ ਪਰਦੇਸੀ ਕਰੈ ਪਰਵੇਸ, ਬਸੀ ਕਰਿ ਲੇਤਿ ਹੈ ਮੰਦ੍ਰ ਉਚਾਰੈ॥ ੨੯॥
ਰਮਤ ਪੁਰਖ ਸੌਂ ਬਕਤਿ ਨਹਿ ਅਸ ਕੁਲਟਾ ਭਹਿੰ ਨਾਰਾ
ਪਤਿ ਕੈ ਰਾਖਹਿ ਸਬਾਈ ਕਰਿ ਆਪ ਕਰੈ ਬਿਭਚਾਰ॥ ੨੧॥

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੂਰਬਾਰਧ, ਅਧਿਆਇ ੪੯)

ਚੰਥੀਸ ਅਵਤਾਰ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕੀਨਾ।
ਚਾਰ ਸੌਂ ਚਾਰ ਚਲਿੜ੍ਹ ਨਵੀਨਾ।
ਭਾਖਾ ਬਨਾਈ ਪ੍ਰਭ ਸ੍ਰਵਨ ਕਰਾਈ।
ਭਏ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸਭਗੁਰ ਮਨ ਭਾਈ॥ ੮॥

(ਮਹਿਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ ੨੯੯)

ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਅੰਦਰ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਚਾਰ ਸੈ ਚਾਰ ਚਲਿੜ੍ਹ ਬਨਾਏ।
ਜਹਾਂ ਜੁਵਾਤਿਨ ਕੇ ਛਲ ਦਿਖਗਏ।

(ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਭਾਈ ਦੇਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ)

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ ਅੰਦਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : “ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਥੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਆਦਿ ਬਾਣੀ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਜੋ ਹੋਈ ਸੌ ਭਗਤ ਮਈ ਹੈ ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੋ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜੁ ਯ ਮਈ ਹੈ। ਕੈ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿਉਂ ਕਰ ਸਮਝੀਐ। ਤਾਂ ਭਾਈ ਜੀ ਕਹਿਆ, ਜੈਸੇ ਅਰਜਨ ਜੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਸਤ੍ਰ ਛੋਡ ਬੈਠਾ ਸੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੀਤਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਵਰਨ ਆਸ਼੍ਵਮ ਦਾ ਯੁੱਧ ਦਿੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਤੈਸੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਅਹਿੰਸਾ ਧਰਮ ਜਾਣ ਕੇ ਸਸਤ੍ਰ ਛੋਡ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਮਲੇਸਾਂ ਨੇ ਸਸਤ੍ਰ ਪਕੜ ਲੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਭਗਤ ਹੋਵਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿੰਦੇ। ਤੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਫੇਰ ਰਾਜ ਲੈ ਦੇਵਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੁੱਧ ਮਈ ਬਾਣੀਆਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੈਨ ਤੇ ਸਸਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਿੜ੍ਹ ਕੀਤੀ। ਉਪਦੇਸ਼ ਜੋ ਸਰੀਰ ਤੁਸਾਂ ਝੂਠੇ ਜਾਣਨੇ ਤੇ ਤੁਸਾਡੇ ਵਰਨ ਦਾ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਹੈ, ਜੁੱਧ ਕਰਨਾ ਜੀਤੋਗੇ ਤਾਂ ਰਾਜ ਭੋਗੋਗੇ। ਚਲਿੜ੍ਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖੇ ਹੈਨਿ ਜੋ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਭੋਗਾਂ ਵਿਚ ਤੁਸਾਂ ਮਨ ਨਹੀਂ ਬੰਧਨਾ।”

(ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ, ਸਾਈ ੧੨੮ ਪੰਨਾ ੨੯੯)

Dasam

(44)

ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਡਾ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਗੀ ਨੇ “ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼” ਦੇ ਪੰਨਾ ੯੩੯ ’ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਮੂਲ-ਉਦੇਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਟੁਕ੍ਕਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀਭਾਂਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ :-

੧. ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਾਗੋਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਾਈ।
ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਹਿ ਪ੍ਰਭ ਧਰਮ ਜੁਧ ਕੇ ਚਾਇ॥ ੨੪੯੧॥

(ਕਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ)

੨. ਸੁਨੈ ਗੁੰਗ ਜੋ ਯਾਹਿ ਸੁ ਰਸਨਾ ਪਾਵਈ।
ਸੁਨੈ ਮੂੜ ਚਿਤ ਲਾਈ ਲਭਰਤਾ ਆਵਈ॥ ੪੦੧॥

(ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਾਖਿਆਨ)

ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੀ ਟੁਕ ਅਵਤਾਰ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਮਨੋਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੈ ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸੈਨਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨਾ। ਦੂਜੀ ਟੁਕ ਰਾਹੀਂ “ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਜਾਨ” ਪਿਛੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਬਿਰਤੀ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਸਿਰਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਿੱਖ-ਭਾਈਦਾਰੇ ਨੂੰ ਕੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਕਦਮ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਨਾ।

(ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ ੯੩੯)

ਪ੍ਰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ “ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ” ਪੁਸਤਕ, ਜੀਵਨੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੰਨਾ ੮੩ ਤੇ ੮੪ ਅੰਦਰ ‘ਚਰਿਤਰੋ ਪਖਜਾਨ’ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ :-

ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਚਰਨ ਵੀ ਨੀਵੀਂ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਛੁਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਐਸੀਆਂ ਕਥਾਵਾਂ ਵੀ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਚਰਨ ਉਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ‘ਪਾਰਸਨਾਥ’ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਿਬੇਕੀ ਅਤੇ ਸਾਕਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। ਵਿਕਾਰੀਆਂ, ਸਾਕਤਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨਾਇਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਮ, ਕਲਹ, ਆਲਸ, ਦ੍ਰਿਦਰ, ਭਰਮ, ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਅਪਮਾਨ, ਗੁਮਾਨ, ਨਿੰਦਾ, ਅਨਰਥ, ਧਰੋਹ, ਝੂਠ, ਚਿੰਤਾ, ਹਿੰਸਾ, ਹੰਕਾਰ, ਈਰਖਾ, ਸੰਕਾ, ਅੰਸਤੋਸ਼, ਅਸੋਭਾ, ਅਪ੍ਰਾਪ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਲੱਜਿਆ ਤੇ ਗਿਲਾਨੀ ਆਦਿ ਦਰਸਾਏ। ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਐਸੀ ਫੌਜ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਇਕ ਸੰਜਮ, ਪ੍ਰੇਮ, ਧੀਰਜ, ਸ਼ਾਂਤੀ, ਲਾਜ, ਸੁਲਜ, ਨਿਰਹੰਕਾਰ, ਉਦਮ, ਉਪਕਾਰ, ਸ਼ੁਭ ਵਿਚਾਰ, ਸਤਿਸੰਗ, ਪ੍ਰੀਤੀ, ਪ੍ਰਬੋਧ, ਵਿਦਿਆ, ਨਾਮ, ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ। ‘ਚਰਿਤਰੋ ਪਖਜਾਨ’

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

(੮੮) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਲਿਖਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੂਝਣ ਵਾਲੇ ਆਚਰਨ ਦੀ ਮੂਰਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਯੋਧੇ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਚਰਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਐਰਤਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵੀ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਚਰਿੱਤਰ ੧੯੮ ਵਿਚ ਮਾਰਵਾੜ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਮਾਨਮਤੀ ਤੇ ਬਿਤਨ ਪ੍ਰਭਾ ਨੂੰ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਫੌਜ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਿੱਤਰ ੨੦੪ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੈਲਾਸ਼ ਮਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਲੜਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਬੀਰ ਦੱਤ ਕੁਚ-ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਰਾਣੀ ਮੁਸ਼ਕਮਤੀ ਨੂੰ ਅਕਬਰ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਛੱਕੇ ਛੁੱਝਾਉਂਦੇ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਰਤ ਨੂੰ ਨਾਇਕਾ ਬਣਾ ਕੇ ਕਦੇ ਐਰੰਗਜ਼ੇਬ, ਕਦੇ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ, ਕਦੇ ਅਕਬਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਮੰਤਵ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਐਰਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਮਰਦਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ੨੨੭ ਛੰਦ ਲਿਖੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਡੀ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਪ ਪਉੜੀਆਂ ਉਚਾਰੀਆਂ। ਨਾਂਅ 'ਵਾਰ ਭਗਉਤੀ ਜੀ' ਲਿਖਿਆ। ਇਸ ਵਾਰ ਨੂੰ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਢਾਡੀ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਸੋਦੁਰ ਦੇ ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਹੀ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਨ ਦੇ 'ਦਸਮ ਸਕੰਧ' ਦੀ ਤਰਜ਼ ਦਾ ਕਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਲਿਖਿਆ। ਸ਼ਸਤਰ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਵੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਚੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਅਸਤਰਾਂ ਦਾ ਗੁਣ ਦਰਸਾ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੜ੍ਹਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜੂਝਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਥ ਰਤਨ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਕੀਨ ਦਾ "ਚਰਿੱਤਰੇ ਪਖਜਾਨ" ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸ੍ਰ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੇਸਾ ਦੀ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼-ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ "ਆਮੁਖ" ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਵੱਡਮੁੱਲੇ ਵੀਚਾਰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ :-

ਧਰਮ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਖੜਾ ਹੈ।

"ਭਾਵਤਯੀ ਵਿਦਜਤੇ ਦੇਵਾ।"

ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ 'ਤੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਲਗਾਤਾਰ ਸਾਤਿਸੰਗ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰ ਸਰਵਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਭਾਵਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਬਿਨਾ ਭਾਉ ਨਹੀਂ ਉਪਜੈ ਭਾਵ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤੇਰੀ॥

(ਗੁ. ਗ੍ਰ: ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮੮੪)

ਭਾਵਨਾ ਬਿਹੀਨ ਦੀਨ ਕਿਸੇ ਕੈ ਤਰਤ ਹੈ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

Dasam

(45)

ਧਰਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਛਵਤੇ ਦੈਵੀ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ, ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸ਼ੇਰਨੀ ਦਾ ਦੁੱਧ ਕੇਵਲ ਸੋਨੇ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦੀ ਮਿਠਾਸ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਨੰਦ, ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਬਰਤਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਕਰਨਾ ਯਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਕਤਲ ਤੁੱਲ ਅਪਰਾਧ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਾਤਿਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਮਹਾਂ ਕਾਤਿਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਧਾਰੀਮਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਤਿਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ 'ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਯਤਨਸੀਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਤਿਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੂਝਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮਨਿਸ਼ਟ, ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਪੂਰ ਹਿਰਦੇ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਕਲਾ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਰ ਵਕਤ ਯਤਨਸੀਲ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕੋਰਾ ਹਿਰਦਾ ਠੋਸ ਅੱਖਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਾ ਸਕੇ। ਭਾਵਨਾ ਅਤੀ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ-ਬਿਹੀਨ ਅਤੀ ਕਠੋਰ। ਫੁੱਲ ਕੋਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੰਡੇ ਸਾਖਤ ਤੇ ਚੁੱਭਵੇਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਹ ਕੰਡੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬਰੀਚੇ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਤੇ ਚੀਰਨ ਵਿਚ ਅਗਰਸਰ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਤਰਕ ਦਾ ਬੇ-ਬੁਨਿਆਦ ਜਾਲ ਤਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਮੂੰਹ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਉੱਤਪਤੀ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਕਾਮ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਲੋਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਕਾਮ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਰੋਂ ਵਿਚ ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਕੋਧ ਮੁਸ਼ਕਲ ਖੜੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਮ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਹੀ ਕਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਦੋ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰਸ ਹਨ—੧. ਨਾਮ ਰਸ ੨. ਕਾਮ ਰਸ। ਨਾਮ ਦਾ ਜਪ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਰਸਾ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਕਾਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਆ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਕੋਧ ਦੇ ਉਪਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਧਰਮ-ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕੇ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਖਣੀ ਅਤੇ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਭੀ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅੰਹੰਕਾਰ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਕੋਧ ਦੀ ਮਾਰੂ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇ। ਬਹੁਤਾਤ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਬਹੁਮ ਗਿਆਨੀ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਵਾਚਕ ਕਾਮ ਬਾਰੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤੀ

ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਕਾਵਿ, ਕਲਾ, ਰਸਾਂ, ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣ ਦੇ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਬਹੁਮ ਗਿਆਨੀ, ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਵਾਚਕ ਕਾਮ ਬਾਰੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਤਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ ਹੀ ਬਹੁਤੀ

ਮਨੁੱਖਤਾ ਕਾਮ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਤੇ ਮਾਰੂ ਅੰਜਾਮ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੈ। ਜਨਮ ਕਾਮ ਤੋਂ ਹੈ। ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਕਾਮ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਕੂਤਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਕਠਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦੀ। ਸੁੰਦਰ ਛੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਕਰੂਪ ਤੇ ਕਠੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੀਜ ਦੀ ਕਰੂਪਤਾ ਤੇ ਕਠੋਰਤਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਲ ਮਲ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਸੁੰਦਰ ਛੁੱਲਾਂ ਤੇ ਕੋਮਲਤਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕਠੋਰ ਬੀਜ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮਹਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਭਗਵਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਗਿਸ਼ੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਰਾਹੀਂ ਬਹੁਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੈ। ਅਵਤਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਕ ਬੀਜ ਜੋ ਸਾਰੇ ਬੀਜਾਂ ਦਾ ਮੂਲ-ਬੀਜ ਸੀ, ਉਸ ਸਬੰਧੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹੇ ਯਾ ਮੱਧਮ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲੇ। ਉਹ ਮੂਲ-ਬੀਜ ਕਾਮ ਸੀ। ਗਿਸੀ ਵਾਤਸਾਇਣ ਨੇ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਕਾਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅਹੰਕਾਰ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਤੱਕ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰੇਆਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਮ-ਕ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਪਸੂ ਹੀ ਸ਼ਰੇਆਮ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਤ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਹੋ ਗਏ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਟਾਦਰੇ ਨੂੰ ਅਸਲੀਲ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਕ੍ਰਿਤ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਪਸੂ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੜਦੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਗੁੰਮਗਹ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਜ ਜਿਤਨਾ ਅਸਲੀਲ ਸਾਹਿਤ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਾਮ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਤੋੜ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਦੁਰਚਾਰੀ ਤੇ ਗਨਕਾ ਹੋਣਾ ਕਾਬਲੇ-ਕਬੂਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਗਨਕਾ ਨਾ ਬਣਾਵੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਧੰਨ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਲੇਖਣੀ ਨੇ ਅਤੁੱਟ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।

ਇਸਤ੍ਰੀ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਉਂ ਗਨਕਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ? ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਭਚਾਰੀ ਤੇ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਦੀ ਬਾਰੀਕੀ 'ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਵੀਚਾਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਉਲਟੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿੰਤੂ-ਪੰਤੂ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਾਮ ਇਕ ਐਸਾ ਬੀਜ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਤੰਤਾ ਵੇਗ ਕਾਮ ਰਸ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਮ-ਰਸਕ ਦਾ ਕਾਮ ਨਿਵਾਣ ਵੱਲ ਚੱਲ ਕੇ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਲਏ ਵਿਚਾਰ)

Dasam
(46)

ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਜੀ ਨੇ “ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ” ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੨੩ 'ਤੇ “ਚਰਿਤਰੋ ਪਖਯਾਨ” ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹਾਂ :—

ਪੁਰਾਣੇ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜ ਗੱਲਾਂ— ਪਰਾਈ ਜਾਨ, ਪਰਾਈਆ ਮਾਲ, ਪਰ ਇਸਤਰੀ, ਝੂਠ ਤੇ ਮਦ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੇਹੇ ਐਗੁਣ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਭੰਗ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਆਚਾਰ ਦਾਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖੀਏ, ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਰੀਰਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਾਰਣ ਵੇਸ਼ਵਾ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਮ ਸੀ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੋਕ ਟੋਕ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਐਰਤਾਂ ਦੇ ਫਰੇਬੀ ਜਾਲ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਐਸਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਧਰੇ ਸਿੱਖ ਸੈਨਿਕ, ਚਰਿਤਰ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸ ਨਾਲ ਧਰਮ ਨੂੰ ਤਾਂ ਥੇਸ ਲਗੇਗੀ ਹੀ, ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਧੱਗਾ ਲੱਗੇਗਾ। ਫਿਰ ਵੇਸ਼ਵਾ ਬਣਦੀਆਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਐਰਤਾਂ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ‘ਮੁਸਲੀ ਯੁਧ’ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ‘ਕੁਰਹਿਤ’ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਪਰ-ਨਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਚਾਲਾਕ ਐਰਤਾਂ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਆਚਰਣਕ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। “ਚਰਿਤਰ ਪਖਯਾਨ” ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲਿਟਰੇਚਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਅਜੇਹੇ ਫੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ‘ਸੁਖਮਨੀ’ ਯਾ ਰੀਤਾ ਸਮਝ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਮੱਲ੍ਹਮ ਹੈ, ਖਾਣ ਯੋਗ ਰਸਾਇਣ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਜਿਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ-ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ ਲਿਆ ਹੈ-ਲੇਖਕ।

“ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਪੜਤਾਲ” ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੮ ਤੇ ੩੯ ਉੱਤੇ ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਖੰਡਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ੨੯੯ਵੇਂ ਚਾਰਿਤਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-

ਸੁਨਹੁ ਬਿੱਪੁ ਤੁਮ ਮੰਦੁ ਦੇਤਿ ਜਿਹ॥
ਲੁਟ ਲੇਤ ਤਿਹ ਘਰ ਬਿਧਿ ਜਿਹ ਕਿਹ॥
ਤਾਂ ਕਹਿ ਕਹੁ ਗਜਨ ਨਹਿ ਆਵੈ॥
ਮੁਰਖ ਅਪਨਾ ਮੁੰਡ ਮੰਡਾਵੈ॥ ੨੯॥
ਤਿਹ ਤੁਮ ਕਹਹੁ ਮੰਦੁ ਸਿਧਿ ਹੈ ਹੈ॥
ਮਹਾਂਦੇਵ ਤੋ ਕੋ ਬਰੁ ਦੈ ਹੈ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

(92) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਜਥੁ ਤਾਂਤੇ ਨਹਿੰ ਹੋਤਮੰਦ੍ਰ ਸਿਧਿ॥
 ਤਥੁ ਤੁਮ ਬਚਨ ਕਰਤ ਹੋ ਇਹ ਬਿਧਿ॥ ੩੦ ॥
 ਕਛੁ ਕੁਕ੍ਰਿਆ ਤੁਮ ਤੇ ਭਯੋ॥
 ਤਾਂਤੇ ਦਰਸ ਨ ਸਿਵਜੁ ਦਯੋ॥
 ਅਥ ਤੋ ਪੁਨਯ ਦਾਨ ਦਿਜੁ ਕਰੁ ਰੇ॥
 ਪੁਨ ਸਿਵ ਕੈ ਮੰਦ੍ਰਹ ਅਨੁਸਰੁ ਰੇ॥ ੩੧ ॥
 ਉਲਟੋ ਛੰਡ ਤਿਸੀ ਤੇ ਲੇਹੀ॥
 ਪੁਨ ਤਿਹ ਮੰਦ੍ਰ ਕੁੱਦ੍ਰ ਕੈ ਦੇਹੀ॥
 ਭਾਂਤਿ ਭਾਂਤਿ ਤਾਂਕੋ ਭਟਕਾਵੈ॥
 ਅੰਤ ਬਾਰ ਇਮ ਭਾਖਿ ਸੁਨਾਵੈ॥ ੩੨ ॥
 ਤੋ ਤੇ ਕਛੁ ਅਛੱਰ ਗਹਿ ਗਯੋ॥
 ਕੈ ਕਛੁ ਭੰਗ ਕ੍ਰਿਆ ਤੇ ਭਯੋ॥
 ਤਾਂ ਤੇ ਤੁਹਿ ਬਰੁ ਕੁੱਦ੍ਰ ਨ ਦੀਨਾ॥
 ਪੁਨਯ ਦਾਨ ਚਹੀਅਤ ਪੁਨਿ ਕੀਨਾ॥ ੩੩ ॥
 ਇਹ ਬਿਧਿ ਮੰਦ੍ਰ ਸਿਖਾਵਤਿ ਤਾ ਕੋ॥
 ਲੁਟਾ ਚਹਿਤ ਬਿੱਪ੍ਰ ਘਰ ਜਾ ਕੋ॥
 ਜਥੁ ਵਹੁ ਦਰਬ ਗਹਿਤ ਹੈ ਜਾਈ॥
 ਐਰ ਧਾਮ ਤਕ ਚਲਤ ਤਕਾਈ॥ ੩੪ ॥

ਦੇਹਰਾ ॥

ਮੰਦ੍ਰ ਜੰਦ੍ਰ ਅਰ ਤੰਦ੍ਰ ਸਿਧ ਜੋ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੁ ਹੋਇ॥
 ਹਜ਼ਰਤ ਹੈ ਅਪਾਹਿ ਰਹਿਹ ਮਾਂਗਤ ਫਿਰਤ ਨਾ ਕੋਇ॥ ੩੫ ॥

ਇਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਦੇਵਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਲਾਕੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ
 ਗਈਆਂ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਗੱਜ ਵੱਜ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੰਦ੍ਰਾਂ ਮੰਦ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ
 ਏਹ ਲੋਕ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦਰ-ਦਰ ਮੰਗਦੇ ਕਿਉਂ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਹਜ਼ਰਤ ਬਣ ਕੇ ਕਿਉਂ
 ਨਹੀਂ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ। ਫਿਰ ਇਸੇ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਯੋਗਤਾ ਆਦਿ ਦਾ ਆਪ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :-

ਧਨੀ ਪੁਰਖ ਕਹੁ ਲਖਿ ਦਿਜ ਦੇਖ ਲਗਾਵਹੀ॥

Dasam

(47)

ਹੈਮ ਜਗਜ ਤਾਂਤੇ ਬਹੁ ਭਾਂਤ ਕਰਾਵਹੀ॥
 ਧਨਿਯਾਹਿ ਕਰਿ ਨਿਰਧਨੀ ਜਾਤ ਧਨ ਖਾਇ ਕੈ॥
 ਹੋ ਬਹੁਰ ਨ ਤਾਂ ਕੋ ਬਦਨ ਦਿਖਾਵਤ ਆਇਕੈ॥ ੨੬ ॥

ਚੌਪਈੀ ॥

ਕਾਹੁ ਲੈ ਤੀਰਥਨ ਸਿਧਾਵੈ॥
 ਕਾਹੁ ਅਛਲ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬਤਾਵੈ॥
 ਕਾਵਨ ਜਜੋਂ ਮਿੰਡਰਾਤ ਧਨੁ ਪਰ॥
 ਜਜੋਂ ਕਿਲਕਿਲਾ ਮਛਰੀਐ ਦੂ ਪਰ॥ ੨੭ ॥

ਇਸੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ 88 ਉੱਪਰ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :-
 ਦੇਖੋ ਜੇ ਸੰਮਤ 1745 ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਰਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਇਹੋ
 ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ :-

ਮੈ ਨ ਗਨੇਸਹਿ ਪ੍ਰਿਥਮ ਮਨਾਉ॥
 ਕਿਸਨ ਬਿਸਨ ਕਬਹੂੰ ਨਹ ਧਿਆਉ॥
 ਕਾਨ ਸੁਨੇ ਪਹਿਜਾਨ ਨ ਤਿਨਸੋ॥
 ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਮੌਰੀ ਪਗ ਇਨਸੋ॥ ੪੩੩ ॥

ਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

ਦਸਮ ਕਥਾ ਭਾਗੋਤ ਕੀ ਭਾਖਾ ਕਰੀ ਬਨਗਇ॥
 ਅਵਰ ਬਾਸਨਾ ਨਾਹੀ ਪ੍ਰਭ ਧਰਮ ਜੁੱਧ ਕੇ ਚਾਇ॥

ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ੧੭੫੩ ਵਿਚ ਮੁੱਕੇ ਚਰਿੱਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਪਰ ਚੌਪਈ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੂਜਾ
 ਇਸ਼ਟ ਤੇ ਜੁੱਧ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਅਲੱਗਤਾ ਤੇ ਇਕ
 ਅਕਾਲ ਉਪਾਸਨਾ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।

(ਦੇਵੀ ਪੁਜਨ ਪੜਤਾਲ ਪੰਨਾ ੪੪)

☆☆☆

ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਆਰੰਭਤਾ

੧੯ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥
 ਸ੍ਰੀ ਭਗਉਤੀ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥
 ਅਥ ਪਖਜਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖਯਤੇ
 ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗ ੮੦੯)

“ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਜਾਨ” ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਮੰਗਲ ਕਰਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਰੌਚਕ ਕਥਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰਦਿਆਂ “ਚੰਡੀ ਚਰਿਤਰ” ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਆਇ ਅੰਦਰ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ੪੮ ਬੰਦ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਆਦਿ ਦੈਤਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ।

ਸੁੰਭ ਨਿਸੁੰਭ ਤੇ ਆਦਿਕ ਸੂਰ ਸਭੇ ਉਮਡੇ ਕਰੋ ਕੈਪ ਅਖੰਡਾ ॥
 ਕੌਚ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕਮਾਨਨ ਬਾਨ ਕਸੇ ਕਰ ਧੋਪ ਫਰੀ ਅਤੁ ਖੰਡਾ ॥

ਪਰ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ, ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਹੈ :-

ਭੁਜੰਗ ਛੰਦ ॥ ਤੈਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਤੁਹੀ ਖੜਗਧਾਰਾ ਤੁਹੀ ਬਾਢਵਾਰੀ ॥
 ਤੁਹੀ ਤੀਰ ਤਰਵਾਰ ਕਾਤੀ ਕਟਾਰੀ ॥
 ਹਲੱਬੀ ਜੁਨੱਬੀ ਮਗਰਵੀ ਤੁਹੀ ਹੈ ॥
 ਨਿਹਾਰੋ ਜਹਾਂ ਆਪੁ ਠਾਈ ਵਹੀ ਹੈ ॥ ੧ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੦੯)

ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਛੰਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਦੇ ਤੋਸੋਖਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਖੰਜਰ ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਸੰਮਤ ੧੭੪੧ ਬਿ. ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :-

ਸੰਮਤ ੧੭੪੧ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਹਾਇ ।

Dasam
(48)

ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਛੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੨੩-੨੪ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ।

ਮੁਕ ਉਚਰੈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਖਟ, ਪਿੰਗ ਗਿਰਨ ਚੜ੍ਹ ਜਾਇ ॥
 ਅੰਧ ਲਥੈ ਬਧਰੈ ਸੁਨੈ, ਜੈ ਤੁਮ ਕਰੋ ਸਹਾਇ ॥ ੪੨ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੩)

ਸਵੈਯਾ ॥

ਮੇਰ ਕਿਯੋ ਤ੍ਰਿਣ ਤੇ ਮੁਹਿ, ਜਾਹਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਨ ਢੂਸਰ ਤੋਸੈ ॥
 ਭੁਲ ਛਿਮੈ ਹਮਗੀ ਪ੍ਰਭੁ, ਆਪੁਨ ਭੁਲਹਾਰ ਕੁੰਝ ਕੋਉ ਮੋਸੈ ॥
 ਸੇਵ ਕਰੈ ਤੁਮਗੀ ਭਿਨ ਕੇ ਛਿਨ ਮੈ ਧਨ ਲਾਗਤ ਧਾਮ ਭਰੋ ਸੈ ॥
 ਯਾ ਕਾਲ ਮੈ ਸਭ ਕਾਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਕੀ ਭਾਗੀ ਭੁਜਾਨ ਕੋ ਭਾਗੀ ਭਰੋਸੈ ॥ ੪੭ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੩)

ਪਹਿਲਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤ ॥ ੪੮ ॥ ੧ ॥

ਦੂਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜਾ ਤੇ ਰਾਣੀ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ। ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਰਾਣੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ 'ਤੇ ਮੋਹਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਤਰੇਈ ਮਾਂ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜ ਕੇ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੁੱਤਰ 'ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾੜਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾ ਕੇ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੜਕਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੂਝਵਾਨ ਵਜੀਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉ।

ਫਾਰਿ ਚੀਰ ਕਰ ਆਪਨੇ ਮੁਖ ਨਖ ਘਾਇ ਲਗਾਇ ॥

ਰਾਜਾ ਕੋ ਰੋਖਿਤ ਕਿਯੋ ਤਨ ਕੋ ਚਿਹਨ ਦਿਖਾਇ ॥ ੨੯ ॥

ਬਚਨ ਸੁਨਤ ਕੌਧਿਤ ਨਿਪੁ ਭਯੋ ॥

ਮਾਰਨ ਹੇਤ ਸੁਤਹਿ ਲੈ ਗਯੋ ॥

ਮੰਦ੍ਰਿਨ ਆਨ ਰਾਵ ਸਮਝਾਯੋ ॥

ਤ੍ਰਿਜਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨ ਕਿਨਹੁੰ ਪਾਯੋ ॥ ੩੦ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ੮੧੫)

ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵਜੀਰ ਨੇ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਰਾਣੀ ਦੇ

ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕਰਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਹੈ।

ਬੇਦਿ ਸਾਲ ਕੌ ਭੂਪ ਤਬ ਨਿਜੁ ਸੁਤ ਦਿਯੋ ਪਠਾਇ॥
ਭੋਰ ਹੋਤ ਅਪਨੇ ਨਿਕਟ ਬਹੁਰੋ ਲਿਯੋ ਬੁਲਾਇ॥ ੧॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੫)

ਦੂਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਆਏ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਰਾਣੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੈਦ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਭਾਵ ਵਜੀਰ ਦੇ ਸਮਝਾਵਣ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

ਨੋਟ :- ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਰਾਜੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਜੀਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਚਰਣੀਨ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਇਕ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਮਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਲਿਖਿਆ ਆਇਆ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੂਪ ਸੰਬਾਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੰਬਾਦ ਭਾਵ ਵਜੀਰ ਅੱਗੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਤੀਜੇ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਅੰਦਰ ਦੋ ਬਿਭਾਗੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇਕ ਕੁਲਖਣੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਖੇਟੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਕੇ ਬੁੱਢੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਛਲਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਅੰਦਰ ਹੈ :—

ਭੂਲਿ ਗਯੋ ਪਸੁ ਬਾਤ ਸੁਨਿ, ਨਿਜ ਸੁਭ ਮਾਨੈ ਅੰਗ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੬)

ਉਥੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਗਰੀਬ ਮਹਾਂ ਨੰਦ ਨਾਮ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਘੁਰਕੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘੁਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ :—

ਮਹਾਂਦਿ ਮੁਰਦਾਰ ਕੀ ਘੁਰਕੀ ਤ੍ਰਿਯ ਕੌ ਨਾਮ॥
ਕੌਪ ਸਮੈ ਨਿਜੁ ਨਹ ਕੌ ਘੁਰਕਤ ਆਠੋ ਜਾਮ॥ ੩॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੬)

ਇਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ-

“ਪਿਰ ਛੋਡਿਆ ਘਰਿ ਆਪਣਾ ਪਰ ਪੁਰਖੈ ਨਾਲ ਪਿਆਰ॥

(ਅੰਗ ੮੯)

ਪਰਾਏ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਇਕ ਅੱਖ ਤੋਂ ਕਾਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਘੁਰਕੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਐਸਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਇਸ ਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਈ।

ਜਿਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਲ ਘੁਰਕੀ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਮਹਾਂਦਿ ਛਲਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ :—

ਇਹ ਛਲ ਸੌਂ ਛਲਕੈ ਜੜਹਿ, ਯਾਰ ਬਿਦਾ ਕਰਿ ਦੀਨ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੭)

ਪੰਜਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਜੋਗੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਦਰਬੱਤਾਂ ਅੰਦਰ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਜੋਗੀ ਮੰਦ ਕਰਮੀ ਬਿਭਚਾਰੀ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ “ਮਾਈ ਮਾਗਤ ਤ੍ਰਿਆ ਲੁਭਾਵਹਿ॥” ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਕ ਜੋਗੀ ਬਨ ਮੈਹੁਤੋ ਦੁਮ ਮੈਕੁਟੀ ਬਨਾਇ॥
ਏਕ ਸ਼ਾਹ ਕੀ ਸੁਭਾ ਕੌ ਲੈ ਗਯੋ ਮੰਤ੍ਰ ਚਲਾਇ॥ ੩॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੭)

ਇਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜੋਗੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਲੜਕੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸਹਿਜ ਕਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਗ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਸਹਿਜ ਕਲਾ ਨੂੰ ਜੋਗੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਤੇ ਸਹਿਜ ਕਲਾ ਅਤੇ ਚਤਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਭੇਖਧਾਰੀ ਜੋਗੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਛੇਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਜੱਟ ਦੀ ਬਦਚਲਨ ਐਰਤ ਅਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ।

ਏਕ ਬੂਧੂ ਬੀ ਜਾਟ ਕੀ ਢੂਜੀ ਬਨੀ ਗਵਾਰ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੮)

ਜੱਟ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਮਾਲਮਤੀ, ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਮਧੁਕਰ ਸ਼ਾਹ।

ਮਧੁਕਰ ਸ਼ਾਹ ਸੁ ਬੀਰ ਜਗਤ ਮੈਂ ਜਨਿਯੈ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੮)

ਮਾਲਮਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੌਦਿਆ। ਜਦ ਇਸ ਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਲਮਤੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕੋਠਰੀ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ

(98) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਸੁਪਨਾ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੈਂਨੂੰ ਕਾਲੇ ਸਰਪ ਨੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਮੈਂ ਜਾਪ ਕਰਕੇ ਇਕ ਰਾਜੇ ਜੈਸਾ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਗਿਆ। ਉਹ ਤੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਬਚਾਅ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਰਕੇ ਮਾਲਮਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਰਾਜਾ ਉਠਯੋ ਤਾਕੇ ਸਿਰ ਪਗ ਠਾਨਿ॥

ਗਯੋ ਪ੍ਰਸੰਨਯ ਮੁਰਖ ਭਯੋ ਤ੍ਰਿਯਾ ਪਤਿਬੁਤ ਜਾਨਿ॥ ੧੩॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੯)

ਸੱਤਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਬਾਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਜੈਨਾਬਾਦੀ। ਇਹ “ਪਰ ਪੁਰਖੈ ਨਾਲ ਪਿਆਰ” ਵਿਭਚਾਰਨ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਮਿੱਤਰ ਇਕ ਜਾਹਿਦ ਖਾਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਬੇਗ ਯੂਸਫ ਖਾਂ ਸੀ। ਜਾਹਿਦ ਖਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਸੀ। ਬੇਗ ਯੂਸਫ ਖਾਂ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੈਨਾਬਾਦੀ ਔਰਤ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਮਿੱਤਰ ਜਾਹਿਦ ਖਾਂ ਨਾਲ ਛਲ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਇਲਾਜ ਵਸਤੇ ਇਹ ਵੈਦ ਸੌਦਿਆ ਹੈ।

ਜਾਹਿਦ ਖਾਂ ਆਗੇ ਹੁਤੈ ਬੇਗ ਯੂਸਫ ਗਯੈ ਆਇ॥

ਭਰਭਰਾਇ ਉਠ ਠਾਂਡ ਭੀ ਤਾਂਹੀ ਬੈਦ ਠਹਰਾਇ॥ ੪॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੯)

ਦੌਰੈ ਆਵਤ ਹੈਕਨੀ ਸੋਏ ਉਰਧ ਸੁਸ॥

ਬਹੁ ਠਾਢੇ ਜਾਨ੍ਹੈ ਦੁਖੈ ਯਹੈ ਤ੍ਰਿਦੋਖ ਪ੍ਰਕਾਸ॥ ੬॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੧੯)

ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਹ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ। ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਬੇਗ ਯੂਸਫ ਖਾਂ ਨੂੰ ਵੈਦ ਬਣਾ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਬੁੱਧੂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਤਕੈ ਕਹਯੋ ਸੱਤ ਕਰ ਮਾਨਯੋ॥

ਭੇਦ ਅਭੇਦ ਜੜ ਕਛੂ ਨ ਜਾਨਯੋ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੦)

ਅੱਠਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਅਕਬਰਾਬਾਦ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕੁੰਵਰ ਅਨੁਰਾਗ ਮਤੀ ਨਾਮ ਦੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਤਰ ਜੰਤ੍ਰ ਤੰਤ੍ਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ ਚਾਲ ਚਲਨ ਦੀ ਮਾੜੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਢਾਕੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀਆਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਮੀਚਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਮੰਤਰਾਂ ਯੰਤਰਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਸਨ। ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗਿਰੀਆਂ ਸਨ।

Dasam

(50)

‘ਮੰਤ੍ਰ ਜੰਤ੍ਰ ਆਰੁ ਤੰਤ੍ਰ ਸਭ ਤਿਨ ਮੈ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨ॥ ੧॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗ ੮੨੦)

ਇਸ ਮੰਦ ਕਰਮੀ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਾਰ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਮੇਤ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਘੋਰਿ ਪਯਾਦਨ ਜਬ ਲਈ, ਰਹਯੋ ਨ ਕਛੂ ਉਪਾਇ॥

ਨਿਕਾਸ ਆਪੁ ਠਾਈ ਭਈ ਗ੍ਰਿਹ ਕੋ ਆਗਿ ਲਗਾਇ॥ ੯॥

ਦੁਹੂੰ ਹਾਥ ਪੀਟ ਭਈ ਜਰਯੋ ਗ੍ਰਿਹ ਭਾਖਿ॥

ਵੈ ਚਾਰੈ ਤਾ ਮੈਂ ਜਰੇ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਹੋਗੀ ਰਾਖ॥ ੧੦॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੧)

ਵੇਸ਼ਵਾਦ ਗਾਮੀ ਚਾਰੇ ਇਸ ਦੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਸੜ ਕੇ ਭਸਮ ਹੋ ਗਏ। ਘਰ ਵੀ ਇਸ ਔਰਤ ਦਾ ਸੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾੜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਮਾੜਾ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

ਨੌਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਲਾਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਜਗ ਜੋਤਮਤੀ। ਇਸ ਜਗ ਜੋਤਮਤੀ ਦੀ ਇਕ ਦਾਸੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ। ਇਸ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਰਾਹੀਂ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਸੁਘਰ ਸਿੰਘ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਸੋ ਨਿੰਪ ਪਰ ਅਟਕਤ ਭਈ ਨਿਤਿ ਗ੍ਰਿਹ ਲੇਤ ਬੁਲਾਇ॥

ਚਿਤ੍ਰ ਕਲਾ ਇਕ ਸਹਚਰੀ ਤਿਹ ਗ੍ਰਿਹ ਤਾਹੀ ਪਠਾਇ॥ ੮॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੧)

ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਾਸੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ 'ਚ ਫਸਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਤਾਂ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਪਾਸ ਭੇਜ ਕੇ ਆਪ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਘਰ ਰਾਜਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਉਸ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲੇ ਰਾਜਾ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਬਾਰੇ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬਚਾਅ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਛਲ ਕਰਕੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਮਗਰੋਂ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਟਣਾ ਮਾਰਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਹੁ ਗਏ ਤ੍ਰਿਯ ਸਾਹ ਕੀ ਨਿੰਪ ਕੈ ਦਯੋ ਨਿਕਾਰਿ॥

ਸੁਨਤ ਬਾਤ ਅਤਿ ਕੈਪ ਕੈ ਅਧਿਕ ਲੱਭਯਹਿ ਮਾਰ॥ ੧੯॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੨)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

(100) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਨੋਟ :- ਅਗਲਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਾਸੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਸਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਾਸੀ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਰਾਜਾ ਸੁਘਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੁਟਿਆ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨੋਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਾਸੀ ਨੇ ਐਸਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਗਜੋਤਮਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਚੌਰ ਪਾਸ ਭੇਜ ਕੇ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਈਅਦ ਤੋਂ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਸਈਅਦ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ।

**ਸਾਹੁ ਬਧੁ ਚੌਰਨ ਹਨੀ ਸੈਯਦ ਨ੍ਰਿਪ ਕੈ ਘਾਇ॥
ਤਵਨ ਲੋਡਿਯਹਿ ਲੈ ਗਯੈ ਅਪਨੈ ਸਦਨ ਬਨਾਇ॥ ੧੦ ॥**

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੩)

**ਲੋਡਿਯਹਿ=ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਚਿਤ੍ਰਕਲਾ ਦਾਸੀ,
ਗੰਧ ਜੱਡ ਭੁਜੰਗ ਗਨ ਨਰ ਬਹੁਰੇ ਕਿਨ ਮਾਂਹਿ॥
ਦੇਵ ਅਦੇਵ ਤ੍ਰਿਯਾਨ ਕੇ ਭੇਵ ਪਛਾਨਤ ਨਾਹਿ॥ ੧੧ ॥**

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੩)

ਗਿਆਰਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਪਿਸ਼ੇਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਬਾਣੀਏ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਕੁਲੱਖਣੀ ਔਰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਬੱਚਾ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਦਾ ਗਲੁ ਘੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਿਆ, ਇਸ ਮਹਾਰੋਂ ਇਸ ਪਾਪਨ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬਿਭਚਾਰੀ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਤੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ, ਦੋਨਾਂ ਇਕੱਠਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬੰਦੇ ਜਿੰਨਾ ਢੂੰਘਾ ਟੋਈਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

**ਪੁੱਤ੍ਰ ਔਰ ਤਿਹ ਜਾਰ ਕੈ ਇਕ ਕੋਨਾ ਮੈ ਜਾਇ॥
ਮਰਦ ਏਕ ਲਗਿ ਭੂਮਿ ਖਨਿ ਚੁਹੂਅਨ ਦਯੈ ਦਬਾਇ॥ ੧੦ ॥**

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੩)

ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਇਕ ਸਾਧੂ ਨੇ ਅੱਖਿਂ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਪਾਪਨ ਔਰਤ ਦੇ ਘਰਵਾਲੇ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਧੂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ, ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਐਸਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤਿਥ ਏਕ ਤਿਹ ਘਰ ਹੁੱਤੇ ਤਿਨ ਸਭ ਚਰਿਤ ਨਿਹਾਰੇ॥

Dasam
(51)

ਬਨਿਕ ਮਿੜ੍ਹ ਤਾਕੈ ਹੁੱਤੇ ਤਾਸੈ ਕਹਿਯੈ ਸੁਧਾਰੇ॥ ੧ ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੩)

ਬਾਣੀਏ ਪਤੀ ਨੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਟੋਆ ਪੁੱਟ ਕੇ ਵਿਖਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਦੱਬਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਪਾਪਨ ਔਰਤ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਘਰਵਾਲੇ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚੌਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੇਰਾ ਘਰ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹਨ। ਆਪ ਪਾਪਨ ਔਰਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸੱਚੀ ਹੋਣ ਲਈ, ਢੌਲ ਵਜਾ ਕੇ ਪਤੀ ਨਾਲ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਸਤੀ ਹੋ ਗਈ।

**ਸੁਤ ਘਾਯੈ ਮਿਤ ਘਾਇਯੈ ਅਭੁ ਨਿਜੁ ਕਾਰੀ ਪਤੰ ਘਾਇ॥
ਤਿਹ ਪਛੈ ਆਪਨ ਜਗੀ ਢੌਲ ਮ੍ਰਿਦੰਗ ਬਜਾਇ॥ ੧੯ ॥**

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੪)

ਬਾਰਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਰਾਧਕਾ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ। ਰਾਧਕਾ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਕੇ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਮੈਨ ਪ੍ਰਭਾ ਨਾਮ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਹੱਥ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ।

**ਤਾਕੈ ਕਰ ਪਤਿਯਾ ਦਈ ਕਹੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੋ ਜਾਰੀ॥
ਤੁਮਰੇ ਬਿਰਹ ਰਾਧਾ ਬਧੀ ਬੇਗ ਮਿਲੋ ਤਿਹ ਆਇ॥ ੧੧ ॥**

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੫)

ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਰਾਧਕਾ ਨੂੰ ਜਮਨਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਰਾਧਕਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਚਤੁਰ ਸਖੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਰਾਧਕਾ ਤਰਫ ਭੇਜੀ।

**ਤਿੱਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਜਾਕੈ ਸਖੀ ਚਤੁਰਿ ਕਹਤ ਤ੍ਰਿਜ ਆਇ॥
ਸੋ ਹਰਿ ਰਾਧਾ ਪ੍ਰਤਿ ਪਠੀ ਭੇਦ ਸਕਲ ਸਮਝਾਇ॥ ੨੧ ॥**

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੬)

ਕੀਤੇ ਇਕਰਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਧਕਾ ਜਮਨਾ ਕਿਨਾਰੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੇ ਗੋਪੀਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਰੀਤ ਗਾਵਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

**ਨਾਵਤ ਜਹਾਂ ਆਪੁ ਹਰਿ ਠਾਢੇ॥
ਆਧਿਕ ਰਿਦੈ ਮੈਂ ਆਨੰਦ ਬਾਢੇ॥
ਬਰ ਗੁਪਾਲ ਪਾਰ ਬਿਜ ਨਾਰੀ॥**

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

(102) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਗਵਤ ਗੀਤ ਬਜਾਵਤ ਤਰੀ॥ ੨੭॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਗ ੮੨੭)

ਤੇਰੁਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਗੈਨ ਨਾਮ ਦੀ ਆਚਰਨ ਹੀਣ ਐਰਤ ਦਾ ਟਿਬਿਆ ਨਾਮੇ
ਪਹਾੜ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਇਸ ਐਰਤ ਦਾ ਪਤੀ
ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਰਾਮਦਾਸ, ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਪਦੂਆ ਉਹਿ ਟਿਬਿਆ ਬਸੈ ਗੈਨੀ ਹਮਰੇ ਗਾਊ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੭)

ਅਥਵਾ :-

ਰਾਮਦਾਸ ਅਨਤੈ ਰਹਤ ਪਦੂਆ ਕੇ ਸੰਗ ਸੋਇ॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੭)

ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕੈਸੋ ਹੀ ਬੁਧਿਜਨ ਕੌਥੂ ਚਤਰ ਕੈਸਉ ਹੋਇ॥

ਚਰਿਤ ਚਤੁਰਿਯਾ ਕ੍ਰਿਯਨ ਕੇ ਪਾਇ ਸਕਤ ਨਹਿ ਕੋਇ॥ ੮॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੮)

ਚੌਦਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਹਾਪਮਤੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨਾਲ
ਬਾਗ ਵਿਚ ਗਈ ਸੀ, ਉਪਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਿੱਤ੍ਰ ਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੂਜੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨੂੰ ਛਲਣ
ਦੀ ਕਥਾ ਕਹੀ ਹੈ। ਪੁਹਾਪਮਤੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਬਾਗ ਦਾ ਮਾਲੀ ਬਣਾ ਕੇ, ਦੂਜੇ ਮਿੱਤਰ
ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬਾਗ ਦਾ ਮਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਲੀ ਨੂੰ ਧਨ ਦਿਓ।

ਸੁਨਤ ਬਚਨ ਕ੍ਰਿਯ ਕੇ ਤਰੁਨਿ, ਬਹੁ ਧਨ ਦਿਇ ਤਿਹ ਸਾਥ॥

ਮਾਲੀ ਕਰਿ ਕਾਢਯੋ ਹਿਤੂ, ਤਿਹ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੇ ਸਾਥ॥ ੮॥

ਪੁਹਾਪਮਤੀ ਇਹ ਛਲ ਭਏ ਮਿੜਹਿ ਦਿਯੋ ਟਗਾਇ॥

ਮਾਲੀ ਕਰਿ ਕਾਢਯੋ ਤਿਸੈ ਕੁਪ ਨਗਰ ਕੇ ਰਾਇ॥ ੯॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੮)

ਪੰਦਰਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਭਾਨਮਤੀ ਨਾਮ ਦੀ ਮੰਦ
ਕਰਮੀ ਬਦ-ਚਲਣ ਐਰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਭਾਨੂ ਨਾਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਜੋ ਛੋਟੀ
ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਭਾਨਮਤੀ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਪਰਾਏ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ
ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਪਰਾਏ ਸੰਗ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਬੱਚਾ ਹੋਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋ ਆਈ। ਲੋਕ ਚਰਚਾ ਤੋਂ
ਬਚਣ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡਿਆ। ਘਰ ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੇ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੈਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ
ਨਹੀਂ ਮਰਨਾ। ਭਾਨੂ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਭਾਨੂ ਪੁੱਤਰ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ
ਤੈਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸੜ ਕੇ ਸਤੀ ਹੋ ਜਾ। ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ
ਘਰਵਾਲੇ ਨੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਤੀ ਹੋ ਜਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ
ਸੜ ਮਰਾਂਗੀ।

Dasam
(52)

ਭਾਨ ਕਰੈ ਕਰਤੇ ਬਡੋ ਸੁਧਨ ਦਿਯੋ ਪਤਿ ਆਇ॥

ਤਾਤੇ ਹੈ ਹਰਿ ਰਾਇ ਕੇ ਜਰਤ ਕੀਰਤਿ ਪੁਰ ਜਾਇ॥ ੮॥

ਰਾਮਦਾਸ ਪੁਰ ਛਾਂਡੀ ਕੀਰਤਿ ਪੁਰ ਆਇਕੈ॥

ਹੋ ਇਕ ਪਗ ਠਾਢੇ ਜਨੀ ਮ੍ਰਦੰਗ ਬਜਾਇਕੈ॥ ੯॥

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਅੰਗ ੮੨੯)

ਸੋਲੁਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਛਜੀਆ ਨਾਮ ਦੀ ਵੇਸ਼ਵਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਧੀਆ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਵੀ
ਕਈ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵਸ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਪਰ ਰਾਜਾ
ਇਸ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਰਾਜਾ ਬਚ ਕੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤ :-

ਰੀਤ ਨ ਜਾਨਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀ ਪੈਸਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਤ॥

ਬਿਛੂ ਬਿਸਿਅਰ ਬੇਸਯਾ ਕਰੈ ਕਵਨ ਕੇ ਮੀਤ॥ ੯੩॥

ਸਤਾਰਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਬਿਤਨਮਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਇਕ ਕਾਜੀ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਚਲਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛਲਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤ :-

ਨਾਨ ਖਨ ਅਰੁ ਦਾਨ ਹਿਤ ਜਿਨਿ ਦਿਖ ਜਨਿ ਹੈ ਰਾਜ॥

ਦੁਜਨ ਦਲਣ ਦੀਨੈ ਧਰਨ ਦੁਸਟਨ ਦੀਹੇ ਕਾਜ॥

੧੯ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਛਿਲਾਛਦ੍ਰ ਕੁਮਾਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਚਲਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਕੇ ਆਪਣੇ
ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਛਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਵੱਸ ਹੋ ਕੇ ਕੁਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ।

ਮੁਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਇ, ਟਕਾ ਕੈ ਲੇਵਈ॥

ਬਿਨ ਦੀਨੈ ਧਨ ਸਰੈ, ਤ-ਕੋ ਧਨ ਦੇਵਈ॥

ਧਨੀ ਤਯਾਗ ਨਿਰਧਨ ਕੇ, ਕੋ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਵਈ॥

ਹੋ ਰਾਵ ਤਯਾਗ ਕਰੈ, ਰੰਕ ਕਵਨ ਚਿਤ ਲਯਾਵਈ॥ ੧॥

੧੯ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਨਾਦਰਾ ਬਾਨੋ ਨਾਮ ਦੀ
ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਦਾ ਆਚਰਨ ਗਿਰਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ

ਗਰਕ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਇਸ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਐਰਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :-

ਪਿਯ ਕੌ ਪ੍ਰਿਥਮ ਜਵਾਇ, ਆਪ ਪੁਨਿ ਖਾਇਯੈ॥
ਪਿਯ ਪੂਛੇ ਬਿਨ ਨੈਕ ਨ ਲਘੁ ਕਹ ਜਾਇਯੈ॥
ਜੋ ਪਿਯ ਆਇਸੁ ਦੇਇ ਸੁ ਸਿਰ ਪਰ ਲੀਜਿਯੈ॥
ਬਿਨ ਤਾਂਕੇ ਕਛੁ ਕਹੇ ਨ ਕਾਰਜ ਕੀਜਿਯੈ॥ ੯॥

੨੦ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਲਾਲਮਤੀ ਨਾਮ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ।

ਤੁਪ ਲਖਯੋ ਚਿਤ ਮੈ ਫਸਯੋ, ਆਨੰ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕੇ ਹੇਤ॥
ਅਧਿਕ ਚਿਤ ਭੀਤਰ ਡਰਯੋ, ਸੁਸ ਨ ਉਚੈ ਲੇਤ॥ ੧੧॥

ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ੨੧-੨੨ ਤੇ ੨੩ ਅੰਦਰ ਇਕ ਮਹਾਬਲੀ ਰਾਜੇ ਤੇ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਜਿਸਦੇ ਨਾਮ ਨੂਪ ਕੌਰ ਤੇ ਰੂਪ ਕੌਰ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੈ। ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਨੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵੱਸ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਮਹਾਬਲੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਐਸਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਤੁਮ ਕੁਪਿ ਹਮ ਪਰਿ ਚਰਿਤ ਬਨਯੋ॥
ਹਮਹੁੰ ਤੁਮ ਕਹ ਚਰਿਤ ਦਿਖਾਯੋ॥ ੧੦॥

੨੧ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਬਚਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

ਧਰਮ ਕਰੇ ਸੁਭ ਜਨਮ ਧਰਮ ਤੇ ਤੁਪਹਿ ਪੈਯੈ॥
ਧਰਮ ਕੇ ਧਨ ਧਾਮ ਧਰਮ ਤੇ ਰਾਜ ਸੁਰੈਯੈ॥
ਕਹਯੋ ਤੁਹਾਰੈ ਮਾਨਿ ਧਰਮ ਕੈਸੇ ਕੌ ਛੋਰੋ॥
ਮਹਾਂ ਨਰਕ ਕੇ ਬੀਚ ਦੇਹ ਅਪਨੀ ਕਜੋਂ ਬੋਰੋ॥ ੧੬॥
ਸੁਧਿ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਏ ਹਮਾਰੇ॥
ਪੂਤ ਇਹੈ ਪ੍ਰਨ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਬ ਲਗ ਘਟ ਬਾਰੇ॥
ਨਿਜ ਨਾਗੀ ਕੇ ਸਾਥ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੈਯਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੁੰ ਨ ਜੈਯਹੁ॥ ੫੧॥
ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੇ ਭਜੇ ਸਹਸ ਬਾਸਵ ਭਗ ਪਾਏ॥
ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੇ ਭਜੇ ਚੰਦ੍ਰ ਕਾਲੰਕ ਲਗਾਏ॥
ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੇ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਸ ਸੀਸ ਗਵਾਯੈ॥

Dasam
(53)

ਹੋ ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੇ ਹੇਤ ਕਟਕ ਕਵਰਨ ਕੌ ਘਾਯੈ॥ ੫੨॥
ਪਰ ਨਾਗੀ ਸੌ ਨੇਹੁ ਛੁਗੀ ਪੈਨੀ ਰਹਿ ਜਾਨਹੁ॥
ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੇ ਭਜੇ ਕਾਲ ਬਯਾਪਯੋ ਤਨ ਮਾਨਹੁ॥
ਅਧਿਕ ਹਰੀਛੀ ਜਾਨਿ ਭੋਗ ਪਰ ਤ੍ਰਿਯ ਜੋ ਕਰਹੀ॥
ਹੋ ਅੰਤ ਸੁਨ ਕੀ ਮ੍ਰਿਤ ਹਾਥ ਲੇਡੀ ਕੇ ਮਰਹੀ॥ ੫੩॥

ਨੋਟ :- ਇਨ੍ਹਾਂ ੨੧-੨੨ ਤੇ ੨੩ ਤਿੰਨਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਅਨੂਪ ਕੌਰ ਤੇ ਮਹਾਬਲੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ “ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼” ਮਹੀਨਾ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੮੯੩ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਲੇਖ “ਕਿੱਸਾ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ” ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਹੀ ‘ਕਿੱਸਾ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ’ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਦਸਮੇਸ਼-ਕਿਤੂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸ੍ਰ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੋਸਾ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੪੯ ਤੋਂ ੧੯੫ ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ” ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਸ੍ਰ. ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਨਾ ੯੩ ਤੋਂ ੧੧੯ ਤੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਲਾਭ ਵਾਸਤੇ ਇਥੇ “ਹੂ-ਬ-ਹੂ” ਧੰਨਵਾਦ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਕਿੱਸਾ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ

(ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਈ.ਸੀ.ਐਸ. ਨੈਸ਼ਨਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਫ ਸਿਖਿਜ਼ਮ)

'ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼' ਦੇ ਛਰਵਰੀ, ੧੯੮੮ ਅੰਕ ਵਿਚ, ਸ੍ਰ. ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ., ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ., ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਇਕ ਲੇਖ 'ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰਾ' ਦੇ ਸਿਰਨਾਵੇਂ ਹੇਠ ਛਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ 'ਮਹਾਂਪੁਰਖ, ਚਾਨਣ ਮੁਨਾਰੇ' ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਵਿਚ ਇਕ ਸਨੁੱਖੀ ਤੇ ਮਾਲਦਾਰ ਮੁਟਿਆਰ ਆਪ 'ਤੇ ਆਸ਼ਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ, ਆਪਣੇ ਹੁਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲ ਦਾ ਜਾਦੂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਆਸ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬੜਾ ਖਤਰਨਾਕ ਤੀਰ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਆਖਦੀ ਹੈ : 'ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਹੋਰ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਸਨ ਤੇ ਜੁਆਨੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਉਸ ਤੋਂ ਜਹਿਰਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਸੇ ਹੀ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਲੁਣਾ ਨੇ ਪੁਰਨ ਭਗਤ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਲੁਣਾ ਦੀ ਰੂਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।...ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਾਂਗੀ ਤੇ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਇਸ....ਗੁਰੂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕੱਲਾ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ 'ਤੇ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਭਲੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਸਮੱਝੋ ਤੇ ਹੱਠ ਨਾ ਕਰੋ। ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਓ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤਪਦੀ ਨੂੰ ਠਾਰੋ।'...ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਘਬਰਾਏ ਨਹੀਂ....। ਬੋਲੇ ਸਾਧੇ...ਕਾਮ, ਕੋਥੁ ਸੰਗਤਿ ਦੁਰਜਨ ਕੀ ਤਾਂ ਤੇ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਗਉ।...ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਉਸ ਦੇ ਜਾਲ 'ਚੋਂ ਅੱਡੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਗਏ।

(ਸਫ਼ਾ ੨੯-੨੭)

ਲੇਖਕ ਡਬਲ ਗੈਜ਼ੈਟ, ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਸਨਾਤਕ ਹੈ, ਤੇ ਇਉਂ ਉਕਤੀ ਯੁਕਤੀ, ਪ੍ਰਤੱਖ, ਪ੍ਰਮਾਣ, ਉਪਮਾ, ਸ਼ਬਦ ਆਦਿ ਦੇ ਭੇਦ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਕਥਾ ਤੇ ਚਰਿੰਤ ਲਖਸ਼ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਜੋ ਸਬੰਧਤ ਸਾਹਿਤ

Dasam
(54)

ਮੈਜ਼ੂਦ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਲੇਖਕ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ, ਇਹ ਲੇਖ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਨਿਜ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਤੇ ਅਨਮਤ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਸਨਦ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ (folklore) ਤੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ (folk literature) ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਵਿਕ ਦਰਜਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ, ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਸੰਵਿਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ?

ਬਸੋਖਤ ਅਕਲ ਜ਼ ਹੈਰਤ ਕਿਹ ਈਨ ਸਿਹ ਬੁਲਅਜ਼ਬੀਸਤ।

ਇਹ ਰੂਪ ਕੌਰ 'ਸੁਨੁੱਖੀ ਤੇ ਮਾਲਦਾਰ ਮੁਟਿਆਰ' ਦੀ ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਉਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿੰਤ੍ਰ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਅਥ ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿੰਤ੍ਰ ਲਿਖਯਤੇ', ਤੋਂ ਇਹ ਅਧਿਆਇ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਉਪਾਖਯਾਨ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ-ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ 'ਵਾਰਤਾ ਵੱਤ੍ਰ' ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਇਨੇ ਹਨ— ਲੋਕਿਕ ਕਹਾਣੀ (secular story), ਇਤਿਹਾਸ, ਵਾਸਤਵਿਕ, ਸੱਚੀ ਮੁੱਢੀ ਵਾਪਰੀ ਹੋਈ ਘਟਨਾ ਸਹਿਤ, ਹਿਤਕਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਥੀ ਹੋਈ ਵਾਰਤਾ, (Fiction) ਆਦਿ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕਥਨੀ ਨੂੰ ਦੋਹੋਂ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂਸੰਹਿਤਾ ਤੇ ਸੁਹਿਦਰ ਸੰਹਿਤਾ। ਵੇਦ ਪ੍ਰਭੂਸੰਹਿਤਾ ਹਨ ਤੇ ਪੁਗਣ ਪੂਰਵਵੱਤ੍ਰ, ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਸੁਹਿਦਰ ਸੰਹਿਤਾ ਹਨ। ਵੇਦ ਉਹ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਸਤਯ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਵੇਦ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਗਿਆ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੁਹਿਦਰ ਸੰਹਿਤਾ ਦਾ ਦਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਤਯ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮਿੱਤਰ, ਦੌਸਤ ਦੀ ਨੇਕ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਵਿਚਾਰਨ ਨਾਲ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਾਡੇ ਪੁਰਾਤਨ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਚਤੁਰਸ੍ਰ ਵਿਦਿਆ (Four Branches of Knowledge) ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ :

੧. ਆਨਵਿਕਸ਼ੀ (Logic, metaphysics)

੨. ਤ੍ਰੈਯ (Three Vedas)

੩. ਵਾਰਤਾ (Secular arts and fiction) ਅਤੇ

੪. ਦੰਡਨੀਤੀ (Politics, Statecraft etc.) ਤੇ ਉਪਾਖਯਾਨ ਵਾਰਤਾ ਹੈ।

ਇਉਂ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ, 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿੰਤ੍ਰ' ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਸ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਲੀ 'ਰੂਪਕੋਅਰ' ਦੀ

ਵਾਰਤਾ ਦਰਜ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ 'ਪਾਖਯਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲਿਖਯਤੇ' ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਰੂਪ ਕੌਰ ਕੀ ਕਥਾ ਇਕ ਮਨੋਕਲਪਤ ਕਹਾਣੀ ਕਿੱਸਾ ਹੈ, ਸੁਹਿਦਰ ਸੰਹਿਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਮਨੋਵਿਲਾਸ ਲਈ ਤੇ ਹਿਤੋਪਦੇਸ਼, ਨਸੀਹਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹੀ ਤੇ ਕਥਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਉਂ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ 'ਤ੍ਰੀਜਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ, ਸਮਾਪਤ ਭਾਗ (Epilogue) ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ :-

ਸੁਣੈ ਗ੍ਰੰਗ ਜੈ ਯਾਹਿ ਸੂ ਰਸਨਾ ਪਾਵਈ॥

ਸਨੈ ਮੜ ਚਿਤ ਲਾਇ ਚਤੁਰਤਾ ਆਵਈ ॥੪੦੪ ॥

(ਤਿੰਨਾ ਚਰਿਤ ੪੦੫)

‘ਪਰਜਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ’ ਅਥਵਾ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਮੀ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਯਾ ਵਾਰਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਵਿਗਾਟ ਰੂਪ (metaphysical reality) ਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪਰਖ ਨੂੰ ਅਭੇਦ ਕਰਕੇ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ :

ਤਹੀ ਖੜਗਪਾਰ ਤਹੀ ਬਾਢਵਾਰੀ ॥ ਤਹੀ ਤੀਰ ਤਰਵਾਰ ਕਾਤੀ ਕਟਾਰੀ ॥...

ਤਹੀ ਬਿਸਨ ਤੁੰ ਬਹਮ ਤੁੰ ਰਦ ਰਾਜੈ॥ ਤਹੀ ਬਿਸ ਮਾਤਾ.....॥

ਤੁਹੀ ਤਰਕ ਹੰਦੇ ਜਗਤ ਮੈਂ ਬਨਾਏ ॥ ਤੁਹੀ ਪੰਥ ਹੈ ਅਵਤਰੀ ਸਿਸਟਿ ਮਾਹਿ ॥

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਤ੍ਰਿਯਾ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਲ ਪਰਖ, ਸਰਬਾਧਾਰ ਪਾਰਬਹਮ, ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ,

ਤਹੀ ਜੋਗ ਮਾਯਾ ਤਹੀ ਜੋਗ ਬਾਨੀ॥

ਸਰਵ ਵਿਸ਼ਵ ਤੇ ਜੀਵ ਵਿਚ ਚੇਤਨਸੱਤਾ ਰੂਪ ਭੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੱਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਆਸਰੇ ਕਵੀ, ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ ਬੱਧਿਵਾਨ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤਾਰਨ ਲੋਕ ਉਧਾਰਨ ਭਮਹਿ ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਨ ਚੰਡੀ ਤਹੀ ਹੈ॥

ਕਾਰਨ ਈਸ ਕਲਾ ਕਮਲਾ ਹਰਿ ਅਦੁ ਸਤਾ ਜਹ ਦੇਖੋ ਉਹੀ ਹੈ॥

ਤਾਮਰਾ ਮਮਰਾ ਨਮਰਾ ਕਵਿਤਾ ਕਵਿਤਾ ਕੇ ਮਨ ਮੌਖਿਕ ਗਈ ਹੈ॥

(ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ ਉਭਤਿ ਬਿਲਾਸ, ਪੰਜਾਬ, ੨੪)

ਇਹੋ ਅਨਾਦੀ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਸਤਯ ਸ਼ਕਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਦਿੱਬ ਤੇ ਸਨਾਤਨ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਉਪਾਖਯਾਨ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ 'ਦੈਤ ਸੰਘਾਰਨ ਚੰਡ' ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਤਰ ਆਤਮੇ ਪ੍ਰੇਖ ਇਸਥਿਤ ਉਹ ਈਸ਼ਵਰੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਗਾ ਜੀਵ ਬਦੀ ਤੇ ਅਧਰਮ ਉੱਤੇ ਛਤਹਿ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਮਨ ਤੈ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲ੍ਹ ਪਛਾਣ੍॥

(ਪੰਨਾ ੪੪੧)

ਗਰਵਾਕ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਭੀ ਇਹੋ ਹੈ।

ਇਉਂ ਆਰੰਭ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਉਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਲੱਗ-ਭੁਗ ਅਰਧ ਭਾਗ ਹੈ ਤੇ ਕਥਾ ਇਉਂ ਤਰਦੀ ਹੈ :-

ਪਥਮ ਧਯਾਇ ਸ੍ਰੀ ਭਗਵਤੀ ਬਰਨੈ ਤਿਜਾ ਪੁਸ਼ਗ ॥

ਮੋ ਘਟ ਮੈ ਤੁਮ ਹੈ ਨਦੀ ਉਪਜਹੁ ਬਾਕ ਢੰਗ॥ ੪੯॥

ਇਥੇ ਭੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਲਿਖਣੇ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਸਤਵਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ, ਮਨ ਰੂਪੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਉਪਜੇ ਹੋਏ ਵਾਕ-ਤਰੰਗ ਹਨ। ਹਣ 'ਤਿਜ ਚੰਡਿਤ' ਆਰੰਭ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚਿਤ੍ਰਵਤੀ ਨਗਰੀ ਬਿਖੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨਿਪ ਏਕ ॥.

ਤਾ ਕੈ ਰੂਪ ਅਨੁਪ ਅਤਿ ਜੈ ਬਿਧਿ ਧਰਯੈ ਸਧਾਰਿ॥.

ਏਕ ਅਪਸਰਾ ਇੰਦ੍ਰ ਕੇ ਜਾਤ ਸਿੰਗਾਰ ਬਨਾਈ ॥.

ਨਿਰਖ **ਗਈ** **ਅਟਕਾਤਿ** **ਭਈ.. ॥**

ਬਰੀ ਰਾਇ ਸੁਖ ਪਾਇ ਮਨ ਢੂੰਦਭਿ ਢੌਲ ਬਜਾਇ ॥ ੫ ॥

ਬਹੁਤ ਬਰਸ ਸੰਗ ਅਪਸਰਾ ਭੂਪਤਿ ਮਾਨੇ ਭੈਗ ॥

ਚਿਤ੍ਰਵਤੀ ਨਗਰ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ ਅਨੂਪਮ ਸੁੰਦਰ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਕ ਅਪਸਰਾ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਈ ਵਰੇ ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਬਣ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਰਹੀ। ਇਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਭੀ ਜਨਮਿਆ ਇਸ ਸੰਜੋਗ ਵਿਚੋਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਅਪਸਰਾ ਆਪਣੇ ਮਨੁੱਸ਼ ਪ੍ਰੇਮੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਘਰ, ਇੰਦ ਲੋਕ ਚਲੀ ਗਈ।

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ 'ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਤ' ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਤੇ ਰਿਗ ਵੇਦ (੧੦.੧੫) ਵਿਚ ਉਰਵਸ਼ੀ ਤੇ ਪੁਰੂਰਵਾ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਿਗ ਵੇਦ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਵਾਕਯੋਵਾਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਪੁਰੂਰਵਾ, ਉਰਵਸ਼ੀ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਵਿਚ ਅਤੀ ਬਿਖ਼ਬਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਤਮਘਾਤ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਰਵਸ਼ੀ ਸਰਲੋਕ ਤੋਂ ਮਿਤੁਲੋਕ ਵਿਚ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪੁਰੂਰਵਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ :

ਪੁਰਵਾ, ਮਰਨ ਨਿਸਚਾ ਤਿਆਗ ਦਿਓ, ਆਤਮਘਾਤ ਨ ਕਰੋ,

ਨਿਰਦੀ ਬਨ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਮਤ ਕਰੋ।
ਤ੍ਰਿਯਾ ਦੀ ਮੰਦ੍ਰਤਾ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਅਸਥਿਰ ਹੈ,
ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਬਿੱਜੂ, ਮੁਰਦਾਖੇਰ ਦਾ ਹੈ।

(ਗਿਚ, ੧੫)

ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨ ਤੇ ਜਾਇਜ਼ਾ ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੀ ਆਤਮਕ ਕੂਤ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਸਥਾਨ, ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਘਟੀਆ ਦਰਜੇ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਸਹੰਸ਼ਾਖਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਸਥਿਤੀ (Doctrine and practice) ਦਾ ਮੂਲ ਗਰਭ ਇਹੋ ਵਾਕਯੋਵਾਕ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇਵ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬਚਨ ਕੀਤਾ :

ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤੁ ਜੀਮਹਿ ਰਾਜਾਨ॥

(ਵਾਰ ਆਸਾ ਮ: ੧)

ਤਾਂ ਸੰਕੇਤ ਇਸ ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿਚੋਂ ਉਗਮੀ ਤੇ ਪਿਛਲੇਰੀਆਂ ਕਈ ਸਹੰਸ਼ਾਖਦੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੱਪਕ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਨਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ, ਜੋ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨਾ ਕੇਵਲ ਹਿੰਦੂ ਸਮਾਜ, ਸਰੋਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸਾਮੀ ਸਮਾਜਾਂ, ਈਸਾਈ, ਮੁਸਾਈ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਭੀ ਬੁਨਿਆਦ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬਣੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਪਰਿਣਾਮ ਦੀ ਸੋਝੀ ਕਿਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪਈ ਹੈ।

ਚਿੜ੍ਹ ਸਿੰਘ, ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਵਿਚ ਪੁਰੂਰਵਾ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਪੁਣੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਸਰਾ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣ ਉਤੇ

ਤਿਹ ਬਿਨੁ ਭੂਪਤਿ ਦੁਖਿਤ ਹੈ ਮੰਦ੍ਰੀ ਲਏ ਬੁਲਾਇ॥
ਚਿੜ੍ਹ ਰਿੱਤ੍ਰ ਤਾ ਕੋ ਤੁਰਿਤ ਦੇਸਨ ਦਯੋ ਪਠਾਇ॥ ੮॥

ਉਸ ਅਪੱਸਰਾ ਦੀ ਮੁਰਤ ਬਣਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਜਸੂਸ ਬਾਹਰ ਅੰਦਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰ ਤ੍ਰੀਮਤ ਲੱਭੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਸੂਸਾਂ ਨੇ :

ਖੋਜਤ ਓਡਾ ਨਾਥ ਕੇ ਲਹੀ ਕੰਨਿਆ ਏਕ॥
ਗੁਪ ਸਕਲ ਸਮ ਅਪਸਰਾ ਤਾਂ ਤੇ ਗੁਨਨ ਬਿਸੇਖ॥ ੯॥

ਉੜੀਸਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਧੀ ਜਾ ਲੱਭੀ, ਜੋ ਕਿ ਸੁੰਦਰ ਤਾਂ ਅਪਸਰਾ ਵਰਗੀ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਅਪੱਸਰਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆ, ਕਲਾ ਆਦਿ

ਵਿਚ ਅਪੱਸਰਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧੇਰੇ ਪ੍ਰਬੀਨ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਤਾਂ ਇਸ 'ਓਡਫਨਾਥ' ਕੰਨਿਆ ਦਾ ਭੀ ਇਸ ਅਪੱਸਰਾ ਅਥਵਾ ਉਰਵਸ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਕੋਈ ਵੱਧੇਰੇ ਪ੍ਰੱਪਕ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬੈਰ ! ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਥਾ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉੜੀਸਾ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ ਨੂੰ ਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੋਹ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਯੁਵਰਾਜ, ਹਨਿਵਤਿ ਸਿੰਘ, ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਸ਼ਾਹ ਯਾ ਛੌਜਾਂ ਦਾ ਕਮਾਨ ਅਛਸਰ ਸੀ। ਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਆਪ ਰਣ ਤੱਤੇ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲੜਿਆ :—

ਹਨਿਵਤਿ ਸਿੰਘ ਆਗੇ ਕਿਥੋ ਅਮਿਤ ਸੈਨ ਦੇ ਸਾਬ॥

ਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਪਾਛੈ ਰਹਯੈ ਗਰੈ ਬਰਛਿਆ ਹਾਬ॥ ੧੪॥

ਫੇਰ —

ਮਾਰਿ ਓਡਾ ਰਾਇ ਕੋ ਲਈ ਸੁਤਾ ਤਿਹ ਜੀਤ॥

ਬਰੀ ਰਾਇ ਸੁਖ ਪਾਇ ਮਨ ਮਾਨ ਸਾਸਕ੍ਰ ਕੀ ਰੀਤ॥ ੧੭॥

ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਪਰਾਈ ਧੀ ਖੋਹ ਕੇ ਵਿਆਹ ਲੈਣੀ, 'ਸੁਖ ਪਾਇ ਮਨ' ਇਹ 'ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੀ ਰੀਤਿ' ਹੈ। ਮਨੂ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵਿਚ ਅਸ਼ਟ ਵਿਵਾਹ ਵਿਧਾਨ ਹਨ।

੧. ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਵਾਹ : ਵਰ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕੰਨਿਆ ਦੇਣੀ

੨. ਦੇਵ ਵਿਵਾਹ : ਯੱਗ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੰਨਿਆ ਦੇਣੀ

੩. ਆਰਸ਼ : ਵਰ ਤੋਂ ਬੈਲ ਆਦਿ ਕੀਮਤ ਲੈ ਕੇ ਕੰਨਿਆ ਦੇਣੀ

ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—

'ਧੀ ਭੈਣ ਕਾ ਪੈਸਾ ਲੇਈ। ਪਾਤਤ ਸਿੱਖ ਹੋਤ ਹੈ ਸੇਈ।'

੪. ਪ੍ਰਾਜਾਪਤਯ : ਕੁੜੀ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਰਜਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕੱਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਯੋਗ (Love Marriage) ਆਖੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ ਅਦਾਲਤੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੈ।

੫. ਗਾਂਧਰਵ ਵਿਵਾਹ : ਜਿੱਥੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮਨ ਕੀਤਾ, ਸੰਯੋਗ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਗਤ-ਵਿਵਾਹ (Companionate marriage) ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਰਟੰਡ ਰਸਲ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੬. ਆਸੁਰ : ਧੀ ਲੈਣੀ ਤੇ ਦੇਣੀ (ਵੱਟਾ), ਜਿਸ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ।

੭. ਰਾਕਸ਼ਸ ਵਿਵਾਹ : ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕੰਨਿਆ ਵਰ ਲੈਣੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੇ

(111) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੈਣ

ਪਾੜ੍ਹ ਚਿੱਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਿਦੇਸ਼ੀ ਤੁਰਕ ਜਰਵਾਣੇ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ ਵਰਜਿਆ ਸੀ, ਕਿ 'ਤੁਰਕਾਂ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਦੀ ਰੀਸ ਨਾ ਕਰਨ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਿੰਘ-ਆਦਰਸ਼ ਉਚੇਰੇ ਹਨ :-

ਹਮ ਲੇ ਜਾਨੋ ਪੰਥ ਉਚੇਰੇ। ਨਹੀਂ ਅਧੋਗਤਿ ਬਿਖੈ ਪੁਚਾਵੈ।

(ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਰੁਤ ਈ, ਅੰਸ਼ 20)

- c. ਪੈਸ਼ਾਚ ਵਿਵਾਹ : ਰੋਂਦੀ ਕੁਰਲਾਂਦੀ ਕੰਨਿਆ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣੀ, ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਰੁਕਮਣੀ ਨੂੰ ਦੇਵ ਪੂਜਾ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਖੋਹ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ੧੯੮੭ ਦੀ ਦੇਸ਼-ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੱਚੀਆਂ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਅੱਠੇ ਤਰੀਕੇ ਕੰਨਿਆ ਵਰਨ ਦੇ 'ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਕੀ ਰੀਤਿ' ਹੈ, ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੜੀਸ਼ਾ ਦੀ ਰਾਜਕੁਮਾਰੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤ ਹੋ ਕੇ, 'ਸੁਖ ਪਾਇ ਮਨ' ਵਿਆਹ ਲਿਆ। ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ, ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਆਹੁਤਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਾਂ ਬਣ ਗਈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਵਿਚ ਭੀ ਪੁੱਕ ਹੋ ਗਈ :

ਹਨਿਵਤਿ ਸਿੰਘਹਿ ਸੈ ਰਹੈ ਚਿਤਵਤ ਆਠੋ ਜਾਮ॥੧੮॥

ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਆਪਣੇ ਮਤ੍ਰੇਏ ਪੁੱਤ੍ਰ ਹਨਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਾਈ ਰੱਖੋ। ਗੱਲ ਕੀ, ਚਿਤੁਮਤੀ ਰਾਜ ਕਮਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਈ।

ਚੌਰਿ ਚਤੁਰਿ ਚਿਤ ਲਯੋ ਕਹੋ ਕਸ ਕੀਜੀਐ॥
 ਸਾਹਮਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦਿਲ ਕੋ ਜੋ ਚੁਗਾਏ ਕੋਈ॥
 ਅਸੀ ਚੋਰੀ ਕਾ ਪਤਾ ਖਾਕ ਲਗਾਏ ਕੋਈ॥
 ਅਤਿ ਸਰੂਪ ਸੁੰਦਰ ਸਰਸ ਮਨੋ ਮੈਨ ਕੇ ਐਨ॥
 ਮੋ ਮਨ ਕੋ ਮੋਹਰ ਸਦਾ ਮਿਤ ਤਿਹਾਰੇ ਨੈਨ॥ ੩੪॥

ਗਜ਼ਕੁਮਾਰ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨੈਣ ਸੁੰਦਰ, ਰਸੀਲੇ, ਮਾਨੋ ਮੈਨਿਕਾ ਅਪੱਸਗ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਮੌਮਨਾਂ ਨੂੰ (ਯਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ) ਸਦਾ ਮੌਹਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਵਿ ਮਈ ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਬਚਨ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਜ਼ ਕੁਮਾਰ ਮਤ੍ਰੇਏ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਾਲ ਕੀਤੇ, ਪਰ :

ਵਾ ਕੀ ਕਹੀ ਨ ਨਿਪਸੁਤ ਮਾਨੀ ॥
ਚਿਤਮਤੀ ਤਬ ਭਈ ਖਿਸਾਨੀ ॥

ਬੱਸ, ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਮ ਪਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਚਿਤਮਤੀ ਨੇ ਜਾਤਾ,

ਕਿ ਮੇਰੀ ਜੁਆਨੀ ਤੇ ਹੁਸਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ :

ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਪੈ ਜਾਇ ਪੁਕਾਰੇ॥
 ਬਡੈ ਦੁਸ਼ਟ ਇਹ ਪੁੜ੍ਹ ਭੁਹਾਰੇ॥ ੨੮ ॥
 ਫਾਰੀ ਚੀਰ ਕਰ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਨਖ ਘਾਇ ਲਗਾਇ॥
 ਗਜਾ ਕੌ ਗੋਬਿਤ ਕਿਸੈ ਤਨ ਕੇ ਚਿਹਨ ਦਿਖਾਇ॥ ੨੯ ॥

ਆਪਣੇ ਬਸਤਰ ਆਪ ਹੀ ਫਾੜ ਲਏ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਨਹੁੰਅਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ
ਘਾਉ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਜਾ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੇਰਾ ਪੱਤਰ ਬੜਾ ਦਸ਼ਟ ਹੈ।

ਬਚਨ ਸੁਨਤ ਕੌਪਿਤ ਨਿੰਪ ਭਯੋ॥ ਮਾਰਨ ਹੇਤ ਸੁਤਹਿ ਲੈ ਗਯੋ॥
ਮੰਤ੍ਰਿਨ ਆਨਿ ਰਾਵ ਸਮਝਾਯੋ॥ ਤਿਆ ਚਰਿਤ ਨ ਕਿਨਹੀ ਪਾਯੋ॥ ੩੦ ॥

ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਹੇ ਰਾਜਨ ! ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਚਰਿੱਤ੍ਰ ਬੜਾ ਛੂੰਘਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਝੱਟਪੱਟ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਈਦਾ।

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਚਰਿਤ ਪਖਜਾਨੇ ਕ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤੇ
ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੁਪ ਸੰਬਾਦੇ ਦਿਤਿਆ ਚਰਿਤ ਸਮਾਪਤਮ-ਸਤਸਭਮਸਤ।

ਇਹ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਨਾਮੀ ਭਾਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਧਿਆਇ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜੋ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ 'ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੂਪ ਸੰਬਾਦੇ' ਰਾਜਾ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਜੀਰ ਦੀ ਆਪੋ ਵਿਚ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਾਸਤਵਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਥੇ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਥਨ ਯੋਗ ਹਨ : ਮਾਤਾ ਪੁੱਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ ਵਿਚ ਪਹਾੜਾਂ ਵਾਂਗ ਪੁਰਾਤਨ ਹੈ। ਯੂਨਾਨੀਆਂ ਦੀ ਉਡੀਪਸ (Oedipus) ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਸਾਰੰਸ਼ (Motif) ਇਹ ਵਿਭਚਾਰ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਮਹਾਂਵਿਗਾਅਨੀ 'ਫਰਾਇਡ' (Freud) ਨੇ ਉਡੀਪਸ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗ (oedipus complex) ਦੀ ਉਲੇਖਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਸਾਰੰਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਤੌਂ ਵੱਧ ਥਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਉ (Sophisticated) ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੇ ਲੋਕਵਾਰਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਮਨੋਬਿਤੀ ਸਾਰੰਸ਼ ਮਤ੍ਰੇਈ ਮਾਂ ਦੀ ਯੁਵਕ ਪੁੱਤ੍ਰ ਨਾਲ ਵਿਭਚਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ, ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ। ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕਹਾਣੀ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਜੋ ਕਿ ੪੦੦ ਕੁ ਹਨ, ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਾ ਮਨੋਬਿਤੀ ਸਾਰੰਸ਼ ਇਹ ਉਡੀਪਸ ਮਾਨਸਕ ਰੋਗ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਮਨਾਲੋਚਨਾ

(psychoanalysis) ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਉਲੇਖਣ ਤੇ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਚਿਤ੍ਰਮਤੀ ਤੇ ਹਨਿਵੰਤਿ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਬਾਕੀ 800 ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਗੋਜ਼ਯ ਰਹੱਸਯ ਬੜਾ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਜ, ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਅਵਿਲੰਭ ਬਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਹੋਰ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਟੁੰਗਣ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਟੀ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਾਹਿਤ-ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ। ਪੰਡਤ ਗੁਣਾਡਯ ਦੀ ਰਚਿਤ 'ਬ੍ਰਹਮਕਥਾ' ਜੋ ਕਿ ਅਲੋਪ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਡਾ: ਕੀਥ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਮਹਾਨਤਾ ਰਾਮਾਇਣ ਤੇ ਮਹਾਂਬਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ, (See A History of Sanskrit Literature, by Dr. Keith. p. 266) ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਸੱਤ ਲੱਖ ਲੋਕ-ਸ਼ਲੋਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਭੋਰ ਚੌਰ ਕਸ਼ਮੇਂਦ੍ਰ ਦੀ 'ਬ੍ਰਹਮਕਥਾਮੰਜਰੀ' (1063-66 A.D.) ਤੇ ਸੌਮ ਦੇਵ ਦੀ 'ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ-ਸਾਗਰ' (1081 A.D.) ਹਨ, ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਬਣਤਰ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕਹਾਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰਕੇ, ਬਾਕੀ ਅਨੇਕ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਸ ਵਿਚ ਪਾਈ ਗਏ। 'ਕਥਾ ਸਾਹਿਤ-ਸਾਗਰ' ਦੀ 'ਵੈਤਾਲਪੰਚਵਿਸਤੀ' ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ 'ਪੰਚਤੰਤ੍ਰ' ਵਿਚ ਇਹੋ ਪ੍ਰਾਪਟੀ, ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਵਿਲੋਕਤੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਟੁੰਗ ਦੇਣ ਦੀ, ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਅਰਬੀ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਾਂਗਵੀ ਲੈ ਕੇ 'ਅਲਫ ਲੈਲਾ' ਆਦਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਫੈਲੀ। ਪਰ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਾਲਾ ਉਪਰੋਕਤ ਮਨੋਬ੍ਰਤੀ ਗੋਜ਼ਯ ਰਹੱਸ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਯੋਗ ਇਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਮਾਤਾ-ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਿਭਚਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਨੇਕਾਂ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ, ਸਮਾਂ ਸਥਾਨ ਬਦਲ ਕੇ, ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਉੜੀਆ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲ ਵਿਚ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸੇ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਕਸ਼ ਹੈ :-

ਅਲਫ ਆਖ ਸਾਖੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਅੰਦਰ, ਪੂਰਨ ਪੁੱਤ ਸਲਵਾਨ ਦੇ ਜਾਇਆ ਏ।

(ਸੀਹਰਵੀ ਕਾਦਰਯਾਰ)

ਇਹ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਤੀਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ, ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਨਾ ਸਮਝਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ, ਅਨੇਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸ੍ਰਦਾਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭੀ ਇਹ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਭੁਲੇਖਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਵਿਚ ਬਿਆਨੀ ਹੋਈ 'ਤੁਪ ਕੋਇਰ' ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੀ ਸ਼੍ਰੀ-ਜੀਵਨੀ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਇਹ

Dasam
(58)

ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ, ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ, ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਚੀਰ ਫਾੜ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਚੱਸਾਂਗੇ।

ਕਹਾਣੀ ਇਉਂ ਚੱਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਿਤ੍ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੰਤ੍ਰੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀਹ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸੁਣਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤਾਂ :—

ਗੀਤ ਰਾਇ ਐਸੇ ਕਹਿਯੋ ਬਚਨ ਮੰਤ੍ਰਿਯਨ ਸੰਗ॥

ਪੁਰਖ ਤ੍ਰਿਯਨ ਚਤੁਰਨ ਚਰਿਤ ਮੋ ਸੋ ਕਹਹੁ ਪ੍ਰਸੰਗ॥ ੨॥

ਗਜਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਐਸੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡਿਆ ਹੋਵੇ।

ਤਦ ਮੰਤ੍ਰੀ ੨੧ਵੀਂ ਤੇ ੨੨ਵੀਂ ਕਹਾਣੀ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਸੁਣਾ ਕੇ, ਉਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅੰਤ ੨੩ਵੀਂ ਕਹਾਣੀ 'ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਪੁਰਖ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮਾਤ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ੨੩ਵੀਂ ਕਹਾਣੀ, 'ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਯਾਨੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਭੂਪ ਸੰਬਾਦੇ...'

ਇਹ ੨੧ਵੀਂ, ੨੨ਵੀਂ ਤੇ ੨੩ਵੀਂ ਕਹਾਣੀ ਹੀ 'ਤੁਪ ਕੋਇਰ' ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼਼ਰਧਾ ਪੂਰਤ ਪਰ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਦੇ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰਾਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਿੱਖ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ, ਕਰਤਾ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੀ, ਸ਼੍ਰੀ-ਜੀਵਨੀ ਇਤਿਹਾਸ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਕਰਤਾ ਜੋ ਮੁੜ ਮੁੜ 'ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਖਯਾਨੇ' 'ਭੂਪ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੰਬਾਦੇ' ਦਾ ਹੋਕਾ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਾਤ੍ਰ ਮੰਨੀਏ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਮੰਨਣ ਕਰਕੇ ਉਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੋਈ ਉਤੇਜਨ-ਜਨਕ (inspiring) ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰੂ ਮਹਾਗਾਜ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਜੀਵਨ-ਚਰਿਤ੍ਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ, ਕਿਉਂ ਕਈ ਸਿੱਖ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਵਾਸਤਵਿਕ ਇਤਿਹਾਸ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰੈਹੈਸਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਭੀ ਇਸੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ?

ਇਸ ਦੇ ਦੋਹੰ ਕਾਰਨਾਂ ਬਾਬਤ ਪਿੱਛੇ ਕਹਿ ਆਏ ਹਾਂ :-

(੧) ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਲੋਕਿਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰਵਾਕ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਹੈ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਿਕ ਗ੍ਰੰਥ (secular writing) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ

ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੌਰ ਦਾ (115)

(116) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੈਣ

ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਕਥਾ ਵਸਤੂ ਅਸਾਡੇ ਚੋਸ਼ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤ, ਲੋਕ-ਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਾਹਿਤ ਵਿਚੋਂ ਮਾਂਗਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(੨) ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਸੈਲੀ (literary form) ਭੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚੀਨ ਤੇ ਮਾਂਗਵੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਲੀ ਭਾਂਤੀ ਵਾਕਫੀ ਪਰਿਚੈ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ' ਰਚਨਾ, ਅਵੱਸ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਯਾ ਗੁਰਵਾਕ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਿਕ ਸਾਹਿਤ (secular fiction) ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਹੋਰ ਤੀਜੇ ਕਾਰਨ ਨੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਸਬੰਧ ਭੀ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ-ਭੇਦਾਂ (literary technique) ਨਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੱਪਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸਾਹਿਤ ਲਿਖਾਰੀ ਦਾ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਰੰਗ ਭਰਨ ਦਾ ਗੁਣ। ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੋਮਲ ਹੁਨਰਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਮਲ ਰਚਨਾ (artisttic creation) ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਰੂਪ ਵਿਦਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕ ਨੂੰ ਸਰਵਤ੍ਰ ਸਤਯ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਵੇ। ਮਨੋਕਲਪਤ ਵਾਸਤਵ-ਨਿਰਾਧਾਰ ਰਚਨਾ ਇਉਂ ਦਿਸ ਆਵੇ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੁਤਾਹ ਸਤਯ ਹੈ, ਐਵੇਂ ਕਬਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਮਾਧਾਰਾ ਦਿਸ਼ਾ ਰੂਪ ਨਹੀਂ। ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਲਾਕਾਰ ਇਹ ਇੰਦ੍ਰਜਾਲ ਰਚਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀ ਕਲਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਮਯਾਬ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ, ਜਨਮ ਤੋਂ ਸਰਵਸਿਧੀ ਦੇ ਧਾਰਣੀ, ਮੁਕੰਦ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਪੱਥ-ਦਰਸ਼ਕ-ਜਾਂਨੀ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪੈਰੰਬਰ ਸਨ, ਉਥੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕਲਾਕਾਰ ਤੇ ਧੁਰੰਧਰ ਵਿਦਵਾਨ ਭੀ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਾਝਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਤੇ ਰੂਪ ਨਿਰਮਿਤ ਕਰਨਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਤਯ ਦਾ ਅਤੁੱਟ ਭੁਲੇਖਾ ਪਵੇ, ਇਹੋ ਉੱਚੀ ਕਲਾ ਦਾ ਆਸ਼ਾ ਹੈ। ਤਾਹੀਉਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 'ਤੁਹੀ ਜੋਗ ਮਾਝਾ ਤੁਹੀ ਬਾਕ ਬਾਨੀ।' ਇਸ ਆਸ਼ਾ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕਲਾਕਾਰ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸਥਾਨਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੰਗ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਆਪਣੇ ਅੰਤਿਮ ਆਸ਼ੇ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਵੇ। ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਕਾਦਰਯਾਰ ਦੀ ਸੀਹਰਫੀ ਦੀ ਤੁਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, 'ਅਲਫ ਆਖ ਸਾਖੀ ਸਿਆਲਕੋਟ ਅੰਦਰ ਪੂਰਨ ਪੁੱਤ ਸਲਵਾਨ ਦੇ ਜਾਇਆ ਏ।' ਇਸ ਵਿਚ 'ਸਿਆਲਕੋਟ' 'ਪੂਰਨ' ਤੇ 'ਸਾਲਵਾਨ' ਸਥਾਨਿਕ, ਵਾਸਤਵਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੰਗ ਕਵੀ ਨੇ ਭਰੇ ਹਨ। 'ਸਿਆਲਕੋਟ' ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਹੈ ਤੇ ਕਾਦਰਯਾਰ ਦੀ 'ਸੀਹਰਫੀ' ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤ-ਪੁੱਤ੍ਰ ਵਿਭਚਾਰ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਪ੍ਰਚੀਨ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਰੂਪਾਂਤ੍ਰ ਨੂੰ ਸਥਾਨਿਕ ਪਿਛੋਕੜ ਕਵੀ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 'ਪੂਰਨ' ਨਾਮ ਵਾਸਤਵਿਕ ਰੰਗ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਤੇ 'ਸਾਲਵਾਨ' ਰਾਜਾ ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ 'ਸਿਆਲਕੋਟ' ਉਸ ਦੀ ਗਜ਼ਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਨਿਵਾਸ

Dasam
(59)

ਅਸਥਾਨ। ਐਵੇਂ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੇਂਦਰ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਪਿਸ਼ੇਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਾਦਰਯਾਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਇਸ ਜਗਤ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰੰਗ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਦਾ ਮਾਝਾ ਜਾਲ ਅਸਲੀ ਹੋ ਭਾਸੇ, ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਕਲਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨਣਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਾਲਵਾਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ੧੮੮੦ ਵਰ੍ਹੇ ਪਹਿਲੋਂ ਸ਼ਾਕਾ ਸੰਮਤ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਗਜ਼ਧਾਨੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾਨ (ਚੱਖਣ) ਸੀ, ਉਹ ਸਿਆਲਕੋਟ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਲੂਣਾ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਇਕ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅਵਿੰਦਿਆ ਦਾ ਸਬੂਤ ਭੀ।

'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੀ ੨੧ਵੀਂ, ੨੨ਵੀਂ ਤੇ ੨੩ਵੀਂ ਸਾਖੀ ਵਿਚ, ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਥਾਨਿਕ ਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਰੰਗ, ਹੁਨਰ-ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਆਸੇ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਅਣਜਾਣ ਆਦਮੀ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਕੇ ਇਉਂ ਅਨੁਮਾਨਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਕਰਤਾ, ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਬਿਆਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨੇ ਇਸ ਬੱਜਰ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰੱਪਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾ-ਯੁਕਤ ਸਿੱਖ ਇਉਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਇਹ ਵਾਕ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਸਤਯ ਹਨ।

ਇਹ ਹੈ ਤੀਜਾ ਕਾਰਨ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ ਦਾ, ਕਿ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ, ਇਸ ਦੇ ਕਰਤਾ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਹੈ, ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਵਾਰਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਭੇਦ (Literary Technique) ਨੂੰ ਯਥਾਰਥ ਵਰਨਣ ਸਮਝਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ, ੨੧, ੨੨ ਤੇ ੨੩ ਵਿਚ, ਐਸੀ ਚਤੁਰਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਧਾਰਣ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਖਾ ਜਾਣਾ ਅਚੰਭੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ। ਤਾਂਹੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ, 'ਸਨੈ ਮੂੜ ਚਿੱਤ ਲਾਇ ਚਤੁਰਤਾ ਆਵਈ।' ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੇ ਕਥਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਗੋਹ ਨਾਲ, 'ਚਿੱਤ ਲਾਇ', ਵਿਚਾਰੇ ਤਾਂ ਭੇਦ ਖੁੱਲ੍ਹਣਗੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਤੀਕਸ਼ਣਤਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ।

**ਤੀਰ ਸਤ੍ਤਦ੍ਰਵ ਕੇ ਹੁੱਤੈ ਪੁਰ ਆਨੰਦ ਇਕ ਗਾਉ॥
ਨੇਵੈ ਤੁੰਗ ਕੇ ਢਿਗ ਬਸਤ ਕਾਹਿਲੂਰ ਕੇ ਠਾਉ॥ ੩॥**

ਇਹ, ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਕੰਢੇ ਨੈਣਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਕੋਲ, ਕਾਹਲੂਰ ਰਾਜ ਵਿਚ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਨਾਮੀ ਪਿੰਡ ਉਹੋ ਹੈ, ਜੋ ਭੰਗਾਣੀ ਦੇ ਯੁੱਧ ਉਪ੍ਰਾਂਤ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਣ

ਵਸਾਇਆ ਸੀ।

ਕਾਹਲੂਰ ਮੈ ਬਾਂਧਿਯੋ ਆਨ ਅਨੰਦਪੁਰ ਗਾਂਵ॥

ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀ ਘਟਨਾ, 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦਾ ਕਰਤਾ, ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਸੌਤ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ, ਹਿਤ ਚਿੱਤ ਲਾ ਕੇ ਨਾ ਸੁਣੇਗਾ ? ਬੱਸ ਇਹੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੀ ਕਰਤਾ ਦਾ, ਪਾਠਕਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਕਾਗਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਆਨੰਦਪੁਰ, ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਯਾ ਅਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਏਕ ਤ੍ਰਿਯਾ ਧਨਵੰਤ ਕੀ ਤੈਨ ਨਗਰ ਮੈ ਆਨਿ॥

ਹੋਰਿ ਰਾਇ ਪੀੜਤ ਭਈ ਬਧੀ ਬਿਰਹਾ ਕੇ ਬਾਨ॥ ੫॥

ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਵਹੁਟੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਦਫਤਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਈ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ 'ਰਾਇ' ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਾਰ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਬਿਹੁ ਵਿਚ ਬਿਹਬਲ ਹੋ ਗਈ। ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਲੈ ਆਓ :—

ਨਗਰ ਰਾਇ ਤੁਮਰੋ ਬਸਤ ਤਾਹਿ ਮਿਲਾਵਹੁ ਮੋਹਿ॥

ਉਸ ਤੀਵੰਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਕੌਰ ਸੀ, ਯਾ ਜੋ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਵਰਗੀ ਰੂਪਵਤੀ ਸੀ, ਦੇ ਨੌਕਰ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੰਤ੍ਰ ਸਿੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਤੂੰ ਢੂੰਡ ਵਿਚ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਹੀਏ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਹੀਏ, ਉਥੇ ਚੱਲ। ਜਿਸ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ—

ਤੰਤੁ ਮੰਤੁ ਪਾਖੰਡੁ ਨ ਜਾਣਾ ਰਾਮੁ ਰਿਦੈ ਮਨੁ ਮਾਨੀਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੯੯੯)

ਉਹ ਗੁਰੂ ਇਹ "ਰਾਇ" ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਸਿਦਕਵਾਨ ਸਿੱਖ ਇਉਂ ਵਿਚਾਰਨ। ਪੈਰ, 'ਰਾਇ' ਸਾਹੂ ਦਾ ਭੇਖ ਬਣਾ ਕੇ ਰਾਚੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਮਨ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਜਾਣ, ਵਸਤੂ ਭੂਖਣ ਸਜਾ ਲਏ ਅਤੇ 'ਰਾਇ' ਸਾਹਿਬ ਵਾਸਤੇ :

ਭੁਲ ਪਨ ਅਤੁ ਕੈਫ ਮੰਗਾਯੋ॥..ਆਗੇ ਟਰਿ ਤਾ ਕੋ ਤਿਨ ਲੀਨਾ॥

ਪਾਨ ਬਾਬਤ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰਹਿਤਨਾਮਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ, "ਸਿੱਖ ਹੋਇ ਕਰ ਪਾਨ ਖਾਇ ਸੋ ਭੀ ਤਨਖਾਹੀਆ", ਪਰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਨੇ ਅਗਾਂਹ ਵੱਧ ਕੇ

Dasam
(60)

'ਆਗੇ ਟਰਿ' ਪਾਨ ਤੇ ਅਛੀਮ ਮਿਲੀ ਸ਼ਰਾਬ ਫੜ ਕੇ ਛੱਕ ਲਈ।

ਕੈਫ ਛਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਪਾਨ ਦਾ ਬੀਜਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੰਚ ਪੁਸ਼ਪ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਤ੍ਰਿਯਾ' ਇਉਂ ਨਾ ਕਹਿੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰਦੀ ? —

ਤਬ ਤਾ ਸੋ ਤ੍ਰਿਯ ਯੋ ਕਹੀ ਭੋਗ ਕਰਹੁ ਮੋਹਿ ਸਾਬ॥

'ਰਾਇ' ਸਾਹਿਬ ਐਵੇਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਪਏ ਹਨ ਕਿ,

ਮੰਤ੍ਰ ਲੈਨ ਆਯੋ ਹੁਤੋ ਭਈ ਔਰ ਕੀ ਔਰ॥ ੧੪॥

ਹੁਣ ਅੱਗੇ 'ਰਾਇ' ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਰੂਪ ਕੌਰ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋਗੀ ਤੇ ਸਹਿਤੀ ਦੇ ਸੁਆਲ ਜੁਆਬ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ :—

ਸੁਆਲ :- ਕਹਯੋ ਤੁਹਾਰੋ ਮਾਨਿ ਭੋਗ ਤੋ ਸੋ ਨਹਿ ਕਰਿਹੋ॥..

ਧਰਮਰਾਜ ਕੀ ਸਭਾ ਠੌਰ ਕੈਸੇ ਕਰਿ ਪਾਊਂ ?॥ ੧੭॥

ਜੁਆਬ :- ਕਾਮਾਤੁਰ ਹੈ ਜੋ ਤ੍ਰਿਯਾ ਆਵਤ ਨਰ ਕੇ ਪਸ॥

ਮਹਾ ਨਰਕ ਸੋ ਭਾਰਿਯੈ ਦੈ ਜੋ ਜਾਨ ਨਿਗਸ॥ ੧੮॥

ਸੁਆਲ:- ਪਾਂਈ ਪਰਤ ਮੋਰੇ ਸਦਾ ਪੂਜ ਕਹਿਤ ਹੈ ਮੋਹਿ॥

ਤਾ ਸੋ ਗੀਝ ਰਮਯੋ ਚਹਤ ਲਾਜ ਨ ਆਵਤ ਤੋਹਿ ?॥ ੧੯॥

ਜੁਆਬ :- ਕ੍ਰਿਸਨ ਪੂਜ ਜਗ ਕੇ ਭਏ ਕੀਨੀ ਰਾਸਿ ਬਨਾਇ॥

ਭੋਗ ਰਾਧਕਾ ਸੋ ਕਰੇ ਪਰੇ ਨਰਕ ਨਹਿ ਜਾਇ॥ ੨੦॥

ਗੱਲ ਕੀ, 'ਤ੍ਰਿਯਾ' ਰੂਪੀ ਸਹਿਤੀ ਨੇ 'ਰਾਇ' ਰੂਪੀ ਜੋਗੀ ਰਾਂਝੇ ਨੂੰ ਨਿਰੁਤ੍ਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਇਉਂ ਕਹਿ ਕੇ :

ਪੰਚ ਤੱਤ ਲੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਰ ਕੀਨੀ ਨਰ ਕੀ ਦੇਹ॥

ਕੀਯਾ ਆਪ ਹੀ ਤਿਨ ਬਿਖੈ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਸਨੇਹ॥ ੨੧॥

ਕਾਤਹਉਲਬੁਰਹਾਨ, ਸੰਕਾਸਮਾਧਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਉਕਤੀ ਯੁਕਤੀ ਸੰਬਾਦ ਦੁਆਰਾ ਵਿਜੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਮਿਤੂ ਲੋਕ, ਦੇਵ ਲੋਕ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਵਿਚ, ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਸੂਰਜਵਤ ਤੇਜਮਈ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵੱਲ ਕੋਈ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, 'ਦੁਰਨਰਿੱਛ ਦਰਸਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ', ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਫੋਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਰੂਪ ਕੌਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ? ਬੁੱਧੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ।

'ਰਾਇ' ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੋਕੋ ਤੱਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਕੇ 'ਰੂਪ ਕੌਰ' ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤੀਰ

(120) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਛੋਡਿਆ :

ਆਜੁ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਮੰਤ੍ਰ ਕੁਚਿ ਸੌ ਗਰਿ ਕਰਿਯੈ॥
ਹੋ ਨਾਭ ਛਾਡੋ ਟਾਂਗ ਭਰੇ ਅਥਿ ਹੋਇ ਨਿਕਰਯੈ॥ ੨੮॥

ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਭੋਗ ਕਰੋ, ਯਾ ਮੰਨ ਲਉ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਮਰਦ ਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ ਟੰਗ ਹੋਣੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਓ। ਇਹ ਚੈਲੰਜ ਸੁਣ ਕੇ :

ਗਇ ਚਿੱਤ ਇਹ ਭਾਂਤਿ ਬਿਚਾਰੈ॥
ਇਹਾਂ ਸਿੱਖ ਕੌਈ ਨ ਹਮਾਰੋ॥..੪੧॥..
ਕਵਨ ਸਿੱਖ ਮੋਹਿ ਆਨਿ ਉਬਾਰੈ॥ ੪੨॥

ਇਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ 'ਸਿੱਖਯ' ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾਅ ਲਵੇ, ਕੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹਨ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਕਿਹਾ ਹੈ :

ਜਾਹਿ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਬਾਰਤਾ ਹੋਇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਪ੍ਰਹਾਰਨ ਕਰਹਿ ਬਖਾਨ/
ਤਹ ਪ੍ਰਥਮ ਗਿਨਤੀ ਮਹਿ ਸਗਰੇ, ਕਲਗੀਪਰ ਕੋ ਗਿਨਹ ਮਹਾਨ।

ਸਰਲ ਸੁਭਾਅ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦੇ। 'ਸਿੱਖਯ' ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਧੋਖਾ ਖਾ ਕੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ 'ਸਿੱਖ' ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 'ਸਿੱਖਯ' ਸ਼ਬਦ ਇਥੇ, 'ਨੌਕਰ', 'ਮੁਲਾਜ਼ਮ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ 'ਸਿੱਖਯ' ਸ਼ਬਦ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਭੀ ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਰੂਪ ਕੌਰ ਨੇ 'ਚੋਰ ਚੋਰ' ਦਾ ਰੈਲਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਜਗਾ ਦਿੱਤੇ,

ਚੋਰ ਚੋਰ ਕਹਿ ਕੈ ਉਠੀ ਸਿੱਖਯਨ ਦਿਯੋ ਜਗਾਇ॥

ਕਬਿਊਬਾਚ ਬੇਨਤੀ ਦੌਪਈ, ਜੋ ਕਿ 'ਤ੍ਰਿਯ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦਾ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਗ ਹੈ, ਵਿਚ ਭੀ 'ਸਿੱਖ' ਸ਼ਬਦ, ਨੌਕਰਾਂ ਚਾਕਰਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਹੀ, ਇਸੇ ਲੇਖਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ :-

ਸੁਖੀ ਬਸੀ ਮੌਰੈ ਪਰਿਵਾਰਾ॥
ਸੇਵਕ ਸਿੱਖ ਸਭੈ ਕਰਤਾਰਾ॥

ਇਥੇ 'ਸਿੱਖ' ਦੇ ਅਰਥ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਦਾ ਧਾਰਣੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ, ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਸੇਵਾ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਐਸੇ ਅਰਥ-ਭੇਦਾਂ ਬਾਬਤ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਕਿ :

ਸਨੈ ਮੁੜ ਚਿਤ ਲਾਇ ਚਤੁਰਤਾ ਆਵਦੀ॥

ਜੇ 'ਤ੍ਰਿਯ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਵਰਗੇ ਗ੍ਰੰਥ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਗੋਹ ਨਾਲ ਨਾ ਵੀਚਾਰੀਏ ਤਾਂ, ਚਤੁਰਤਾ

Dasam
(61)

ਦੀ ਥਾਂ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗਿਲਾਨੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਤ੍ਰਿਯ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਇਥੇ 'ਸਿੱਖਯ' ਪਦ, ਬਹੁ ਭਾਵਾਰਥ ਵਾਚਕ, ਭੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਆਗੰਬਣ ਵੇਲੇ, 'ਆਨੰਦਪੁਰ' ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਕੇ, ਜਿਹੜਾ ਮਾਯਾ ਜਾਲ ਤਣਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲੇ। ਕਥਾ ਦੇ ਇਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਸਹਾਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਢਾਢੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਰਲ ਤੋਂ ਸਰਲ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪਾਠਕ, ਸ੍ਰੋਤਾ ਭੀ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਚੈਤੰਨ ਹੋ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਜੰਤ੍ਰ ਮੰਤ੍ਰ ਲਈ ਭੇਸ ਬਦਲਣ ਵਾਲੀ ਹਸਤੀ, ਹੁੱਕੇ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਣ ਵਾਲਾ, ਅਵਾਰਾ ਤ੍ਰੀਮਤਾਂ ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ ਵਾਲਾ 'ਗਇ' ਅਨੰਦਪੁਰਾਧੀਸ਼, ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਕਲਾ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇਹ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ, ਸ੍ਰੋਤੇ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਦੇ ਮਾਯਾ ਜਾਲ ਦੀ ਨੀਂਦ੍ਰਾ ਤੋਂ ਅੰਤ ਤੱਕ ਜਾਗਰਤ ਨਾ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਜੁ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨ ਦੀ ਅੱਖ ਬੁੱਲੇ, ਤਾਂ ਕਲਾ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ, ਜੋ ਭਾਵ ਚੈਤੰਨਤਾ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਪਾਠਕਾਂ ਅੰਦਰ ਉਪਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਨੂੰ ਅਰਸਤੂ (Aristotle) ਮਲਨਵੀਤੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਰ ਉੱਚੀ ਕਲਾ ਦਾ ਅੰਤਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ 'ਰੂਪ ਕੌਰ' ਨੇ ਡਰਾਇਆ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ :

ਅਬ ਹੀ ਚੋਰ ਚੋਰ ਕਹਿ ਉਠਹੋ॥ ਤ੍ਰੀਹਿ ਕੌ ਪਕਰ ਮਾਰ ਹੀ ਸੁਟਿਹੋ॥ ੫੫॥

ਫੇਰ 'ਚੋਰ ਚੋਰ' ਦਾ ਰੈਲਾ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਦੇ 'ਸਿੱਖਯਨ' ਜਗਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ 'ਗਇ' ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਧੋਤੀ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ। ਇਉਂ 'ਇਕੀਸਮੇ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਸਮਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਾਈ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬੱਸ ਇਤਨਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ :

ਚੋਰ ਬਚਨ ਸਭ ਹੀ ਸੁਨਿ ਧਾਇ॥
ਕਾਢੇ ਖੜਗ ਗਾਇ ਪ੍ਰਤਿ ਆਇ॥..
ਆਗੇ ਪਾਢੇ ਦਾਹਿਨੇ ਘੋਰੀ ਦਸੋ ਦਿਸ ਲੀਨ॥..
ਲਾਤ ਮੁਸਟ ਬਾਜਨ ਲਗੀ ਸਿੱਖ ਪਹੁੰਚੇ ਆਇ॥
ਬ੍ਰਾਤ ਬ੍ਰਾਤ ਤ੍ਰਿਯ ਕਹਿ ਰਹੀ ਕੌਥੂ ਨ ਸਕਯੋ ਛੁਗਾਇ॥ ੭॥

'ਗਇ' ਆਪ ਤਾਂ ਰੈਲੇ ਗੈਲੇ ਵਿਚ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤੇ ਰੂਪ ਕੌਰ ਦਾ ਭਾਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੋਰ ਜਾਣ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਕੁਟਿਆ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ 'ਤ੍ਰਿਯ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਮੰਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਸੰਬਾਦੇ ਬਾਈਸਵੋਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਸਮਾਪਤ' ਹੈ।

ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਉਤੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਾਧਾਰਣ ਬਿ੍ਹੁਤੀ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਭੇਦਾਂ

ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਕੀਵਾਂ ਬਾਈਵਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਰਤਾ ਦੀਆਂ ਸ੍ਰੈ-ਜੀਵਨੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ 'ਆਨੰਦਪੁਰ' ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਰੰਗ ਅਤੇ ਦੂਜਾ 'ਸਿੱਖਯ' 'ਗੁਰੂ' ਆਦਿਕ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਕਿ ਨੌਕਰਾਂ ਚਾਕਰਾਂ ਅਤੇ 'ਰਾਈ' ਸੰਬੋਧਕ ਹਨ। ਇਕ ਤੀਜੀ ਗੱਲ ਇਸ ਬਾਈਵਾਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਹਿਤਕ ਮਾਯਾ (Literary Illusion) ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਪਕੇਗਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਬਾਈਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ, ‘ਰੂਪ ਕੌਰ’ ਅਤੇ ‘ਰਾਇ’ ਦੇ ਵਾਕਯੋਵਾਕ ਯਾ ਸਵਾਲਾਂ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਉਹ ਗੁਰਵਾਕ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਤੋਂ ਹਿਤਕਰ ਜੱਖੇਦਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੇਠਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਉਪਰਲੀ ਮਹਿਹਾਥ ਉੱਤੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿਰੰਕਾਲ ਤੋਂ ਅਨੇਕ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵਾਕ ਹਨ :-

ਸੁਧਿ ਜਥ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ ਬਚਨ ਗੁਰ ਦਾਏ ਹਮਾਰੇ॥
 ਪੁਤ ਇਹੈ ਪੁਨ ਤੋਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਜਥ ਲਗ ਘਟ ਬਾਰੇ॥
 ਨਿਜ ਨਾਗੀ ਕੇ ਸਾਬ ਨੇਹੁ ਤੁਮ ਨਿਤ ਬਢੈਯਹੁ॥
 ਪਰ ਨਾਗੀ ਕੀ ਸੇਜ ਭੂਲਿ ਸੁਪਨੇ ਹੂੰ ਨ ਜਹੁ॥ ੫੧ ॥
 ਬਾਲ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ ਦੇਸ ਦੇਸਨ ਕਿਉ ਆਵਹਿ॥
 ਮਨ ਬਾਛਤ ਬਰ ਮਾਂਗਿ ਜਾਨਿ ਗੁਰ ਸੀਸ ਝੁਕਾਵਹਿ॥
 ਸਿੱਖ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਿਉ ਸੁਭਾ ਜਾਨਿ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਧਰਿਯੈ॥
 ਹੋ ਕਹ ਸੰਦਰਿ ਭਹਿ ਸਾਬ ਗਵਨ ਕੈਸੇ ਕਰ ਕਰਿਯੈ॥ ੫੪ ॥

ਇਹ ਛੰਦ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਨਾਮੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ, ਨਿਰਸੰਸੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਹੈ। ਇਹ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਿ ਹਿਤੋਪਦੇਸ਼ ਨਿਸਤ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ, ਬਾਈਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵਿਚ ਗੁੰਦ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਕੱਢਣਾ ਕਿ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਛੰਦ ਵਾਸਤਵਿਕ ਘਟਨਾ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਾਈਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦੀ ਕਥਾ ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਸਾਹਿਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਦੇ ਕਰਤਾ, ਆਪ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਭੇਦਾਂ ਤੋਂ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਅੱਠਵੀਂ ਸੱਤੀ ਦੀ ਬਗਦਾਦ ਵਿਚ ਰਚੀ ਗਈ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ 'ਅਲਫ ਲੈਲਾ' ਗਿਆਰਵੀਂ ਸੱਤੀ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕਥਾਸਰਿਤ ਸਾਗਰ', ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸੱਤੀ ਦੀ ਛਾਰਸੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ 'ਬੁਸਤਾਨ', ਵਿਚ ਇਹ ਰਚਨਾ ਭੇਦ (Literary Technique) ਆਮ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਕਿ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕੋਈ ਨੁਕਤਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ

(62)

ਦੇ ਆਸੇ ਨਾਲ, ਹੋਰਨਾਂ ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪ੍ਰਥਾਏ ਕਹੇ ਹੋਏ ਕਾਵਿ-ਟੋਟੇ, ਕਥਾ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਸ਼, ਸਗੋਂ ਕਾਵਿ ਕਲਾ ਦਾ ਗੁਣ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਕਿਤ੍ਰ 'ਹੀਰ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ' ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਇਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਮ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਅਨੁਮਾਨਿਆ ਕਿ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਕਥਾ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਯਾ ਅੱਲਾ ਦੀ ਸ੍ਰੀ-ਜੀਵਨੀ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਰਲ ਸੁਭਾਅ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿੱਖ ਯਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਾਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਝੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਦਾਹਵਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਹੀਰ ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਾਰਤਾ ਵਿਚ ਵਰਤ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਲਿਖੇ ਹਨ ਤੇ ਤਸ਼ਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਗੀਫ਼ ਦੇ ਮਾਈਨੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਿਆਰ ਮੀਆਂ ਵਾਰਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨੋ। ਇਉਂ ਹੀ ਇਸ ਉਪਰੋਕਤ ਗੁਰਵਾਕ ਛੰਦ ਦੇ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ' ਦੀ ਬਾਈਵੀਂ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁੰਦੇ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਤੇ ਸਮਝਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ:

੧. 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਤੁਰਤ' ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਭਾਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਰਿਗ ਵੇਦ ਵਿਚ ਹਨ।
 ੨. 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਾਰਤ੍ਰ' ਲੋਕਿਕ ਸਾਹਿਤ ਹੈ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰਵਾਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 ੩. ਇਕੀਵੀਂ, ਬਾਈਵੀਂ ਤੇ ਤੇਈਵੀਂ ਸਾਖੀਆਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਕਿ 'ਤੁਪ ਕੋਇਰ' ਨਾ ਨੂਪ ਕੌਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ੈ-ਜੀਵਨ ਯਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਧਾਰਿਤ ਨਹੀਂ, ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਪਿੰਜਰ ਤੁਪ ਵਿਚ, ਅਰਬੀ ਦੀ ਅੱਠਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਲਫ ਲੈਲਾ' ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
 ੪. 'ਅਨੰਦਪੁਰ', 'ਸਿਖਯ', 'ਗੁਰੂ' ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਨਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਥਾਨਕ ਤੇ ਵਾਸਤਵਿਕ ਰੰਗ ਭਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਭੇਦਾਂ ਦੇ ਐਨ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਕਲਾ ਦੇ ਉੱਚ ਆਸ਼ੀਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
 ੫. 'ਸੁਧ ਜਬ ਤੇ ਹਮ ਧਰੀ' ਛੰਦ ਇਤਿਹਾਸ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ 'ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਤੁਰਤ' ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਗੋੰਦ ਦਾ ਕਦਾਚਿਤ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਕਥਾ ਵਸਤੂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ, ਕਰਤਾ ਆਪ ਹੈ।

ਇਹ ਪੰਜ ਨੁਕਤੇ ਅਸਾਂ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਭੁਲੇਖੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰੈਫੈਸਰ ਰਾਮਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਲੇਖ, ਨਿਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

(ਸ੍ਰੋਤ: ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਕ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਗੁਰਮੰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਕਤੂਬਰ, ੧੯੯੩ ਵਿਚੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ)

੨੪ ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਚੰਦ੍ਰਮਤੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੁਮੇਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਰਨ ਮਹਾਰੋਂ ਇਕ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਖਿਂ ਘੱਟਾ ਪਾਵਣ ਵਾਸਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡਿਆ : -

ਮੱਜਨ ਕਰ ਬਾਪੀ ਬਿਖੇ ਬੈਠਯੋ ਧਯਾਨ ਲਗਾਏ॥
ਕਹਿਯੋ ਆਨਿ ਮੁਹਿ ਦੈ ਗਈ ਦਰਸਨ ਸ੍ਰੀ ਜਦੁਗਾਏ॥ ੨੪॥
ਯੋਂ ਸੁਨਿ ਲੋਕ ਸਕਲ ਹੀ ਧਾਏ॥
ਛੇਰਾ ਸਕਰ ਕੁਚਾਰੂ ਲਧਾਏ॥
ਦੂਧ ਭਾਤ ਆਗੇ ਲੈ ਧਰਹੀ॥
ਭਾਗਿਤ ਭਾਗਿਤ ਸੈਂ ਪਾਇਨ ਪਰਹੀ॥ ੨੫॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪੂਜ ਬਣਾ ਕੇ ਸਮੇਰ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਰੱਖਿਆ।

ਤਵਰ ਜਾਰ ਸੌਂ ਯੋਂ ਰਹੈ ਨਿਜੁ ਨਾਗੀ ਜਯੋਂ ਹੋਇ॥
ਲੋਗ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਪਰ ਪਰੈ ਭੇਦ ਨ ਪਾਵੈ ਕੋਇ॥ ੪੮॥
ਚੰਚਲਾਨ ਕੌ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੌ ਸਕਤ ਨ ਕੋਊ ਪਾਇ॥
ਚੰਦ੍ਰ ਸੂਰ ਸੂਰ ਅਸੂਰ ਸਭ ਬ੍ਰਹਮ ਬਿਸਨ ਸੁ ਰਾਇ॥ ੪੯॥

੨੫ ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰੇਮ ਕੁਮਾਰੀ ਨਾਮ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਜਾਣ ਕੇ ਕਿ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਕੋਈ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਚਰਿਤ੍ਰ ਖੇਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਰੀਬਣੀ ਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੋਟੋਂ ਜਨਮਿਆਂ ਦਸ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ, ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਉਹ ਰਾਜਾ ਬਣਿਆ।

ਕਰਮ ਰੇਖ ਕੀ ਗਤਿ ਹੁਤੇ ਭਏ ਰੰਕ ਤੇ ਰਾਇ॥
ਗਵਤ ਤੇ ਰਾਜਾ ਕਰੇ ਤ੍ਰਿਯਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਨਾਇ॥ ੧੧॥

੨੬ ਵੇਂ ਚਰਿਤ੍ਰ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬਾਣੀਆ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਿਰਤਮਤੀ ਪਾਸ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਸਤੇ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰੇ ਕਿ ਅੱਜ ਮੈਂ ੨੦ ਚੋਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ੩੦ ਚੋਰ ਮਾਰੇ ਹਨ।

Dasam

(63)

ਜਬ ਹੀ ਬਨਿਕ ਬਨਿਜ ਤੇ ਆਵੈ॥
ਬੀਸ ਚੌਰ ਅਬ ਹਨੈ ਸੁਨਾਵੈ॥
ਪ੍ਰਾਤ ਆਨਿ ਇਸ ਬਚਨ ਉਚਾਰੇ॥
ਤੀਸ ਚੌਰ ਮੈ ਆਜੂ ਸੰਘਾਰੇ॥ ੨॥

ਇਕ ਦਿਨ ਨਿਰਤਮਤੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਲਿਬਾਸ ਧਾਰ ਕੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਢਾਲਾ ਬਰਛੀ ਫੜ ਪੌੜੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਜਾ ਡਰਾਇਆ :-

ਬਨਿਕ ਬਚਨ ਸੁਨਿ ਬਸਦ੍ਰ ਉਤਾਰੇ॥
ਘਾਸ ਦਾਂਤ ਗਹਿ ਰਾਮ ਉਚਾਰੇ॥

ਇਥੋਂ ਤੱਕ ੨੬ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਤਕ ੧੨ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ। ਪਰ ਇਥੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਣ ਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕੇ। ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬੋਧ ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਸਾਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

★☆★

੧੭ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ॥

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ

(੧) 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ ਪੁਸਤਕ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਸੰਮਤ ੧੯੫੫ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬੰਸਾਵਲੀ ਨਾਮਾ ਚਰਣ ੧੪ ਹੱਥ ਲਿਖਤ ਖਰੜੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਈ ਹੈ :-

ਛੋਟਾ ਗਰੰਥ ਜੀ ਜਨਮੇ ਸਾਹਿਬ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਧਮਾ।
ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈ ਪਚਵੰਜਾ, ਬਹੁਤ ਖਿਡਾਵੇ ਲਿਖਾਰੀ ਨਾਮਾ।
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਪਿਆਰਾ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਖਿਡਾਇਆ।

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ ੨੫)

ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਖਜਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਆਰੰਭਤਾ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਜੋ ਚਰਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਆਦਿ ਹੈ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਦਮ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਪੰਨਾ ੨੦੮੫ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਟੁਕ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ :-

ਤੁਹੀ ਖੜਗਧਾਰਾ ਤੁਹੀ ਬਾਛਵਾਰੀ॥ ਤੁਹੀ ਤੀਰ ਤਰਵਾਰ ਕਾਤੀ ਕਟਾਰੀ॥
ਹੱਲਬੀ ਜੁਨਬੀ ਮਗਰਬੀ ਤੁਹੀ ਹੈ॥ ਨਿਹਰੋਂ ਜਹਾਂ ਆਪ ਠਾਂਢੀ ਵਹੀਂ ਹੈ॥

ਇਹ ਛੰਦ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ ਦੇ ਤੋਸ਼ੇਖਾਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਖੰਜਰ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਸੰਮਤ ੧੯੪੧ ਬਿ. ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ— ਸੰਮਤ ੧੯੪੧ ਸਾਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਸਹਾਇ ਜਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਛੰਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੨੩-੨੪ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਚਾਰਿਆ ਹੈ।

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ, ਪੰਨਾ ੧੯੩)

(੨) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਪਣਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਗਿ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ ਤੁਲਨਾਤਮਿਕ ਅਧਿਐਨ ੧੪ ਸੈਚੀਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਪਣ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿੰਤੂ ਪ੍ਰੰਤੂਆਂ ਦੇ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੩੨੫ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਖੇਜ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

Dasam
(64)

(੩) 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੋਸਾ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਇਕਮਿਕਤਾ ਅਤੇ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਬਿੱਤ ਸਵੈਯਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ— ਸੇਜ, ਕੰਤ, ਭੋਗ, ਰਸ, ਚਲਿਤ, ਮ੍ਰਿਗ-ਤ੍ਰੀਸ਼ਨਾ, ਰਾਵਣਾ, ਛਲਣਾ ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਸਥਾਰ ਭਰਪੂਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਦਰ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਪੇਖੀਆਂ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਅਧਿਆਇਆਂ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਦੇ ਪੰਨਾ ੫੨ ਤੋਂ ੫੭ ਤੱਕ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਧੰਨਵਾਦ ਸਾਹਿਤ।

੧. ਕਹੁੰ ਬੇਦ ਗੀਤ ਕਹੁੰ ਤਾ ਸਿਉਂ ਬਿਪਰੀਤਿ....॥

(ਅਕਾਲ ਉਸਤੰਤਿ)

ਵੇਦ ਰੀਤ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਯਾਨੀ ਕਿਤੇਬੀ ਸ਼੍ਰਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਮਹਿੰਦੀ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰਨਾ ੧੭)

੨. ਕਹੁੰ ਨਿਜ ਨਾਰੀ ਪਰਨਾਰੀ ਕੇ ਨਿਕੇਤ ਹੋ॥

(ਅਕਾਲ ਉਸਤੰਤਿ)

(ਪਰਾਈ ਨਾਰ ਦੇ) ਘਰ ਵਿਚ (ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋ) ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਖੁਲਾਸਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰਨਾ ੧੭)

੩. ਕਹੁੰ ਲਾਖਨ ਲਵੱਹਾ ਕਹੁੰ ਸੁੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਹੋ॥

(ਅਕਾਲ ਉਸਤੰਤਿ)

ਊਜ, ਤੁਹਮਤ, ਇਲਜ਼ਾਮ, ਅਣਹੋਇਆ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣਾ। ਸੱਤ੍ਰਾਜਿਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਣੀ ਚੁਗਾਉਣ ਦੀ ਊਜ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਲਵਾਈ ਸੀ। ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਦੇ

(128) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

੨੦੩੬ ਤੋਂ ੨੦੩੩ ਛੰਦ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੧੯)

੪. ਸਿਤੁਸ਼ਪਤੀ...॥ (ਸੀਤ ਅੰਸ੍ਤੁ ਪਤੀ) (ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ) ਠੰਡੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ
ਵਾਲਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ੧੯੮ਵੇਂ ਅਵਤਾਰ (ਚੰਦ੍ਰਾਵਤਾਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।
(ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੩੮)

੫. ਪ੍ਰਭਮੇ ਦੇਬਿ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੌ ਕਹਾ॥ ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਬਣਾਯੋ॥
(ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ)

ਵਿਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਨਹੁੰ ਤੋਂ ਚੋਟੀ
(ਬੋਦੀ) ਤੱਕ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਆਖ ਸੁਣਾਇਆ ਹੈ। (ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੩੮)

੬. ਕਹੀ ਨਾਟਕ ਮੱਧ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਥਾ॥
(ਰਾਮਾਵਤਾਰ)

ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਹੰਨ੍ਮਾਨ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰ ਅਸਾਂ ਭੀ
ਚਰਿਤ੍ਰ ਪਾਖਯਾਨ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਕਥਾ ਕਹੀ ਹੈ। (ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੨੧੬)

ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਦਾ ਵੇਰਵਾ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਚੌਬੀਸਾਂ
ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਵਰਨਣ, ਚੌਬੀਸਾਂ ਅਵਤਾਰ ਵਿਚ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਾਖਯਾਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ
ਮਹਿੰਦੀਵਤਾਰ, ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ, ਰਾਮਾਵਤਾਰ, ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਾਖਯਾਨ,
ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ ਆਦਿ, ਸ਼ਸਤ੍ਰੂਨਾਮ ਮਾਲਾ, ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਅਵਤਾਰ, ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਗ੍ਰੰਥਾਂ
ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵਰਨਣ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਕਿ ਸਾਰਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਥੱਲੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਵੀ
ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

੧. ਪ੍ਰਿਥਮ ਉਪਾਵਹੁ ਜਗਤ ਤੁਮ ਤੁਮਹੀ ਪੰਥ ਬਨਾਇ॥
ਆਪ ਹੀ ਤੁਮੀ ਝਗਰਾ ਕਰੋ ਤੁਮਹੀ ਕਰੋ ਸਹਾਇ॥
(ਸ਼ਸਤ੍ਰੂਨਾਮ ਮਾਲਾ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੧੦੨੨)

ਤੁਮੀ ਤੁਰਕ ਹਿੰਦੂ ਜਗਤ ਸੈ ਬਨਾਏ॥
ਤੁਮੀ ਪੰਥ ਹੈ ਅਵਤਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਮਾਹਿ॥
(ਚਰਿਤ੍ਰੇਪਾਖਯਾਨ ਪੰ: ਦ. ਗ੍ਰੰ. ੯੦੯)

੨. ਜੈਸੇ ਗੁਵਾਂ ਕੇ ਤੇਜ਼ ਤੇ ਰੇਤ ਅਧਿਕ ਤਪਤਾਇ॥
ਗੁਵਾਂ ਬਲ ਛੁਦ੍ਵ ਨ ਜਾਨਈ ਆਪਨ ਹੀ ਗਰਬਾਇ॥
(ਅਪਨੀ ਕਥਾ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੮੩)

Dasam
(65)

ਕਰਿ ਬਿਰਥਾ ਸਭ ਖੇਦਿ, ਜਿਵ ਗੁਵਾਂ ਤਪ ਬਾਤੁ ਤਪੈ॥
(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੨੩੭)
੩. ਤਵ-ਬਲਿ ਈਹਾਂ ਨ ਪਰ ਸਕੈ ਬਰਵਾ ਹਨਾ ਰਿਸਾਇ॥
ਸਾਲਿਨ ਰਮ ਜਿਮ ਬਾਨੀਯੋ ਰੋਰ ਖਾਤ ਬਨਾਇ॥
(ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੮੨)

ਇਉਂ ਉਪਜੀ ਉਪਮਾ ਬਨੀਆਂ ਜਨੁ ਸਾਲਨ ਕੇ ਹਿਤ ਰੋਰ ਬਨਾਵੈ॥
(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੩੮੩)
੪. ਤੂ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਰਚੀ ਕਰਤਾਰ ਬਿਚਾਰੁ ਚਲੇ ਤੁਹਿ ਕਿਉਂ ਬਨਿ ਐ ਹੈ॥
(ਰਾਮਾਵਤਾਰ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੨੩੯)

ਤੂੰ ਸੁ ਕੁਮਾਰ ਰਚੀ ਕਰਤਾਰ ਕਹੈ ਅਧਿਚਾਰ ਤ੍ਰੀਆ ਬਰ ਨੀਕੇ॥
(ਉਪਾਵਤਾਰ ਬ੍ਰਹਮ-ਬਿਆਸ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੮੯੭)
੫. ਜਣੁ ਰਚੀਜ ਲੋਕ ਕਾਰਿ ਕੌਪ ਹਰਿ ਅਸ਼ਟ ਕਾਸ ਖਟੁ ਧਰਣ ਕੀਆ॥
(ਨਿਹਕਲੰਕੀ ਕਥਾ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੮੫੮)

ਮਾਨਹੁ ਫੇਰ ਰਚੇ ਬਿਧਿ ਲੋਕ ਧਰਾ ਖਟ ਆਠ ਅਕਾਸ਼ ਬਨਾਏ॥
(ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ ਪੰ: ਸ਼ਬਦਾਰਥ ੧੧੨)
੬. ਹੇ ਕਰੁਣਾ ਨਿਧਿ ਹੇ ਜਗ ਕੇ ਪਾਤੀ ਅਚੂਤ ਹੇ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨ ਲੀਜੈ॥
(ਚੌਬੀਸਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੩੩੫)

ਹੇ ਗੁਵਾਂ ਹੇ ਸਸਿ ਹੇ ਕਰੁਨਾ ਨਿਧਿ ਮੇਰੀ ਅਖੀ ਬਿਨਤੀ ਸੁਨਿ ਲੀਜੈ॥
(ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਵਤਾਰ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੬੭੮)
੭. ਮੇਰ ਕਰੋ ਕਿਵਣ ਤੇ ਮੁਹਿ ਜਾਹਿ ਗਰੀਬਨਿਵਾਜ਼ ਨ ਦੂਸਰ ਤੌਸੈ॥
(ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੬੦ ਦ. ਗ੍ਰੰ.ਪੰ. ੮੫)

ਮੇਰ ਕਿਯੋ ਕਿਵਣ ਤੇ ਮੁਹਿ ਜਾਹਿ ਗਰੀਬ ਨਿਵਾਜ਼ ਨ ਦੂਸਰ ਤੌਸੈ॥

(ਚਰਿਤ੍ਰੇਪਾਖਯਾਨ ਦ. ਗ੍ਰੰ.ਪੰ. ੮੧੩)

ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਉਪਰ ਸੰਕਾ ਜਾਂ ਕਿੰਤੂ-ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀਰ ਤਾਂ ਬੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ
ਸੱਜਣ ਹਨ। ਉਹ ਆਪ ਕੋਝਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸੈਂਕੜੇ ਸ਼ਬਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਸਕਦੇ
ਹਨ। ਇਕ ਅਕਾਲ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ, ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਦਾ ਭਰਮਗੜ੍ਹ ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ, ਸਮੁੱਚੀ
ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਦਰਦੀ, ਪੰਥ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਕਹਿਣੀ ਕਰਨੀ ਦਾ ਸੂਗਾ, ਗੁਰੀਬਾਂ ਨੂੰ
ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਾ, ਕਲਮ ਦਾ ਅਮੁੱਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਦੂਸਰੇ ਧਰਮ
ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਪਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਧਰਮ ਪਾਲਣ ਵਾਲਾ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਦਾ ਅੰਗ

(130) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

੮. ਹੁਸੈਨੀ ਯੁਧ ਕਬਨੰ ਦ.ਗ੍ਰੰਥੰ: ੬੫, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੮੩ ਭੱਟ ਕਵੀ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ
ਨੇ ਹੁਸੈਨੀ ਯੁਧ ਦੀ ਤਰੀਕ ਸੰ: ੧੭੫੨ ਬਿ. ੨੩ ਫ਼ਗਣ, ੨੦ ਫਰਵਰੀ ੧੯੯੯
ਵੀਰਵਾਰ ਦੱਸੀ ਹੈ-

ਸੱਕ੍ਰਹ ਸੈ ਬਾਵਨ ਕੇ ਮਾਹਿ। ਫਾਗ ਮਾਸ ਕੀ ਤਈਸ ਆਹਿ।

(ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ)

੯. ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ 'ਹਾਡਾ' ਯੁਧ ਬਰਨਨੰ ਦ.ਗ੍ਰੰਥੰ: ੧੦, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੮੮, ਇਹ
ਯੁਧ ੧੭੫੨ ਬਿ. ਚੇਤੂ ਦੇ ਨਵਰਾਤਿਆਂ, ਬਲਕਿ ਹੌਲੇ ਮਹੱਲੇ (ਫਗਣ ਪੁੰਨਿਆਂ) ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ।

(ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ)

੧੦. ਸਹਜਾਦੇ ਕੌ ਆਗਮਨ ਮਦ੍ਦ ਦੇਸ

(ਦ.ਗ੍ਰੰ. ਪੰ: ੧੧, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੮੯)

ਟਿਕਾ ਸ਼ਾਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਅੱਜ਼ਿਮ ਸ਼ਾਹ, ਸੰ: ੧੭੫੩ ਮਿਤੀ ੧੩ ਸਾਵਣ ਨੂੰ, ਆਗਰੇ
ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਚੜ੍ਹਾ। (ਮੁਆਸਰੇ ਆਲਮਗੀਰੀ) (ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ)

੧੧. ਪ੍ਰਥਮੇ ਦੇਖਿ ਚਰਿੜ੍ਹ ਕੌ ਕਹਾ॥

ਪਹਿਲੇ ਚੰਡੀ ਚਰਿੜ੍ਹ ਬਣਯੋ॥..

(ਅਥ ਚੰਡੀ ਚਰਿੜ੍ਹ ਉਕਤਿ ਬਿਲਾਸ ਦ.ਗ੍ਰੰਥੰ: ੧੩, ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਪੰ: ੯੨)

ਜਿਸ ਉਪਰ ਦੱਸੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪਿੱਛੇ ਦੋਧਵੇਂ ਅਧਿਆਏ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਗਿਆਰਵੇਂ
ਛੰਦ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲਾ ਚੰਡੀ ਚਰਿੜ੍ਹ ਜੋ ਸੰ: ੧੭੫੨ ਬਿ. ਫਗਣ, ੨੫
ਫਰਵਰੀ ੧੯੯੮ ਮੰਗਲਵਾਰ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਸੀ।

੧੨. ਸੰਮਤ ਸੱਕ੍ਰਹ ਸਹਸ ਭਣੈਸੈ॥

ਅਰਧ ਸਹਸ ਛੁਨਿ ਤੀਨ ਕਹਿਜੈ॥

ਭਾਦ੍ਰ ਸੁਦੀ ਅਸਟਾਈ ਰੀਵਵਾਰਾ॥

ਤੀਰ ਸਤੱਦ੍ਰ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ॥ ੪੦੫॥

(ਦ.ਗ੍ਰੰ. ਪੰ: ੧੩੮੮)

ਸ੍ਰੀ ਚਲਿਤਰ, ਪ੍ਰਸੰਗ, ਤਿਰੀਆ ਚਲਿਤਰ, ਮੰਤਰੀ ਰਾਜਾ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਚਾਰ ਸੌ ਚੌਰੀ
ਕਬਾ ਸੰ: ੧੭੫੩, ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ਅੱਠਵੀਂ, ਐਤਵਾਰ, ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ
(ਅਨੰਦਪੁਰ) ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ।

(ਚਰਿੜ੍ਹਪਾਖਯਾਨ)

Dasam

(67)

੧੩. ਸੰਮਤ ਸੱਕ੍ਰਹ ਸਹਸ ਪਲਾਵਨੁ॥
ਹਾੜ ਵਦੀ ਪ੍ਰਿਥਮ ਸੁਖ-ਦਾਵਨੁ॥
ਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਰਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੁਧਾਰਾ॥
ਕੁਲ ਪਰੀ ਲਹੁ ਲੇਹੁ ਸੁਧਾਰਾ॥
ਦੋਹਰਾ॥ ਨੇਕ੍ਰ ਤੁੰਗ ਕੇ ਚਰਨ ਤਰਿ ਸਤੱਦ੍ਰ ਤੀਰ ਤਰੰਗ॥
ਸ੍ਰੀ ਭਗਤਿ ਪੁਰਨ ਕੀਓ ਰਘੁਬਰ ਕਥਾ ਪ੍ਰਸੰਗ॥
ਸਾਧ ਅਸਾਧ ਜਾਨੋ ਨਹੀਂ ਬਾਦ ਸੁਬਾਦ ਬਿਬਾਦ॥
ਗ੍ਰੰਥ ਸਕਲ ਪੁਰਣ ਕੀਯੇ ਭਗਵਤਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥ ੮੯੨॥

(ਦ.ਗ੍ਰੰ. ਪੰ: ੨੪੫, ਸ਼ਬਦਾਰਥ, ਪੰ: ੩੦੩)

ਇਹ ਭਾਗਵਤ ਦੀ ਕਬਾ ਸੰ: ੧੭੫੫ ਬਿ. ਹਾੜ੍ਹ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਪੱਖ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤਿੱਥ-
ਏਕਮ ਸੁਖਦਾਇਨੀ ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੋਹਣਾ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਗਲਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਕਰ
ਲੈਣੀ। ਉਚੇ ਟਿੱਬੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਉਹ ਦਰਿਆ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸੈਂਕੜੇ ਧਾਰਾਂ ਹਨ, ਸਤਲੁਜ
ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਭਗਤੀ ਜੀ, ਤੀਨ ਗੁਣਾ ਸ਼ਕਤੀ 'ਏਕਾ ਮਾਈ' ਨੇ ਰਘੁਬਰ
ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਚੰਗਾ, ਮੰਦਾ, ਬੁਰੀ ਜਾਂ ਭਲੀ ਚਰਚਾ
ਅਤੇ ਗੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚਰਚਾ-ਵਾਦ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। (ਰਾਮਾਵਤਾਰ)

ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਕਈ ਛੋਟੇ ਗ੍ਰੰਥ,
ਪੈਥੀਆਂ, ਅਧਿਆਏ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਨ ਕਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਭੀ
ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਤੱਕ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਵੱਡੇ
ਤਿੰਨ ਗ੍ਰੰਥ ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ, ਸ਼ਸਤਰ-ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਅਤੇ ਚਰਿੜ੍ਹਪਾਖਯਾਨ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਕੇ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਸਮ-ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਸਿਵਾਏ ਜ਼ਫਰਨਾਮਾ
ਅਤੇ ਖਾਲਸਾ ਮਹਿਮਾ ਵਾਲੇ ਸਵੈਯਾਂ ਤੋਂ। (ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ)

੪. ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਅੰਦਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ
ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਕਬਾ ਇਉਂ ਹੈ :-

ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਦੀ ਆਗਯਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਮਤ ੧੭੭੮ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਬਾਪੇ ਗਏ। ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸੇਵਾ
ਬਹੁਤ ਉਤਮ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ। ਇਸ

(134) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਰਚਨ ਤੋਂ ਛੁਟ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਜਤਨ ਨਾਲ
ਦਸਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ਮਈ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਇਕੱਤ੍ਰ ਕਰਕੇ
ਇਕ ਜਿਲਦ-“ਦਸਮੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਾ ਗ੍ਰੰਥ” ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸੰਸਤ
੧੯੭੪ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਸੱਚਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ
ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਪੁਰ ਪੰਥ ਨੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਨੂੰ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿਦਯਾ
ਦੀ ਟਕਸਾਲ (ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਕਾਂਸ਼ੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੀ), ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਖਾਲਸਾ
ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਚਿਰ ਤੋੜੀ ਇਸ ਬੀੜ ਤੇ ਚਰਚਾ ਹੋਈ, ਕਿਤਨਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੁਦੀ ਜੁਦੀ
ਪੇਖੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਹੀ ਸਭ ਦਾ ਇਕੱਤ੍ਰ
ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬੀੜ ਦੀਆਂ ਜੁਦੀਆਂ ਜੁਦੀਆਂ ਪੇਖੀਆਂ
ਰਹਿਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਣੀ ਗਯਾਨੀ ਵਿਦਯਾਰਥੀ ਪਠਨ ਪਾਠਨ ਕਰ
ਸਕਣ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਇਕ ਵਿਚ
ਉਹ ਬਾਣੀ ਹੋਵੇ ਜੋ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਰਚਨਾ ਨੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਅਕਾਲੀ
ਬਾਣੀ ਤੁੱਲ ਹੈ, ਅਰ ਦੂਜੀ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿਕ ਲਿਖੇ ਜਾਵਣ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਰਾਇ
ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੋਰ ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀਆਂ ਜਿੱਤੇ ਕੀ ਤਜੋਂ
ਰਹਿਣ, ਪਰ ਚਿਰਦ੍ਰ ਅਤੇ ਜ਼ਫਰਨਾਮੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ੧੧ ਹਕਾਯਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ
ਬੀੜ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਤਰਕ ਵਿਤਰਕ ਚਿਰ ਭਾਈ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਛੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਮੱਸੇ ਰੰਗੜ ਦੇ ਹੱਥਾਂ (ਸੰਮਤ ੧੯੯੭ ਵਿਚ) ਦਰਬਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਉਪਝੜ ਲਈ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ, ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆ ਪੁੱਜੇ। ਪੰਥ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਇ ਭੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਾਬਤ ਲਈ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਮੱਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਮੁੜ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਜੇ ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਿਲਦ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜੁਦੀਆਂ ਜੁਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹਾਦਰੀ ਨਾਲ ਪਾਰ ਅਨਜਾਈ ਮੱਸੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਜੈਕਰੇ ਗਜ਼ਾਉਂਦੇ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਆਏ। ਪੰਥ ਨੇ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਭਾਰੀ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨਸਾਰ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬੀੜ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲਿਖੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨਸਾਰ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ।

੫. 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਭਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਨਾ ੧੩੧ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਚਰਸਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ

੯੫ 'ਤੇ ਚਰਿਤਰੋ ਪਖਜਾਨ ਸੰਮਤ ਬਿ. ੧੭੫੩ (ਈਸਵੀ ਸੰਨ ੧੮੮੮) ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਆਨਂਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਦੱਸੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੧੮੦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ੧੮੭ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਖੋਜ ਭਰਪੁਰ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਨਿਰਉਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਮੀਖਿਆ)

Dasam

(68)

੯. 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਖੰਡਨ ਦਾ ਖੰਡਨ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਗਿਆਨੀ ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਪੰਨਾ ੫ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਨਾ ੧੧੩ ਤੱਕ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰਾਉਤਰ ਕਰਕੇ ਤਸਲੀ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ।

(ਦਸਮ ਗੁਬਾਂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਖੰਡਨ ਦਾ ਖੰਡਨ)

੭. 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਯਾਨ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਵ ਜੀ ਉਦਾਸੀ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਯਾਨ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਰਚਨਾ ਦੱਸਦਿਆਂ ਪੁਰਾਣਕ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ੰਕਾਵਾਚੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦਾ ਸਮਾਧਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ੨੯੮ ਪੰਨੇ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਯਾਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ੧੯੯ ਪੰਨੇ ਤੇ ਮੰਦਾਵਣੀ ਅਤੇ ਰਾਗਮਾਲਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਾਖਿਆਨ)

c. 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਤੇ ਰਸ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਐਮ.ਏ., ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ੩੭੦ ਪੰਨੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ। ਪੰਨਾ ੨੫੨ 'ਤੇ ਪਾਖਿਆਨ ਸਾਰਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕਾਂਡ ੧੨ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ — 'ਪਖਜਾਨ ਚਰਿਤ੍ਰ' ਰਚਨਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਜਗਤ ਦੇ ਤਮਾਸੇ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਅਸ਼ਲੀਲ ਵੀ ਅਤੇ ਨਿਰ-ਅਸ਼ਲੀਲ ਵੀ, ਪਾਪ ਵੀ ਤੇ ਪੁੰਨ ਵੀ, ਧਰਮ ਵੀ ਤੇ ਅਧਰਮ ਵੀ, ਸਭਯ ਵੀ ਤੇ ਅਸਭਯ ਵੀ, ਸੰਜਮ ਵੀ ਤੇ ਕਾਮ ਵੀ, ਧਰਮ ਵੀ ਤੇ ਅਰਥ ਵੀ, ਮੌਕਸ਼ ਵੀ ਤੇ ਕਾਮ ਵੀ, ਬਿਬੇਕ ਵੀ ਤੇ ਅਧਿਬੇਕ ਵੀ, ਅਹਿੰਸਾਵਾਦ ਵੀ ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਵੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਅਜਥ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਪਸਾਰਾ ਤੇ ਤਮਾਸ਼ਾ ਉਸ ਇਕ ਦਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਿਥਮ ਦਿੜ੍ਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ।

ਕਤਹੁੰ ਸਰੇਤ ਹੈਂਦਿ ਕੈ ਚੇਤਨਾ ਕੌ ਚਾਰ ਕੀਓ,

ਕਤ੍ਥੁੰ ਆਇੰਤ ਹੁਣਿ ਕੈ ਸੌਵਤ ਅਚੇਤ ਹੋ॥
 ਕਤ੍ਥੁੰ ਭਿਖਾਰੀ ਹੋਇ ਕੈ ਮਾਂਗਤਿ ਫਿਰਤ ਭੀਖ,
 ਕਹੁੰ ਮਹਾਦਾਨ ਹੁਇਕੈ ਮਾਂਗਿੰਦ ਧਨ ਦੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੁੰ ਮਹਾਰਾਜਨ ਕੌ ਦੀਜਤ ਅਨੰਦ ਦਾਨ,
 ਕਹੁੰ ਮਹਾਰਾਜਨ ਤੇ ਛੀਨ ਛਿਤ ਲੇਤ ਹੋ॥
 ਕਹੁੰ ਬੇਦ ਰੀਤ ਕਹੁੰ ਤਾ ਸਿਉ ਬਿਪੀਤ,
 ਕਹੁੰ ਕ੍ਰਿਗੁਨ ਅਤੀਤ ਕਹੁੰ ਸਰਗੁਨ ਸਮੇਤ ਹੋ॥੧॥੧੧॥

(ਅਕਾਲ ਉਸਤਤਿ)

੧੦. 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਡਾ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਲਿਕ
 ਬੀ.ਏ.ਐਲ.ਐਲ.ਬੀ. ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕੁਲ ਪੰਨੇ ੨੨ ਹਨ। ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
 ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਭਰਪੂਰ ਵਿਚਾਰ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
 ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੪੯
 'ਤੇ ਚਰਿਤਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ— ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਸੰਕਾ ਕਰਦੇ
 ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ
 ਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਮ, ਸਥਾਨ ਬਦਲ ਕੇ ਇਹ
 ਕਹਾਣੀਆਂ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ
 ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੦ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਭਾਈ ਮਨੀ
 ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
 ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੀਜ ਵੀ ਲਿਖਵਾਈ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ
 ਸਨ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ)

੧੧. 'ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ
 ਅੰਦਰ ਗਿਆਨੀ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ ਸ੍ਰੀ
 ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਬਹੁਤ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਤੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇ
 ਕੇ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ)

੧੨. 'ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਗਰੰਥ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ' ਦੇ ਲੇਖਕ ਸ੍ਰੀ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
 ਜੋ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ

ਵਿਚਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ 'ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਗਰੰਥ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ'
 ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ
 ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਹੈ।

(ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਗਰੰਥ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ)

Dasam

(69)

੧੩. 'ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਯਾ' ਇਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਗਿਆਨੀ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
 ਸੰਗਰੂਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ
 ਕੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪੂਰਨ ਰਚਨਾ
 ਦੱਸੀ ਹੈ।

(ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਯਾ)

੧੪. 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ' ਦੇ
 ਸੰਪਾਦਕ ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਬੜੇ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ, ਨਿਡਰ ਤੇ
 ਨਿਰਖੋਫ ਹਨ। ਤਰਕਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਕਾਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਜੋ ਬੜੀ ਦਿੜ੍ਹਤਾ ਤੇ ਨਿਡਰਤਾ
 ਨਾਲ ਬਾ-ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ
 ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ)

੧੫. 'ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ' ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ
 ਕਲਮ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ੩੦ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ
 ਨਾਮ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ
 ਰਚਨਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਦੇ ਸੰਮਤ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਤ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ
 ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ ੩੦ ਅਤੇ ੩੧ 'ਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਯਾਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
 ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਕਥਨ ਕੀਤੀ ਹੈ— ੧੧੫੩ ਬਿ. ਭਾਦੋਂ ਸੁਦੀ ਛਠ, ਨੂੰ 'ਚਰਿਤ੍ਰੋਪਖਯਾਨ
 ਗ੍ਰੰਥ' ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ੧੧੪੮ ਤੋਂ ਅੰਨੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

੧੧੫੫ ਬਿ. ਹਾੜ ਵਦੀ ਪੰਚਮੀ—ਬਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਪੂਰਣ। 'ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ
 ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਵਲੀ ਤੇ 'ਵਿਦਿਆ ਸਾਗਰ' ਵਿਚ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ
 ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਾਈ ਗਈ।

(ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ)

ਮੁਖਵਾਕ ਤੇ ਕੀਰਤਨ

ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਤੇ ਸਰਬ ਉੱਚ ਅਸਥਾਨ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਅਰਦਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੂਸਰਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਸਾ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ-

“ਚੁਕ੍ਕੁ ਦਿਹਨ ਅਤੁ ਬਰਨ ਜਾਤਿ ਅਤੁ ਪਾਤਿ ਨਹਿਨ ਜਿਹ॥

ਕੁਪ ਰੰਗ ਅਤੁ ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਊ ਕਹਿ ਨ ਸਕਤਿ ਕਿਹ॥
ਅਚਲ ਮੁਗਤਿ ਅਨਭਉ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਅਮਿਤੈਜ ਕਹਿਜੈ॥
ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਸਾਹਿ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ॥
ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਮਹੀਪ ਸੁਰ ਨਰ ਅਸੁਰ ਨੇਤ ਬਨ ਕ੍ਰਿਣ ਕਹਤ॥
ਤੁ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ॥ ੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ)

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇਕ ਸਵੱਈਆ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੰਬੰਧਤ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਈਏ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪੁਰਾਤਨ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ ਸ਼ਹੀਦ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁੱਖ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ, ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ

Dasam

(70)

ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਕਬਿੱਤ ਸ੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਚਨਾ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਇਹ ਚਾਰ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਚੋਜੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੰਮਤ ੧੭੨੩, ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਨੂੰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਭਾਵ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ। ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ : -

ਤਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹਮਾਰਾ ਭਯੋ॥ ਪਟਨਾ ਸਹਿਰ ਬਿਖੈ ਭਵ ਲਯੋ॥....

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ)

ਅਥਵਾ :- ਹਮ ਇਹ ਕਾਜ ਜਗਤ ਮੋ ਆਏ॥ ਧਰਮ ਹੇਤ ਗੁਰਦੇਵ ਪਠਾਏ॥

ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੁਮ ਧਰਮ ਬਿਖਾਰੋ॥ ਦੁਸਟ ਦੋਖਿਅਨਿ ਪਕਰਿ ਪਛਾਰੋ॥ ੪੨॥

ਯਾਹੀ ਕਾਜ ਧਰਾ ਹਮ ਜਨਮੰ॥ ਸਮਝ ਲੇਹੁ ਸਾਧੁ ਸਭ ਮਨਮੰ॥

ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ॥ ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੌ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ॥ ੪੩॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਬਚਿੜ੍ਹ ਨਾਟਕ)

ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਕੀਰਤਨੀਏ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਰਪੁਰਬ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਵਧੀਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਕੱਲੇ ਇਥੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਾਕੀ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨ ੧. ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ। ੨. ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ, ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ। ੩. ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ। ੪. ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਕੇ (ਬਠਿੰਡਾ) ੫. ਤਖਤ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਅਬਿਚਲ ਨਗਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਂਦੇੜ ਆਦਿ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗੁਰਪੁਰਬ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਰੱਬੀ ਜੋਤ ਜੋ ਦਸ ਸਹੂਪਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਅੰਦਰ ਜਗਤ ਜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਅਤੇ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰੋਸ਼ਨੀ ਬਖਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਾਵਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ-

ਜੋਤ ਓਹ ਜੁਗਤ ਸਾਇ ਸਾਹਿ ਕਾਇਆ ਫੇਰ ਪਲਟੀਐ॥

ਦੇ ਕਬਨ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਜੋਤ ਪਹਿਲੇ ਸਰੂਪ ਤੋਂ ਨੌਵੇਂ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਤੱਕ
ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ
ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਅੰਗਦਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ॥ ਅਮਰ ਦਾਸ ਅੰਗਦ ਪਹਿਚਾਨਾ॥

ਅਮਰ ਦਾਸ ਰਾਮ ਦਾਸ ਕਹਾਯੋ॥ ਸਾਧਨਿ ਲਖ ਮੁੜ ਨਹਿ ਪਾਯੋ॥ ੯੯॥

ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਬਹੁੰ ਕਰਿ ਜਾਨਾ॥ ਏਕ ਕੁਪ ਕਿਨਹੁੰ ਪਹਿਚਾਨਾ॥

ਜਿਨ ਜਾਨਾਂ ਤਿਨ ਹੀ ਸਿਧ ਪਾਈ॥ ਬਿਨ ਸਮਝੇ ਸਿਧ ਹਾਥ ਨ ਆਈ॥ ੧੦॥

ਰਾਮਦਾਸ ਹਰਿ ਸੋ ਮਿਲ ਗਏ॥ ਗੁਰਤਾ ਦੇਤ ਅਰਜਨਹਿ ਭਏ॥

ਜਥ ਅਰਜਨ ਪ੍ਰਭ ਲੋਕ ਸਿਧਾਏ॥ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਤਿਹ ਠਾਂ ਠਹਰਾਏ॥ ੧੧॥

ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਪ੍ਰਭ ਲੋਕ ਸਿਧਾਰੇ॥ ਹਰੀ ਰਾਇ ਤਿਹ ਠਾਂ ਬੈਠਾਰੇ॥

ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨਿ ਤਿਨ ਕੇ ਸੁਤ ਵਏ॥ ਤਿਨ ਤੇ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਭਏ॥ ੧੨॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੫੫)

ਇਹ ਉਪਰੋਕਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਮੰਗਲ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਇਸ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ
ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਇਹ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਾਇਨ
ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਤਿਲਕ ਜੰਝੁ ਰਾਖਾ ਪ੍ਰਭ ਤਾਕਾ॥ ਕੀਨੋ ਬਡੋ ਕਲੂ ਮਹਿ ਸਾਕਾ॥

ਸਾਧਨ ਹੇਤਿ ਇਤੀ ਜਿਨ ਕਰੀ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸੀ ਨ ਉਚਰੀ॥ ੧੩॥

ਧਰਮ ਹੇਤ ਸਾਕਾ ਜਿਨ ਕੀਆ॥ ਸੀਸੁ ਦੀਆ ਪਰ ਸਿਰਕੁ ਨ ਦੀਆ॥

ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਕੀਏ ਕੁਕਾਜਾ॥ ਪ੍ਰਭ ਲੋਗਨ ਕਹ ਆਵਤ ਲਾਜਾ॥ ੧੪॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਠੀਕਾਰੀ ਛੌਰੀ ਦਿਲੀਸਿ ਸਿਰਿ ਪ੍ਰਭ ਪੁਰ ਕੀਂਝ ਪਯਾਨ॥

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਕਿਆ ਕਰੀ ਨ ਕਿਨਹੁੰ ਆਨ॥ ੧੫॥

ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕੇ ਚਲਤ ਭਯੋ ਜਗਤ ਕੋ ਸੋਕ॥

ਹੈ ਹੈ ਹੈ ਸਭ ਜਗ ਭਯੋ ਜੈ ਜੈ ਸੁਰ ਲੋਕ॥ ੧੬॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੫੪)

ਸ਼ਹੀਦੀ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਹਾੜਿਆਂ ਸਮੇਂ ਇਹ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਬਦਾਂ

ਮੁਖਵਾਕ ਤੇ ਕੀਰਤਨ (141)

ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੱਚਖੰਡ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੋਹਰਾ (ਸ਼ਸਤ੍ਰੂ ਨਾਮ ਮਾਲਾ ਪਾ: ੧੦)

ਅਸ ਕਿਪਾਨ ਖੰਡੋ ਖੜਗ, ਤੁਪਕ ਤਬਰ ਅਰੁ ਤੀਰ॥

ਸੈਫ ਸਰੋਹੀ ਸੈਹਬੀ ਯਹੈ ਹਮਾਰੀ ਪੀਰ॥ ੩॥

ਤੀਰ ਤੁਹੀ, ਸੈਹਬੀ ਤੁਹੀ, ਤੁਹੀ ਤਬਰ ਤਲਵਾਰ॥

ਨਾਮ ਤਿਹਾਰੋ ਜੋ ਜਪੈ, ਭਏ ਸਿੰਧ ਭਵ ਪਾਰ॥ ੪॥

ਕਾਲ ਤੁਹੀ ਕਾਲੀ ਤੁਹੀ, ਤੁਹੀ ਤੇਗ ਅਰੁ ਤੀਰ॥

ਤੁਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਜੀਤ ਕੀ, ਆਜੂ ਤੁਹੀ ਜਗ ਬੀਰ॥ ੫॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੭੧੭)

ਸੈਯਾ (ਚੰਡੀ ਚਰਿਤ੍ਰ)

ਦੇਹਿ ਸਿਵਾ ਬਰ ਮੋਹਿ ਇਹੈ, ਸ਼ੁਭ ਕਰਮਨ ਤੇ ਕਬਹੁੰ ਨ ਟਰੋ॥

ਨ ਢਰੋ ਅਰਿ ਸੋਂ ਜਥ ਜਾਇ ਲਰੋ, ਨਿਸ਼ਚੈ ਕਰ ਆਪਨੀ ਜੀਤ ਕਰੋ॥

ਅਰੁ ਸਿੱਖ ਹੋਂ ਆਪਨੇ ਹੀ ਮਨ ਕੋ, ਇਹ ਲਾਲਚ ਹਉ ਗੁਨ ਤਉ ਉਚਰੋ॥

ਜਥ ਆਵ ਕੀ ਅਉਧ ਨਿਦਾਨ ਬਨੈ, ਅਤਿ ਹੀ ਰਨ ਮੈ ਤਬ ਜੂਝ ਮਰੋ॥ ੨੩੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੮੯)

ਸਵੈਯਾ ॥

ਧੰਨ ਜੀਓ ਤਿਹ ਕੋ ਜਗ ਮੈਂ, ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮੈ ਜ੍ਰਿਧ ਬਿਚਾਰੈ॥

ਦੇਹ ਅਨਿੱਤ ਨ ਨਿਤ ਰਹੈ, ਜਸੁ ਨਾਵ ਚੜੈ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਾਰੈ॥

ਧੀਰਜ ਧਾਮ ਬਨਾਇ ਇਹੈ ਤਨ, ਬ੍ਰੌੰਧ ਸੁ ਦੀਪਕ ਜਿਉ ਉਜੀਆਰੈ॥

ਗਿਆਨਹਿ ਕੀ ਬਢਨੀ ਮਨਹੁ ਹਾਥ ਲੈ, ਕਾਤਰਤਾ ਕੁਤਵਰ ਬੁਹਾਰੈ॥ ੨੪੯੨॥

(ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਗ ੫੭੦)

ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਬੀਰ ਰਸ ਭਰਪੂਰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਥੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਡਰ ਕਾਰਨ ਸੰਖੇਪ
ਰੂਪ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਢਤਹਿ ॥

(142) ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਬੋਧ

ਸਹਾਇਤਾ ਸੂਚੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

੧. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ-ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ
੨. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ-ਭਾਗ ਦੂਜਾ
੩. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਹਾਂ ਕਵੀ ਗਿ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪. ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ-ਚੁੜਮਣਿਣ ਕਵਿ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ
੫. ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸਰੂਪ ਦਾਸ ਭੱਲਾ
੬. ਗੁਰਪੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਸੰਤਰੇਣ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
੭. ਦਸ ਗੁਰ ਜੋਤ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ-ਮੱਲ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੱਚਖੰਡ
ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ
੮. ਸਿੱਖ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ-ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
੯. ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)-ਪਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੦. ਪੁਰਖ ਭਗਵੰਤ-ਪਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੧. ਜੀਵਨ-ਬਿਤਾਂਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ-ਪ੍ਰਛੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੨. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ-ਭਾਈ ਕਾਨੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਭਾ
੧੩. ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ-ਗਿ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀਤਲ
੧੪. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ-ਡਾ: ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੫. ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਦਰਸ਼ਨ-ਸੰਤ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੬. ਸਾਹਿਬੇ ਕਮਾਲ (ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ)-ਲਾਲਾ ਦੌਲਤ ਰਾਏ
੧੭. ਸ੍ਰੀ ਕਲਰੀਧਰ ਚਮਤਕਾਰ ਉਤਰਾਰਧ-ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੮. ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ (ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ)-ਗਿ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੧੯. ਸੁਨਹਿਰੀ ਇਤਿਹਾਸ-ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿ: ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੦. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਚਮਤਕਾਰ-ਸੋਢੀ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੧. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼-ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੨. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ (ਪੇਖੀ ਪਹਿਲੀ, ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਛੇਵੰਂ)-ਪ੍ਰੇ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ

Dasam

(72)

੨੩. ਅਰਦਾਸ-ਸਰਦਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇਕੀ
੨੪. ਭਗਉਤੀ ਮੰਡਨ-ਪੰਡਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਖਾ
੨੫. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਟੀਕ-ਬਾਬਾ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੬. ਸ਼ਲਦਾਰਥ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ-ਸ੍ਰ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ
੨੭. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਟੀਕ-ਗਿਆਨੀ ਨੈਣ ਸਿੰਘ ਜੀ
੨੮. ਕਬਿੱਤ ਸਵੱਧੇ-ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ
੨੯. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ) ਗਿ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩੦. ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ-ਭਾਈ ਸੁਖਾ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩੧. ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਸਵੀਂ-ਕੋਇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩੨. ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਭਾਈ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੰਗੂ
੩੩. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਪਣ (ਪੇਖੀ ਨੌਵੀਂ)-ਪ੍ਰੇ: ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩੪. ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵ ਕੋਸ਼ (ਭਾਗ ਦੂਜਾ)-ਸ੍ਰ. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਗੀ
੩੫. ਦੇਵੀ ਪੂਜਨ ਪੜਤਾਲ-ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ
੩੬. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸ਼ਨ-ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ
੩੭. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਪਣ-ਗਿ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਜੀ
੩੮. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦਸਮੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ-ਸ੍ਰ. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖੋਸਾ
੩੯. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾ ਸਬੰਧੀ ਵਿਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸਾਮੀਖਿਆ-ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੦. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਖੰਡਨ ਦਾ ਖੰਡਨ-ਗਿ: ਦੀਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੧. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਾਖਿਆਨ-ਸਵਾਗੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇਵ ਜੀ
੪੨. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਤੇ ਰਸ-ਡਾ. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੩. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰ-ਡਾ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੪. ਦਸਮੇਸ਼ ਦਰਪਣ-ਗਿਆਨੀ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੫. ਦਸ ਵੇਂ: ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥ ਕਾ ਇਤਿਹਾਸ-ਸ੍ਰ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੬. ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਯਾ-ਗਿਆਨੀ ਬਿਸਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੭. ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ-ਕੰਵਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
੪੮. ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਗਰ-ਸ੍ਰ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ